

**Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

ISSN 2521-1293 (друкована версія)

ICV 2021 = 67.23

DOI 10.31652/2521-1307

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-1-141

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 23853-13693ПР від 03.04.2019*

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського.**

**Серія: Філологія
(мовознавство)**

Випуск 35

Вінниця – 2022

УДК 80/82 (062.522)
В 48

ISSN 2521-1293 (друкована версія)
ICV 20210 = 67.23
DOI 10.31652/2521-1307
DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-1-141

В 48 Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : збірник наукових праць / гол. ред. Є. Б. Барань. Вінниця : ТОВ «фірма Планер», 2022. Вип. 35. 141 с.

Затверджено як друковане періодичне видання, що входить до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») (додаток 5 до наказу Міністерства освіти і науки України 24.09.2020 № 1188).

Рекомендувала до друку Вчена рада Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 5 від 08.12.2022).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Барань Є. Б., кандидат філологічних наук, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ф. Ракоці ІІ, м. Берегове) (головний редактор);

Амеліна С. М., доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук, професор (Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ) (заступник головного редактора);

Газдаг В. В., доктор філософії з галузі «Гуманітарні науки» Філологія, доцент (Закарпатський угорський інститут імені Ф. Ракоці ІІ, м. Берегове);

Городенська К. Г., доктор філологічних наук, професор (Інститут української мови НАН України, м. Київ);

Гороф'янюк І. В., кандидат філологічних наук, доцент (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця);

Дмітренко Н. Є., кандидат педагогічних наук (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця);

Забужанська І. Д., кандидат філологічних наук (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця);

Завальнюк І. Я., доктор філологічних наук, професор (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця);

Іваницька Н. Б., доктор філологічних наук, професор (Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця);

Іваницька Н. Л., доктор філологічних наук, професор (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця);

Капранов О., кандидат філологічних наук, доцент, асоційований професор університетського коледжу («Норвезький педагогічний університет NLA», м. Осло, Норвегія);

Петров О. О., кандидат філологічних наук (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця);

Рамбішевська Д., доктор габілітат, професор (Інститут славістики Польської академії наук, м. Варшава, Польща);

Романюк С., доктор габілітат, професор (Варшавський університет, м. Варшава, Польща);

Сікора К., доктор габілітат, професор (Ягеллонський університет, м. Краків, Польща);

Хаасе Х., кандидат філологічних наук, професор (Університет Яна Євангеліста Пуркіне, м. Усті-над-Лабою, Чехія);

Черничко С. С., доктор філологічних наук, професор (Закарпатський угорський інститут імені Ф. Ракоці ІІ, м. Берегове);

Шинкарук В. Д., доктор філологічних наук, професор (Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ);

Прокопчук Л. В., кандидат філологічних наук, доцент (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця) (відповідальний секретар).

РЕЦЕНЗЕНТИ

Коваль Л. М., доктор філологічних наук, професор (Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця);

Олексенко В. П., доктор філологічних наук, професор (Херсонський державний університет, м. Івано-Франківськ).

Адреса редакційної колегії:

21101, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського; тел. +380(0432) 275-589;
e-mail: naukovizap@gmail.com; <https://sites.google.com/site/naukazapmovoynavstvo>.

Статті подано в авторській редакції.

Під час використання матеріалів збірника покликання на «Наукові записки» є обов'язковим.

УДК 80/82 (062.522)

© Вінницький державний педагогічний університет імені
Михайла Коцюбинського, 2022
© Автори статей, 2022

Ministry of Education and Science of Ukraine

**Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University**

ISSN 2521-1293 (print)

ICV 2021 = 67.23

DOI 10.31652/2521-1307

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-1-141

*Certificate of registration of a printed
media outlet*

Series KB No. 23853-13693ПП of 03.04.2019

**SCIENTIFIC NOTES
of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University**

**Series: Philology
(Linguistics)**

No. 35

Vinnytsia – 2022

УДК 80/82 (062.522)
В 48

ISSN 2521-1293 (print)
ICV 2021 = 67.23
DOI 10.31652/2521-1307
DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-1-141

B 48 Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: Philology (Linguistics) : collection of scientific works / Editor-in-Chief Elizaveta Baran. Vinnytsia : "Firma Planer" LLC, 2022. No. 35. 141 p.

Approved as a printed periodical to the list of scientific professional editions of Ukraine (category «B») (addition 5 to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine 24.09.2020 No. 1188).

Recommended by the Academic Council of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (minutes of a meeting No. 5 of 08.12.2022)

EDITORIAL BOARD

Baran E., candidate of philological sciences (Ph.D.), associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Beregszász Transcarpathia, Ukraine) (Editor-in-Chief);

Amelina S., doctor of pedagogical sciences, candidate of philological sciences (Ph.D.), professor (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine) (Coordinating Editor);

Csernicsko I., doctor of philological sciences, professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Beregszász Transcarpathia, Ukraine);

Dmitrenko N., candidate of pedagogical sciences (Ph.D.) (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine);

Gazdag V., doctor of Philosophy of field of the Humanitarian Science Philology, associate professor (Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Beregszász Transcarpathia, Ukraine);

Haase C., PhD, professor (Purkyne University Usti nad Labem, Usti nad Labem, Czech Republic);

Horodenska K., doctor of philological sciences, professor (Institute of the Ukrainian Language of Ukrainian National Academy of Science, Kyiv, Ukraine);

Horofianiuk I., candidate of philological sciences (Ph.D.), associate professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine);

Ivanytska N., doctor of philological sciences, professor (Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Vinnytsia, Ukraine);

Ivanytska N., doctor of philological sciences, professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine);

Kapranov O., PhD, associate professor (NLA University College, Oslo, Norway);

Petrov O., candidate of philological sciences (Ph.D.) (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine);

Rambishevskaya D., doctor habilitat, professor (Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland);

Romanyk S., doctor habilitat, professor (University of Warsaw, Warsaw, Poland);

Shynkaruk V., doctor of philological sciences, professor (National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine);

Sikora K., doctor habilitat, professor (The Jagiellonian University, Krakow, Poland);

Zabuzhanska I., candidate of philological sciences (Ph.D.) (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine);

Zavalniuk I., doctor of philological sciences, professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine);

Prokopchuk L., candidate of philological sciences (Ph.D.), associate professor (Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine) (Assistant Editor).

REVIEWERS

Koval L., doctor of philological sciences, professor (Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine);

Oleksenko V., doctor of philological sciences, professor (Kherson State University, Ivano-Frankivsk, Ukraine).

Address of editorial board:

Faculty of Philology and Journalism named after Mykhailo Stelmakh of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ostrozhs'kogo St., 32, Vinnytsia, Ukraine, 21101;

tel. +380(0432)275589; e-mail: naukovizap@gmail.com; <https://sites.google.com/site/naukazapmovozaivstvo>.

УДК 80/82 (062.522)

© Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, 2022

© Authors of articles, 2022

ЗМІСТ

I. Функційна семантика лексичних одиниць. Теорія номінації.....	9
Бойко Тетяна	
Лексико-семантична об'єктивація концепту «щастя» в ідіолекті М. Коцюбинського ...	9
Павликівська Наталія	
«Загадковий портал часу» в лексико-семантичному й асоціативному полях мови повісті В. Рутківського «Сторожова застава»	17
Павлушенко Ольга	
Лексико-семантичне поле концепту «час» у збірці Ліни Костенко «Ріка Геракліта»	27
Сахацька Віта	
Неологізми в сучасному інтернет-просторі	36
II. Когнітивні та комунікативно-прагматичні аспекти лінгвістики.....	45
Рокицька Діана	
Жанрові особливості політичної промови	45
III. Лінгвістика тексту. Стилiстичні та контекстуальні вияви лексичних і граматичних одиниць.....	53
Коваль Людмила	
Особливості вербалізації почуття <i>любови</i> в мемуарній спадщині Василя Стуса	53
IV. Мова сучасних ЗМІ.....	61
Прокопчук Людмила, Богатько Валентина	
Регіональні інтернет-видання крізь призму чинних норм.....	61
V. Проблеми діалектології та ономастики.....	70
Гороф'янюк Інна, Трачук Олександра	
Морфологічні діалектні особливості фольклорних текстів українців Північної Молдови.....	70
Прадід Юрій	
Словотвірні особливості та регіональне поширення прізвищ, похідних від апелятива <i>земля</i>	78
VI. Актуальні питання зіставної лінгвістики.....	91
Іщук Мирослава, Янісів Михайло	
Контрастивний аналіз символічних значень особових власних назв в українській та англійській мовах.....	91

VII. Перекладознавство та міжкультурна комунікація	99
Берегсасі Аніко, Газдаг Вільмош, Черничко Степан	
Методика досліджень у сфері мовного ландшафту (на основі міжнародного досвіду) ..	99
Гіреш-Ласлов Корнелія, Матей Рейка, Товт-Орос Еніке	
Роль досліджень мовного ландшафту в соціальних та гуманітарних студіях Закарпаття	113
Матей Рейка	
Мовні системи, вивчення мов та роль особистих наративів	123
РЕЦЕНЗІЇ	133
Певсе Андрея, Чурман-Пушкаш Аніко	
[Рецензія на]: Вільмош Газдаг «Слов'янські елементи в угорських говорах Берегівського району Закарпатської області». Тирикбалінт : Спілка «Терміні», 2021. 227 с.	133
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ	136

CONTENTS

I. Functional semantics of lexical units. The theory of nomination	9
Boiko Tetiana	
Lexico-semantic objectivation of the concept «Happiness» in the idiolect of M. Kotsiubynskyi.....	9
Pavlykivska Natalia	
«Mysterious portal of time» in the lexico-semantic and associative language fields of V. Rutkivsky's story «Storozhova zastava».....	17
Pavlushenko Olha	
The lexical-semantic field of concept "time" in Lina Kostenko's poetry collection «The river of Heraclitus».....	27
Sakhatska Vita	
Neologisms in the modern internet space.....	36
II. Cognitive and communicative-pragmatic aspects of linguistics.....	45
Rokytska Diana	
Genre peculiarities of political speech.....	45
III. Text linguistics. Stylistic and contextual manifestations of lexical and grammatical units.....	53
Koval Liudmyla	
Features of verbalization of the feeling of love in the memorial heritage of Vasyl' Stus.....	53
IV. The language of modern media.....	61
Prokopchuk Liudmyla, Bohatko Valentyna	
Regional internet editions through the prism of current norms.....	61
V. Issues of dialectology and onomastics.....	70
Horofianiuk Inna, Trachuk Oleksandra	
Morphological dialect features of folklore texts of Ukrainians in the Northern Moldova.....	70
Pradid Yuri	
Word-forming features and regional distribution of surnames, derivatives from the appeal earth.....	78
VI. Actual questions of comparative linguistics.....	91
Ishchuk Myroslava, Yanisiv Mykhailo	
Contrastive analysis of symbolic meanings of proper names of human beings in English and Ukrainian.....	91

VII. Translation studies and intercultural communication	99
Beregszászi Anikó, Gazdag Vilmos, Csernicskó István	
Methodology of research in the field of linguistics landscape (on the basis of international experiences).....	99
Hires-László Kornélia, Máté Réka, Tóth-Orosz Enikő	
The role of linguistic landscape research among social sciences and humanities of Transcarpathia.....	113
Máté Réka	
Language systems, language learning and the role of personal narratives.....	123
REVIEWS	133
Pevse Andreia, Csurman-Puskás Anikó	
[REVIEW]: Vilmos Gazdag «Slavic Elements in the Hungarian dialects of the Berehovo district of Zakarpattia area». Terekbalint : Termini Union», 2021. 227 s.....	133
INFORMATION FOR AUTHORS	136

I. ФУНКЦІЙНА СЕМАНТИКА ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ. ТЕОРІЯ НОМІНАЦІЇ

УДК 811.161.2'373:821.161.2'04.09(092)

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-9-17

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЩАСТЯ» В ІДІОЛЕКТІ М. КОЦЮБИНСЬКОГО

Тетяна Бойко

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Україна, м. Ніжин, вул. Графська, 2

e-mail: tanyaboiko522@ukr.net

ORCID: 0000-0002-8611-584X

У статті проаналізовано один зі складників концептосфери «духовні цінності» – емоційний концепт «щастя». Схарактеризовано головні особливості його мовної репрезентації в ідіолекті М. Коцюбинського, розкрито основні засоби вербалізації: прямі номінації, емотивні лексичні та фразеологічні одиниці, тропейні структури, словесні образно-метафоричні структури, що відображають почуттєві домінанти персонажів у художніх творах. З'ясовано, що досліджуваний лексичний пласт становить один із ключових векторів художнього мовомислення М. Коцюбинського.

Ключові слова: вербалізація, емоційний концепт, щастя, персонаж, мовна картина світу, ідіолект, М. Коцюбинський.

LEXICO-SEMANTIC OBJECTIVATION OF THE CONCEPT «HAPPINESS» IN THE IDIOLECT OF M. KOTSIUBYNSKYI

Tetiana Boiko

Nizhyn Mykola Gogol State University

2 Graftska St., Nizhyn, Ukraine

e-mail: tanyaboiko522@ukr.net

ORCID: 0000-0002-8611-584X

Introduction. *The article analyzes one of the components of the «spiritual values» conceptual sphere – the emotional concept of «happiness». There are a number of basic concepts and sub-concepts that reveal the author's intentions, philosophical outlook, linguistic and aesthetic canons of artistic texts in the idiolect of each writer. It is no accident that a literary work is always a source of vivid expression of an integral, ontological category of happiness.*

The purpose *of this article is to carry out an analysis of the emotional concept of happiness, in particular to find out its lexical-semantic expression in the prose texts of Mykhailo Kotsiubynskyi.*

The research methods are determined by the nature of the tasks and are based on descriptive method (to determine the emotional and axiological potential of the meaning plans of lexical and phraseological units in the idiolect of Mykhailo Kotsiubynskyi). Method of component

analysis (to identify the semantic structures of analyzed lexical and phraseological units) and method of quantitative calculations were used.

Results. In M. Kotsiubynskyi's idiolect, a special role is played by those units of speech that verbalize the feelings, emotions and inner world of characters, among which the emotional concept of happiness is best expressed. In the author's idiolect, the lexeme of happiness functions in all the meanings given from the dictionary article. In the writer's artistic speech, the concept of happiness is mostly used to denote the emotional state of satisfaction. The semantic dominants of the analyzed concept in the artistic work of M. Kotsyubynskyi are represented in particular by phraseological units with the component of happiness. The analysis revealed that the perinuclear zone of the concept of happiness in the idiolect of M. Kotsyubinsky includes the subconcepts of joy, love, life, care and family. One of the characteristic features of the individual creative manner of the master of words are tropeic structures that enhance the imagery and artistic perfection of a literary work.

Originality. In the linguistic picture of the world by M. Kotsyubynskyi, the emotional concept of happiness is one of the main dominants, modelled by the interaction of various thought processes as a result of understanding fragments of reality.

Conclusion. Means of verbalization of the concept of happiness in the idiolect of Mykhailo Kotsyubynskyi are direct nominations, emotional lexical and phraseological units and a number of cognitive and associative representations of native speakers, which became the basis in the process of metaphorization.

Keywords: verbalization, emotional concept, happiness, character, language picture of the world, idiolect, M. Kotsyubynskyi.

Постановка проблеми. За останні десятиріччя в мовознавстві помітно збільшилося наукових розвідок, присвячених вивченню окремих концептів, що являють собою лінгвоментальні утворення людської свідомості. Особливе зацікавлення в дослідників викликають емоційні концепти, специфіка вираження яких зумовлена індивідуальним, психоемоційним виявом, що безпосередньо здійснює вплив на інтерпретацію фрагментів, процесів та явищ навколишнього світу. Концепт *щастя* є одним із базових емоційних концептів, який істотно впливає на життєвий цикл певного індивіда.

В ідіолекті кожного письменника наявна низка основних концептів і субконцептів, які розкривають авторські інтенції, філософський світогляд та мовно-естетичні канони художніх текстів. Невипадково літературний твір повсякчас є джерелом яскравого вираження невід'ємної, онтологічної категорії щастя, що й зумовлює потребу лінгвістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові праці українських мовознавців (О. В. Бабакова, М. Є. Нескреба, Т. В. Братусь, О. В. Малярчук, Л. М. Марчук, Л. А. Кулішенко, Л. М. Яременко, Т. А. Єщенко), спрямовані на визначення та встановлення системної організації концепту *щастя*, стали вагомим внеском для подальших досліджень у галузі когнітивної лінгвістики. Концепт *щастя* є багатоаспектним лінгвокогнітивним утворенням, яке досліджували з огляду на його етимологічні та структурні характеристики (О. В. Малярчук) [9], філософські й соціологічні складники (Л. М. Марчук) [10], гендерні особливості вербалізації в художньому дискурсі (Т. В. Братусь) [4]. Зважаючи на універсальну природу аналізованого концепту, мовознавці активно застосовують метод моделювання асоціативного поля, до складу якого входять лексичні (О. В. Бабакова, М. Є. Нескреба) [1] та пареміологічні (Л. А. Кулішенко, Л. М. Яременко) одиниці [8], що різнопланово розкривають його семантичний потенціал.

Об'єктивація концепту *щастя* неодноразово була репрезентована на матеріалі прозових та ліричних творів представників української літератури, зокрема в поетичній творчості Ліни Костенко (Я. С. Старченко) [13], у філософській містерії Івана Огієнка (Н. І. Фрасинюк) [16], у художньому вимірі Бориса Антоненка-Давидовича (К. О. Протопопова) [11], а також у зіставному аспекті творчості Богдана Лепкого й Лесі Українки (О. А. Кордонець) [7] та ін. Значне зацікавлення проблемою засвідчує те, що дослідники вивчали концепт *щастя* у двох аспектах: мовознавчому та літературознавчому, оскільки важливо розкрити не тільки зміст та чинники феномена щастя, але й виявити індивідуально-авторські інтенції щодо складу лексико-семантичних вербалізаторів концепту.

Творчий доробок Михайла Коцюбинського містить різножанрові тексти, які маніфестують позитивні та негативні емоційні вияви персонажів. Серед науковців, що вивчали емоційний складник у мовотворчості М. Коцюбинського, варто виділити лінгвістичні студії Н. І. Бойко, яка здійснила комплексний аналіз світу емоцій в ідіолекті письменника. Мовознавиця виявила «засоби та способи відображення емоційних станів та емоційних реакцій персонажів, з'ясувала специфіку вербалізації емоційної якості» [2, с. 129]. Дослідниця О. О. Коляденко ґрунтовно проаналізувала головні ознаки емоційного концепту *страх* у творах М. Коцюбинського. У дослідженні сфокусовано на когнітивних метафоричних структурах, які спроможні кодувати емоцію страху в текстах письменника [6, с. 39]. Попри значний науковий інтерес лінгвістів до мовного вираження емоційної сфери в художніх творах М. Коцюбинського й досі бракує системного дослідження концепту *щастя* в ідіолекті майстра художнього слова.

Мета пропонованої розвідки – здійснити аналіз емоційного концепту *щастя*, зокрема з'ясувати специфіку його лексико-семантичного вираження в прозових текстах Михайла Коцюбинського. У дослідженні передбачено виконання таких завдань: 1) розглянути мовні засоби об'єктивації концепту *щастя* в ідіолекті видатного українського письменника; 2) виявити й схарактеризувати лінгвостилістичні особливості функціонування досліджуваного концепту в художніх творах; 3) визначити кількісні показники слововживань лексем, що вербалізують концепт *щастя*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Художнє мовлення Михайла Коцюбинського яскраво вирізняється завдяки вдало дібраним засобам лексико-фразеологічного багатства української мови, що насамперед відображають морально-етичні, емоційно-образні та суб'єктивно-оцінні смисли літературного твору. Художньої довершеності тексти письменника досягають завдяки ретельно вивіреним смисловим й експресивним відтінкам слів, переосмисленим та творчо вжитим синонімічним рядам, що впливають на стильові домінанти твору. В ідіолекті М. Коцюбинського особливу роль відіграють ті одиниці мови, що вербалізують почуття, емоції та внутрішній світ персонажів, серед яких емоційний концепт *щастя* виражений чи не найповніше.

У прозових творах М. Коцюбинського до ядра лексико-семантичного поля концепту *щастя* входять усі словоформи з коренями «щаст», «щасл», «щасн». У 35 творах із 40, опублікованих за життя автора, 152 рази вжито 20 таких словоформ (*щаслива* – 8, *щасливе* – 1, *щасливий* – 20, *щасливим* – 4, *щасливими* – 1, *щасливі* – 11, *щасливіша* – 1, *щасливіших* – 1, *щасливо* – 6, *щасливого* – 3, *щасливої* – 3, *щасливою* – 4, *щасливу* – 2, *щасне* – 1, *щасну* – 1, *щастя* – 2, *щастило* – 3, *щасті* – 3, *щастя* – 69, *щастям* – 8) [17, с. 398].

Проблема осмислення абстрактного поняття «щастя» вже давно хвилює вчених різних галузей науки. Першими осягнути сутність щастя намагалися філософи ще в античні часи. Зокрема, у філософському енциклопедичному словнику подано таке визначення: «Щастя –

категорія моральної свідомості, що позначає стан повного і тривалого вдоволення від життя загалом» [14, с. 729]. Звісно, що поняттєвий зміст невичерпний і можна ще додавати, розширювати семантичні плани лексеми новими (додатковими) смислами й асоціативними сферами, щоб поглибити уявлення про ментальний феномен соціуму. «Словник української мови» в 11 томах фіксує кілька основних значень лексеми щастя: «1) стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких зазнає хто-небудь; 2) досягнення, успіх, удача; 3) доля, талан; добробут» [12, с. 573].

В ідіолекті М. Коцюбинського лексема *щастя* функціонує в усіх наведених значеннях. У художньому мовленні письменника концепт *щастя* здебільшого вживаний на позначення емоційного стану задоволення: *Я не забуду щастя дотику до її шовкових кучерів, не забуду її душі, що дивилась крізь сині очі, – моєї душі, тільки далеко кращої, чистішої, невинної.* (2, с. 175). Основним мовним об'єктиватором досліджуваного концепту є позитивно маркована лексема *щастя*, яка в авторському тексті розкриває семантичне наповнення завдяки вжитим номенам, що вербалізують тактильні відчуття та зорові образи, які виступають детермінантами позитивних емоцій персонажа.

Смислові домінанти аналізованого концепту в художньому доробку М. Коцюбинського репрезентовані й фразеологічними одиницями з компонентом щастя: *Там під горіхами сходився він [Замфір] у свято з стрункою, чорноокою Маріорою, ще дівчиною тоді, там посадив на щастя якийсь особливий гатунок винограду – от як розрісся тепер розкішно! – а тут, хазяїном вже, завів молодник* (1, с. 209). Сталий вислів *на щастя*, ужитий майстром слова, виявляє не тільки вдалий вибір земельної ділянки задля виноградних насаджень, але й виступає підсилювальним засобом символу удачі та добробуту – *винограду*. У такий спосіб автор розширює семантичний план згаданого концепту, додаючи нових значеннєвих відтінків, за яким лексему *виноград* цілком виправдано можна вважати образним втіленням щастя для персонажа.

Водночас фраземи з опорним компонентом щастя можуть виражати надію на те, що задум утілити бажане увінчається успіхом: *Хома замовк та все чухав потилицю. – Може, там у тебе де є, Химо, хоч на квартиру... – Адже ти знаєш, що нема... Возьми пляшку та біжи до корчми, може, шинкар дасть набір... – Навряд! – сказав Хома, але взяв шапку та пляшку і пішов пробувати щастя* (1, с. 108). Варто наголосити, що з поданого текстового фрагмента не можна стверджувати, що персонаж твору відчуває позитивні емоції, проте з контексту все ж відчувається його оптимістичний настрій щодо можливого здійснення наміру.

У прозових творах М. Коцюбинського лексема *щастя* функціонує також і в значенні долі, однак письменник уживає її здебільшого в негативно-оцінному семантичному плані. Закономірно, що головними персонажами ранніх творів літератора були здебільшого прості селяни, життя яких тоді було скрутним: *Ще тоді, порівнюючи життя панів та мужиків, він [Гнат] глибоко пересвідчився, що бог не дав долі мужикам, що для мужиків нема щастя на землі* (1, с. 42); *Не зазнаєш того щастя дитиною, не зазнаєш його й вирісиш...* (1, с. 42); *Нема на світі щастя, нема долі, ще за життя могила людині мила* (2, с. 30). Для української літератури кінця XIX – початку XX століття властиве звернення до тем селянського життя та соціальної нерівності, тому не дивно, що на початку літературної творчості прозаїк бере за основу саме сюжети з життя народних мас. Звичайно, М. Коцюбинського важко назвати фаталістом, тому автор зумисно характеризує світоглядну позицію персонажів з огляду на те, що всі події в житті вже заздалегідь визначені й не залежать від них і тих зусиль, що вони докладають.

У деяких випадках лексема *щастя* слугує вербалізатором матеріального достатку та добробуту, що є вагомим складником спокійного та безжурного сімейного життя: *Задля неї [Марії], задля власного щастя лишивсь я [Свирид], наваживсь перемогти себе... І вона, згадав я, поневіряється десь, бідна, у наймах, і їй не з медом...* (1, с. 160). Семантика аналізованої лексичної одиниці розкривається лише в контексті, у якому йдеться про складне матеріальне та соціальне становище персонажів і прагнення поліпшити його завдяки тяжкій праці. У цьому контексті майстер художнього слова вдало використовує фразеологічні засоби для увиразнення стану героя, який «тамує в собі негативні емоції» [15, с. 619], та підкреслити, що його коханій також «нелегко, погано живеться» [15, с. 482].

Дослідники стверджують, що до структури окремого концепту «входить певна кількість інших повноцінних концептів, для позначення яких мовознавці використовують термін «субконцепти» [3, с. 121]. Аналіз виявив, що до навколоядерної зони концепту *щастя* в ідіолекті М. Коцюбинського входять субконцепти *радість, кохання, життя, турбота* та *родина*.

ЩАСТЯ – РАДІСТЬ: *Живий... живий... живий... Ох, яка радість... ох, яке щастя... Небо розкрилось... Ангелів видко... мають уже крила... Аж плакати хочеться... сльози душать за горло...* (2, с. 204). Субконцепт *радість* семантично близький до аналізованого, він об'єктивує ключовий концепт і виконує функцію вербалізатора, що підсилює вияв раптової позитивної емоційної реакції. Субконцепт актуалізовано крізь призму лексико-фразеологічних складників (*плакати хочеться; сльози душать*), що позначають неконтрольовані фізіологічні реакції організму.

ЩАСТЯ – КОХАННЯ: *Але та стріча розбуркала в йому спомини давнього щастя, розжєвріла вгамоване кохання. Гнат знов почав стежити за Настею* (1, с. 46); *Джок... заздрі погляди подруг... стискання рук... тихі, темні ночі, повні чарів кохання, поцілунків, солодкої мlosti і щастя, щастя без краю...* (2, с. 22). Субконцепт *кохання* в народі вже давно ототожнюють із *щастям*, оскільки це почуття справляє неабиякий вплив як на того, хто кохає, так і на того, кого кохають. Засобами об'єктивації субконцепту в наведених прикладах слугують такі семантичні компоненти: 1) метафори (*стріча розбуркала спомини, розжєвріла вгамоване кохання*); 2) епітети (*давнього щастя, солодкої мlosti*).

ЩАСТЯ – ЖИТТЯ: *Смерть... не наживишись, не зазнавши щастя, не зробивши діла... Брр! (1, с. 178); взяти від життя все, що воно може дати для особистого щастя, скористатися з молодощів, бо, як кажуть: "Не вернеться весна..." (1, с. 178).* Крізь призму субконцепту *життя* автор твору опосередковано вказує, що *щастя* має бути невід'ємною частиною процесу існування, тому треба вміти вчасно реалізовувати весь потенціал. З огляду на це важливим мовним фактором для аналізу образної семантики є категорія темпоральності, яка у творі виражена граматично (*не наживишись, не зазнавши, не зробивши; скористатися, не вернеться*) та лексично (*молодощів, весна*).

ЩАСТЯ – ТУРБОТА: *А щастя буде: він [Гнат] її [Настю] вірно любить, він її, як квітку на городі, посадить у хаті, він її жалуватиме, годитиме їй, як малій дитині...* (1, с. 69); *В сій маленькій хатині зазнала вона [Настя] щастя. Гнат любив її, жалував, як малу дитину; він не давав їй робити важкої праці, аж Насті спершу трохи чудно було, що про неї так піклуються* (1, с. 90). Субконцепт *турбота* об'єктивує аналізований ключовий концепт, оскільки лише дбаючи про комфортні умови існування та задоволення найважливіших життєвих потреб близьких, людина може відчувати себе справді щасливою. Функцію вербалізатора забезпечують такі семантичні складники: 1) порівняння (*як квітку на*

городі, посадить у хаті; годитиме її, як малій дитині); 2) ряд дієслівних форм (любить, жалуватиме, годитиме, піклуються).

ЩАСТЯ – РОДИНА: Її [Ярину] *сватають*. Так. Перед нею *відкривається особисте щастя, родинні втіхи, достаток, життя безжурне* (8, т. 1, с. 178); *Ох, боже, боже, хоч на старість зазнати того щастя – дитину свою вивести в люди...* (3, с. 54). Субконцепт *родина* також можна зараховувати до навколоядерної частини концепту *щастя*. Засобами об'єктивації в наведених текстових фрагментах слугують лексичні одиниці на позначення сімейних стосунків (*сватають, родинні втіхи, дитину*) та фразеологічна одиниця *вивести в люди* – «допомогти, сприяти кому-небудь, створюючи умови для досягнення ним певного становища у суспільстві» [15, с. 82–83], яка безпосередньо виявляє материнське прагнення та бажання.

У мовній картині світу М. Коцюбинського емоційний концепт *щастя* є одним з основних домінант, змодельованих шляхом узаємодії різних мисленнєвих процесів унаслідок осягнення фрагментів дійсності. Однією з характерних рис індивідуальної творчої манери майстра слова є тропеїчні структури, які підсилюють образність та художню довершеність літературного твору. Тропеїчні засоби репрезентують узаємозв'язок емоційного й експресивного, конкретного та абстрактного в художньому мовленні письменника. Серед стилістичних експресивних засобів найбільш уживаними є:

1) метафори, що мають значний емоційно-оцінний потенціал: *Щастя не вміщувалося у серці, щастя розривало груди!* (1, с. 41); *Щастя переповнює так мене всього, що витискає з мене навіть слова* (3, с. 28). Її [Настині] *повні, трохи бліді щоки спашнули рум'янцем, в тихих очах світилися спокій та щастя* (1, с. 88); *А ти розбивай собі голову об ті мури, трохи своє щастя...* (2, с. 232);

2) епітети, які впливають на виразність та образне втілення аналізованого концепту: *І оце те мальоване щастя, що мало скрасити його вбоге життя, яке пестив він у мріях парубочих?* (1, с. 46); *Цілу дорогу Гнат думав про Настю. Розпалена уява малювала йому картини тихого, незакаламученого щастя...* (1, с. 55);

3) порівняння, що вирізняють індивідуально-авторський стиль: *Параскіца могла довго отак просиджувати, упиваючись солодкими, барвистими мріями, але доволі було, щоб око її впало на маленьке, вмазане в стіну дзеркальце – і всі її мрії, все щастя її щезало, мов дим* (2, с. 22–23); *<...> і минеться щастя, мов сон хороший, і поб'є її недоленька, мов мороз квітку...* (1, с. 90);

4) персоніфікація, яка слугує допоміжним засобом яскравого образного творення абстрактних понять: *А може, не радість, не щастя гостює в хаті* (1, с. 100); *Соломія, спершись на кіл та вдивляючись у чагарник, де разом із Остапом зникало її щастя* (2, с. 94);

5) антитеза, яка репрезентує протилежні за значенням поняття задля їхнього увиразнення та посилення враження: *Одружиться він, візьме жінку по думці, і горе навіки потоне в хвилях родинного щастя!* (1, с. 42).

Добір тропеїчних та стилістичних засобів вербалізації концепту *щастя* дозволив виявити основні його ознаки, передати емоційний та оцінний аспекти зображених подій у творах, виразніше відтворити почуттєву сферу персонажів. Варто зазначити, що найчастіше лексему *щастя* М. Коцюбинський уживає у ранніх творах, зокрема в одній тільки повісті «На віру» письменник послуговується нею 22 рази, що становить третину від загальної частотності.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі. Отже, аналіз мови творів М. Коцюбинського засвідчує, що

об'єктиuator емоційного концепту *щастя* функціонує досить активно, експлікує всі значення, подані в лексикографічних статтях. Навколоядерну зону лексико-семантичного поля концепту в ідіолекті письменника формують споріднені семантично й емотивно-оцінно субконцепти. Вони корелюють із ключовим концептом і слугують екстралінгвальними чинниками впливу на емоційну сферу реципієнтів. Засобами вербалізації концепту *щастя* слугують прямі номінації, емотивні лексичні та фразеологічні одиниці, а також низка когнітивно-асоціативних уявлень носіїв мови, що стали основою процесів метафоризації.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні концепту *щастя* в ідіолекті В. Винниченка (на матеріалі ранніх художніх творів) з погляду семантики, структури та функцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабакова О. В., Нескреба М. Є. Асоціативне поле концепту *щастя*. *Мова. Свідомість. Концепт*: зб. наук. статей / відп. ред. О. Г. Хомчак. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2018. Вип. 8. С. 51–53.
2. Бойко Н. І. Комплексна вербалізація світу емоцій в ідіолекті Михайла Коцюбинського. *Література та культура Полісся*. Вип. 89. Серія «Філологічні науки». № 9 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. С. 129–138.
3. Бойко Н. І. Специфіка лексико-семантичного поля концепту «війна» в кіноповісті О. Довженка «Україна в огні». *Література та культура Полісся*. Вип. 102. Серія «Філологічні науки». № 17 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 116–130.
4. Братусь Т. В. Гендерна специфіка об'єктивації концепту *щастя* у сучасному англomовному художньому дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2009. 23 с.
5. Єщенко Т. А. Антропоцентричний вияв адресанта крізь призму концепту «*щастя*». *Щастя та цивілізаційний розвиток*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 14–15 листопада 2019 р.). Львів, 2019. С. 89–94.
6. Коляденко О. О. Когнітивна метафора як засіб об'єктивації концепту «страх» у творах М. Коцюбинського. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 39–46.
7. Кордонець О. А. Осмислення концепту *щастя* в мініатюрах Богдана Лепкого «Цвіт *щастя*» та «*Щастя*» Лесі Українки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2015. Вип. 2 (34). С. 55–59.
8. Кулішенко Л. А., Яременко Л. М. Асоціативне поле концепту «*щастя*» (на основі українських фразеологічних одиниць). *Філологічні трактати*. Том 11, №1. 2019. С. 49–56.
9. Малярчук О. В. Емоційний концепт *щастя*: етимологічні та структурні характеристики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 2 (74). С. 132–138.
10. Марчук Л. М. Вербалізація концепту «*щастя*»: філософський та соціологічний аспекти. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 35. С. 43–47.
11. Протопопова К. О. Концепт *щастя* в художньому вимірі Б. Антоненка-Давидовича. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2021. Вип. 1 (94). С. 36–48.
12. Словник української мови: в 11 томах. / Ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук., думка, 1970–1980. Том 11, 1980. 699 с.
13. Старченко Я. С. Семантичні варіації концепту *щастя-доля* у Ліни Костенко. *Лінгвістика*. 2018. №1. С. 140–154.
14. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

15. Фразеологічний словник української мови. В 2 т / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наук, думка, 1993. 984 с.
16. Фрасинюк Н. І. Концепт щастя у філософській містерії Івана Огієнка «До щастя». *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія: Філологічна*. 2019. Вип. 16. С. 121–125.
17. Частотний словник мови творів М. Коцюбинського: у 4 т. / уклад. Н. І. Бойко, Т. В. Бойко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021, Т. 4. (Р–Я). 415 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Коцюбинський М. М. Твори в семи томах. Т.1. Повісті, оповідання (1884-1897). Київ : Наукова думка. 1973. 408 с.
2. Коцюбинський М. М. Твори в семи томах. Т.2. Повісті, оповідання (1897-1908). Київ : Наукова думка. 1974. 382 с.
3. Коцюбинський М. М. Твори в семи томах. Т.3. Повісті, оповідання (1908-1913). Київ : Наукова думка. 1974. 428 с.

REFERENCES

1. Babakova O. V., Neskrebа M. Ye. Asotsiatyvne pole kontseptu shchastia. *Mova. Svidomist. Kontsept: zb. nauk. statei / vidp. red. O. H. Khomchak. Melitopol: FOP Odnoroh T. V., 2018. Vyp. 8. S. 51–53.*
2. Boiko N. I. Kompleksna verbalizatsiia svitu emotsii v idiolekti Mykhaila Kotsiubynskoho. *Literatura ta kultura Polissia*. Vyp. 89. Seriiia «Filolohichni nauky». № 9 / vidp. red. i uporiad. H. V. Samoilenko. Nizhyn : NDU im. M. Hoholia, 2017. S. 129–138.
3. Boiko N. I. Spetsyfika leksyko-semantychnoho polia kontseptu «viina» v kinopovisti O. Dovzhenka «Ukraina v ohni». *Literatura ta kultura Polissia*. Vyp. 102. Seriiia «Filolohichni nauky». № 17 / vidp. red. i uporiad. H. V. Samoilenko. Nizhyn : NDU im. M. Hoholia, 2021. S. 116–130.
4. Bratus T. V. Henderna spetsyfika obiektyvatsii kontseptu shchastia u suchasnomu anhlo-movnomu khudozhnomu dyskursi: : avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia kandydata filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy». Kharkiv, 2009. 23 s.
5. Ieshchenko T. A. Antropotsentrychnyi vyiv adresa kriz pryzmu kontseptu «shchastia». *Shchastia ta tsyvilizatsiinyi rozvytok: zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Lviv, 14–15 lystopada 2019 r.)*. Lviv, 2019. S. 89–94.
6. Koliadenko O. O. Kohnityvna metafora yak zasib obiektyvatsii kontseptu «strakh» u tvorakh M. Kotsiubynskoho. *Ukrainska mova*. 2009. №3. S. 39–46.
7. Kordonets O. A. Osmyslennia kontseptu shchastia v miniatiurakh Bohdana Lepkoho «Tsvit shchastia» ta «Shchastia» Lesi Ukrainky. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia: Filolohiia*. 2015. Vyp. 2 (34). S. 55–59.
8. Kulishenko L. A., Yaremenko L. M. Asotsiatyvne pole kontseptu «shchastia» (na osnovi ukrainskykh frazeolohichnykh odynts). *Filolohichni traktaty*. Tom 11, №1. 2019. S. 49–56.
12. Maliarchuk O. V. Emotsiinyi kontsept shchastia: etymolohichni ta strukturni kharakterystyky. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2014. Vyp. 2 (74). S. 132–138.
13. Marchuk L. M. Verbalizatsiia kontseptu «shchastia»: filosofskiy ta sotsiolohichni aspekty. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*. 2014. Vyp. 35. S. 43–47.
14. Protopopova K. O. Kontsept shchastia v khudozhnomu vymiri B. Antonenka-Davydovycha. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky*. 2021. Vyp. 1 (94). S. 36–48.
15. Slovnnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh. / Red. kol.: I. K. Bilodid (holova) ta in. Kyiv : Nauk. dumka, 1970-1980. Tom 11, 1980. 699 s.
16. Starchenko Ya. S. Semantychni variatsii kontseptu shchastia-dolia u Liny Kostenko. *Linhvistyka*. 2018. №1. S. 140–154.

17. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk / NAN Ukrainy, In-t filosofii imeni H. S. Skovorody; [redkol.: V. I. Shynkaruk (holova) ta in.]. Kyiv : Abrys, 2002. 742 s.
18. Frazeolohichni slovnyk ukrainskoi movy. V 2 t / Uklad.: V. M. Bilonozhenko ta in. Kyiv : Nauk. dumka, 1993. 984 s.
19. Frasyniuk N. I. Kontsept shchastia u filosofskii misterii Ivana Ohiiienka «Do shchastia». *Ivan Ohiiienko i suchasna nauka ta osvita. Serii: Filolohichna*. 2019. Vyp.16. S. 121–125.
20. Chastotnyi slovnyk movy tvoriv M. Kotsiubynskoho: u 4 t. / uklad. N. I. Boiko, T. V. Boiko. Nizhyn : NDU im. M. Hoholia, 2021, T. 4. (R–Ia). 415 s.

SOURCES

1. Kotsiubynskyi M. M. Tvory v semy tomakh. T.1. Povisti, opovidannia (1884-1897). Kyiv : Naukova dumka. 1973. 408 s.
2. Kotsiubynskyi M. M. Tvory v semy tomakh. T.2. Povisti, opovidannia (1897-1908). Kyiv : Naukova dumka. 1974. 382 s.
3. Kotsiubynskyi M. M. Tvory v semy tomakh. T.3. Povisti, opovidannia (1908-1913). Kyiv : Naukova dumka. 1974. 428 s.

Бойко Тетяна Василівна, аспірантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук, старший лаборант кафедри української мови, методики її навчання та перекладу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Україна).

Boiko Tetiana, Postgraduate student of the Faculty of Philology, History and Political and Legal Sciences, senior laboratory assistant at the Department of Ukrainian Language, Teaching Methodology and Translation, Nizhyn Mykola Gogol State University (Ukraine).

Стаття надійшла: 10.11.2022

Статтю прийнято до друку: 17.11.2022

УДК 811.161.2'373

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-17-27

«ЗАГАДКОВИЙ ПОРТАЛ ЧАСУ» В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ Й АСОЦІАТИВНОМУ ПОЛЯХ МОВИ ПОВІСТІ В. РУТКІВСЬКОГО «СТОРОЖОВА ЗАСТАВА»

Наталія Павликівська

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32

e-mail: Pavlikivska@i.ua

ORCID: 0000-0002-2297-4872

У статті висвітлено основні підходи до витлумачення понять «лексико-семантичне поле», «асоціативне поле». Проаналізовано семантико-структурні особливості лексико-семантичного та асоціативного поля «час» крізь призму емоцій, почуттів українського

школяра як свідка героїчних подій, описаних у повісті В. Рутківського «Сторожова застава». Визначено основні структурні елементи: ядро, насколадерну зону і периферію, до якої також належать мовні асоціації. Установлено кількісне співвідношення мікрополів досліджуваного поля, які для зручності згруповано за семантичними типами: позитивні, негативні й контекстуальні. Простежено, що у творі кількісно переважають мікрополя з негативним семантичним навантаженням, проте завдяки ідіостилі й особливому вмінню письменника іронічно висвітлювати негативні емоції та почуття, твір сприймаємо загалом позитивно. До мікрополів позитивного семантичного типу зараховано «щастя, радість», ««прихильність, уподобання», «співчуття», «спокій», «повага», «вдячність». Негативний семантичний тип репрезентують мікрополя «страх», «лють», «тривога», «сум», «образ», «сором», «хижість». Деякі з аналізованих мікрополів визначено як контекстуальні: «шаленість, палкість», «подив», «суворість», оскільки їхнє семантичне навантаження зумовлене контекстом і має високий ступінь суб'єктивності. Значну увагу приділено морфологічним і синтаксичним засобам вираження досліджуваного лексико-семантичного поля. Простежено, що найчастіше емоції й почуття, спричинені мандрівкою в часі, у досліджуваному тексті виражені дієсловами, прислівниками та іменниками.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, асоціативне поле, сема, ідіостиль письменника, мовна ментальність.

«MYSTERIOUS PORTAL OF TIME» IN THE LEXICO-SEMANTIC AND ASSOCIATIVE LANGUAGE FIELDS OF V. RUTKIVSKY'S STORY «STOROZHOVA ZASTAVA»

Natalia Pavlykivska

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

32, Ostrozhskoho St., Vinnytsia, Ukraine

e-mail: Pavlikivska@i.ua

ORCID: 0000-0002-2297-4872

Introduction. The article highlights the main approaches to the interpretation of the concepts of lexical-semantic and associative fields. The semantic-structural features of the lexical-semantic and associative field of «emotions, feelings» in the linguistic material of V. Rutkivskyi's story «Storozova Zastava» were analyzed.

Purpose. The purpose of the article is to analyze the lexical-semantic and associative field of «emotions, feelings» in the linguistic material of V. Rutkivskyi's story «Storozova Zastava».

Methods. When writing the article, the method of statistical processing of information, the descriptive method, the method of quantitative analysis and the method of observation of linguistic material were used.

Results. Considerable attention is paid to morphological and syntactic means of expression of the studied lexical-semantic field. It was observed that most often emotions and feelings in the studied text are expressed by a verb – 41 units, an adverb – 32 units, a noun – 23 units, an adjective – 14 units, a participle – 6 units; among the syntactic means of expression there are two: descriptive construction – 13 units and reversal – 3 units.

Originality. A quantitative ratio of the microfields of the researched field was carried out, which were grouped into such semantic types: positive, negative and contextual. It was observed that microfields with a negative semantic load prevail quantitatively in the work, however, thanks to

the writer's authorial idiostyle and skill in ironically highlighting negative emotions and feelings, the impression of perceiving the work is generally positive.

Conclusion. *The main structural elements are defined: the core, the perinuclear zone and the periphery, which also includes language associations. Microfields from the positive semantic type include «happiness, joy», «affection, liking», «sympathy», «peace», «respect», «gratitude». The negative semantic type is represented by the microfields «fear», «rage», «anxiety», «sadness», «insult», «shame», «predation». Some of the analyzed microfields are defined as contextual – they are: «madness, fervor», «surprise», «severity», because their semantic load is expressed by the context and has a high degree of subjectivity. The most common means of morphological expression of the analyzed field is the verb, and the syntactic one is the descriptive construction.*

Keywords: *lexical-semantic field, associative field, sema, writer's idiostyle, linguistic mentality.*

Постановка проблеми. В україністиці на сьогодні досить багато вузькогалузевих досліджень, проте вони не дають цілісного уявлення про мовну картину світу. Особливо мало лінгвістичних наукових розвідок, вибудованих на основі якісної сучасної художньої української літератури для дітей. Оскільки у вітчизняній літературі наразі не приділяють достатньої уваги українському жанру фентезі, варто зосередитися саме на ньому, зокрема на повісті В. Рутківського «Сторожова застава». Різноманітність семантичної структури лексико-семантичного й асоціативного поля «час», який зумовлює емоції, почуття, на сторінках досліджуваного твору є досить значною, тому вважаємо за доцільне на основі статистичного зрізу розробити класифікацію його складників. До того ж невизначеність термінологічної системи в межах лексикології спонукає до перегляду теоретичних наукових положень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття лексико-семантичного поля розглядали Л. Лисиченко [4], М. Кочерган [3], В. Капась [2], О. Ткач [6], Н. Іваненко [1]. Асоціативного поля торкається й дослідження Ж. Соколовської [5], у якому стрижневим поняттям є «концепт». Ідеї названих дослідників мають відгомін у наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних мовознавців, проте між ними немає спільної моделі польової структури мови. Ці моделі різняться принципами й засадами, теоретичними поняттями і розумінням структури поля.

Мета і завдання статті. Мета статті – проаналізувати лексико-семантичне й асоціативне поле «час», що викликає емоції, почуття, на мовному матеріалі повісті В. Рутківського «Сторожова застава». Її завдання: 1) проаналізувати структуру лексико-семантичного й асоціативного поля «час», що зумовлює емоції, почуття; 2) визначити кількісне співвідношення семантичних типів мікрополів аналізованого поля; 3) простежити засоби вираження сем аналізованого поля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідниця Л. Лисиченко визначає лексико-семантичне поле як об'єднання лексико-семантичних варіацій, пов'язаних об'єктивною дійсністю незалежно від національної мовної належності [4, с. 142]. М. Кочерган значно розширює тлумачення терміна «лексико-семантичне поле», кваліфікуючи його як «найбільше парадигматичне об'єднання, сукупність лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників) і відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ» [3, с. 265]. В. Капась визначає лексико-семантичне поле як складник лексико-семантичного рівня мови, яка виражає спільну для всіх елементів семантику. Причому всі компоненти

лексико-семантичного поля належать до однієї частини мови одного мовного рівня [2, с. 23]. О. Ткач, Н. Іваненко вважають, що лексико-семантичне поле поєднує слова різних частин мови, але вони обов'язково повинні позначати одне поняття [6, с. 2; 1, с. 8]. Щодо асоціативного поля, то його не розглядають комплексно, а розмежовують здебільшого за галузями: психологія, лінгвістика, філософія тощо. Мовознавці відштовхуються переважно від поняття «концепт», наприклад, Ж. Соколовська визначає мовну картину світу як «сукупність уявлень людини про реальний світ, що закріплена в системі значень певної мови, у її лексико-семантичній підсистемі, у структурі енциклопедичних, тлумачних словників, у незліченних мовленнєвих ситуаціях, текстах різних видів, типів, жанрів, нарешті, в індивідуальному спілкуванні» [5, с. 87–88]. На нашу думку, асоціативне поле потрібно розглядати комплексно, ураховуючи положення різних галузей знань. Оскільки лексико-семантичне й асоціативне поле тісно пов'язані між собою (слово не існує без асоціації, асоціація виражається словом), то відмежоване вивчення цих понять не може бути повноцінним.

У повісті В. Рутківського «Сторожова застава» використано 129 конструкцій на позначення емоцій і почуттів, зумовлених темпоральними характеристиками, які ми умовно поділили на позитивні (48), негативні (73) й контекстуальні (8).



Рис.1. Семантичні типи мікрополів лексико-семантичного й асоціативного поля «час», що зумовлює емоції, почуття

У межах мікрополів «шаленість, палкість» (5), «подив» (2), «суворість» (1) не здійснюємо поділу на позитивні й негативні, оскільки вони є суб'єктивним чинником і залежать переважно від контексту та ситуації. Тому кваліфікуємо їх як контекстуальні.



Рис. 2. Співвідношення мікрополів лексико-семантичного й асоціативного поля «час», що зумовлює емоції, почуття

Семантичний критерій, на нашу думку, є важливішим, ніж морфологічний, оскільки слова різних частин мови можуть належати до того самого мікрополя. Однак засоби вираження семи зумовлюють її структурне розташування в ієрархії поля, наприклад, до навколоядерної зони входять безпосередньо прямі назви почуттів та емоцій, а до периферійної – непрямі форми. Серед синтаксичних форм вираження особливого значення набувають описові конструкції, які репрезентують асоціативне поле.

У досліджуваному тексті використано іменникових форм – 23, прикметникових – 14, прислівникових – 32, дієслівних – 41, дієприкметникових – 6. Серед синтаксичних форм у контексті досліджуваного поля кількісно переважають описові конструкції (їх 13), а зворотів лише 4. В основі описової конструкції – мовна асоціація. Тобто за відсутності лексеми на позначення часу, зумовленого почуттями та емоціями, емоційний стан відтворюють описом реакції персонажа на певний емотивний чинник. Пор.: *Кілька разів Велес повертав спотворене обличчя до заляклого хлопця і підбадьорливо гудів* (1, с. 252); *Ось воно торкнулося верхівок дубів, перекреслило стовбур берестка, до якого був прив'язаний Вітько, і зупинилося на дахові намету, звідкіля з повискуванням виборсувався світлий син половецького хана* (1, с. 197); *Коли навіть хоробрий Олешко на початку тримався осторонь від нього, а ось цей половець репетував, мов навіжений* (1, с. 192); *Один з половців рвонував було за ним, та за хвилю повертається сам не свій – очі вибалушені, пика перекошена, ніби сів голим гузком на їжака* (1, с. 49); *А тепер хлопці якось ввімкнули його – і сидять десь у бур'янах навпроти та й гизикають, дивлячись, як він, Вітько Бубненко, тремтить біля печери, наче остання трясогузка* (1, с. 34); *Ліс був похмурий, глухий і насторожений*

(1, с. 52); *Проте важкий погляд велета ковзнув по них, і старих вояків наче вітром здухнуло* (1, с. 10). Усі названі конструкції репрезентують мікрополе «страх». Почуття тривоги (мікрополе «тривога») виражене описовою конструкцією в реченнях: *Овсій місця собі не знаходить* (1, с. 175); *У хлопця завмерло серце* (1, с. 149); мікрополе «прихильність, уподобання»: *Мабуть, мандрівка була їм до душі* (1, с. 236); мікрополе «подив»: *Чого це ти така лагідна?* (1, с. 68); мікрополе «спокій» (зі смисловим відтінком «затишок»): *В горнятках над вознищем щось булькало і звабно пахло* (1, с. 67); мікрополе «сором»: *Він побачив Іллю Муровця, що з винуватим виглядом височів над Поповичем* (1, с. 161); мікрополе «співчуття»: *А він сам ніби дивився на маму звідкілясь збоку, і в нього аж серце розривалось від жалю до неї* (1, с. 127); *Проте зазвичай шибеникуваті очі Поповича дивилися на Муровця так благально, що серце велета не витримало* (1, с. 11); мікрополе «шаленість, палкість»: *Одного разу прибіг захеканий, проте страшенно вдоволений собою Колько Горобчик* (1, с. 31); мікрополе «сум»: *Стогнеш так, що аж душа обривається* (1, с. 127); мікрополе «лють»: *Та коли згадував світлий Андак, як полонили його самого, – зубами ладен був скреготати від злості та сорому* (1, с. 266); *А в одного з них, дебелого вусаня зі шрамом через усю щоку, з очей, здавалося, аж іскри сипалися від зненависті* (1, с. 225). Як бачимо, у поданих реченнєвих ілюстраціях «загадковий портал часу» досить помітний, якщо простежити асоціативний ланцюг дій, учинків, висловів, спричинений емоціями, почуттями, враженнями людей у певний короткий чи досить тривалий період.

Мовний зворот теж може виражати асоціативне поле, наприклад, у межах мікрополів «прихильність, уподобання»: *А Бровко до Велеса горнеться, як мале цуценятко* (1, с. 259); «сум»: *Тож Вітько так і не зрозумів, чому Попович повернувся до Воронівки, мов у воду опущений* (1, с. 125); *У Вітька ніби щось обірвалось всередині: його Воронівки не було* (1, с. 53); *Очима, повними жаху, дивився він на щойно викопану яму* (1, с. 98). Отже, через опис поведінки персонажів, їхнього психоемоційного стану письменники виражають емоції й почуття без використання прямих номінацій. Цей стан зумовлений темпоральними, здебільшого подієвими, характеристиками: «місцеперебування у певний час», «стан душі у часовому вимірі», «обставини, що склалися певного часу доби» тощо.

Мікрополе	Щастя, радість	Страх	Тривога	Шаленість, палкість	Сум	Лють	Прихильність	Подив	Спокій	Сором	Хижість	Образа	Співчуття	Суворість	Повага	Вдячність
Засіб вираження																
Іменник	5	6	2	1	-	5	1	-	-	-	-	1	-	-	1	1
Прикметник	9	1	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-
Прислівник	8	5	3	3	2	4	1	-	2	1	1	-	2	-	-	-
Дієслово	4	17	1	-	1	5	9	-	-	-	-	3	-	1	-	-
Дієприкметник	-	4	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Мовний зворот	-	2	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Описова конструкція	-	2	2	1	2	-	1	1	1	1	-	-	2	-	-	-

Табл. 1. Морфолого-синтаксичне вираження лексико-семантичного й асоціативного поля «час», що зумовлює емоції, почуття

Матеріал таблиці 1 засвідчує, що семи згаданого лексико-семантичного й асоціативного поля в межах одного семантичного типу (мікрополя) можуть виражатися різними морфолого-синтаксичними засобами. Поняття, які вони позначають, максимально близькі до центральної семи, часто синонімічні, проте морфологічні варіанти вказують на додаткове семантичне нашарування. Отож можемо зробити висновок, що теза про належність елементів поля до однієї частини мови є хибною, оскільки аналізовані зразки доводять протилежне.

Зауважимо, що описовими конструкціями та мовними зворотами в повісті «Сторожова застава» виражене асоціативне поле «загадкового порталу часу». Натомість морфологічні засоби вираження (частиномовна належність лексем на позначення темпоральних характеристик емоцій, почуттів) слугують критерієм для визначення лексико-семантичних структур.

Для зручності аналізу розгалуженої лексико-семантичної будови поля «час», який зумовлює емоції, почуття, його поділено на семантичні типи, а ті, відповідно, – на мікрополя за семантичним принципом. Однак є потреба в межах визначених мікрополів простежити структурні елементи через їхню неоднорідність та різноплановість. Як і кожне лексико-семантичне поле, досліджуване поле «час», що зумовлює емоції, почуття, має ядро, навколоядерну зону і периферію.

Ядро згаданого лексико-семантичного поля становлять номінації конкретних емоцій і почуттів: щастя, радість, страх, тривога, шаленство, сум, любов, образа, повага, вдячність тощо, напр.: *Ну, хлоп'ята, даждь Боже вам **щастя** і на марне під стріли не лізьте* (1, с. 177); *Мамині очі були червоні від сліз, проте **на змарнілому обличчі світилася радість*** (1, с. 294); *Тепер тітка вдивлялася у Вітька **майже з страхом*** (1, с. 63); *В синіх Росанчиних очах **зачайлася тривога*** (1, с. 261); *І хоч знав Муровець, що й без кольчуг ніхто з них живим не поступиться ворогові – все одно серце у нього **тривожно** стислося* (1, с. 179); *Один лише дід Овсій не приховував **тривоги*** (1, с. 163); *І знову **шаленство** охопило Андака. Заметався він по ямі, до крові відгризав нігті на пальцях, бив носакми у вологі стіни порубу* (1, с. 270); ***Батьківська любов** поки що переважає княжий обов'язок* (1, с. 121); *Проте **образа** швидко минулася, бо незабаром у Римові стало навдивовижу гамірно* (1, с. 171); *А ти, Олешку, мав би хоч трохи **поваги** до старших* (1, с. 7); *В його насмішуватих очах на мить спалахнуло **щось схоже на вдячність*** (1, с. 7); *І ця **вічна смішинка** в примружених очах* (1, с. 296).

Навколоядерна зона перебуває близько біля ядра, проте не є такою категоричною, а допускає змішування семантичних відтінків із суміжними полями / мікрополлями через периферію. До навколоядерної зони належать:

- іменникові форми в непрямих відмінках: *Його **пласке обличчя** було спотворене **жахом*** (1, с. 185); *І поки хлопчик-русич за повелінням Поповича зв'язував Андака, син половецького хана з безжальною **люттяю** спостерігав, як повз них наполоханою мишвою прошмигували вже поодинокі ординці* (1, с. 267); *Коли на те пішло, то я сам би з **радістю** взявся за цю справу* (1, с. 264); *З **радощів** сперло дихання* (1, с. 271); *Вітько з **жахом** заплющив очі* (1, с. 295); *Ану, де той підсвинок, що **називав мене боягузом?*** (1, с. 181); *Що буде, він не доказав, але й без слів усі знали, що Муровець міг пробачити будь-що, окрім **боягузства** і непослуху* (1, с. 12); *Інакше половці зможуть подумати, що до його втечі причетні мешканці якогось із присульських сіл, і **зженуть** на них свою **злість*** (1, с. 240); *І цей біль з кожною хвилиною збільшував і без того велику **зненависть** до двоногих, що змусили її почуватися так зле* (1, с. 119);

- прикметникові форми: *Щойно він розповідав дружинникам щось дуже **веселе**, проте зупинився на півслові і квапливо наблизився до Вітька* (1, с. 203); *Оглядини були **втішні**: Схованку надійно прикривало вербове коріння, підмите водою* (1, с. 238); *Він почувався **гордим і щасливим*** (1, с. 186); *Там він був просвітлений, **веселий**, померезаний багатьма стежинками* (1, с. 52); *Вітько втупився у неї **нажаханим** поглядом* (1, с. 191); *Такий **смутий** поїхав...* (1, с. 173); ***Збентежені** втратою свого ватажка, половці **почали задкувати*** (1, с. 287); *Неподалік гасали **перелякані** коненята – низькі, волохаті...* (1, с. 37); *Навіть князь Володимир, коли вони розповіли йому про свій задум, був неабияк **вражений*** (1, с. 238);

- прислівникові форми: *Та я **теж** гадав, що мені вже гаплик, – **весело** погодився Лидько* (1, с. 202); *Я й сам **радо** взяв би участь у цьому* (1, с. 238); ***Радо** заворушилося праве крило і посунуло на ворога* (1, с. 287); *Наразі хтось з римівців **радісно** скрикнув* (1, с. 290); *Князь Володимир! – **радісно** заволав Лидько* (1, с. 292); *Олешко **вдоволено** усміхнувся: за сьогодні в тому напрямку прогалопував уже третій гурт* (1, с. 240); ***Весело** гизикаючи, вони вслухалися в кожне слово войовничого діда Овсія* (1, с. 145); *І то одна, то інша зірка **підбадьорливо** підморгувала до нього* (1, с. 276); *На мить Вітькові стало **моторошно**. Але тільки на мить* (1, с. 196); *А потім з пагорба заревло. **Глухо, натужно, погрозово*** (1, с. 197); *Половці **перелякано** закрутили головами* (1, с. 192); *Росанка слухала і час від часу **злякано** зойкала* (1, с. 173); *Потому Олешко **сторожко**, аби, бува, не схопити потиличника, обійшов старого і усівся напроти Муровця* (1, с. 7); *У Добрині **тривожно** стислося серце: він не міг спрямувати у той бік жодного дружинника* (1, с. 285); *Неподалік **стривожено** переступав ногами сірий кінь* (1, с. 42); *Я тобі заплачу, – **палко** шепотів він своєму рятівникові* (1, с. 273); *Дика кішка рись **зловтішно** засичала і, перемагаючи біль, що на кожному кроці бив її у тім'я, почала скрадатися до дороги, яку проклали ті двоногі* (1, с. 120); *Біля криниці білий гусак щось **гарячково** джеркотів здоровецькому кудлатому псові* (1, с. 61); ***Тоскно** було на душі в Андака. **Тоскно й тривожно*** (1, с. 267); ***Жаль**, – зітхнув Олешко і надовго замовк* (1, с. 223); *І ніхто не звернув уваги на те, що Муровець при цьому загадково гмукав у довгі вуса, а дід Овсій **сердито** плювався і називав когось брехлом несосвітеним* (1, с. 104); *Він підвівся, **погрозово** рохнув на Вітькове дерево і потрохикав униз, до болота, звідкіля доносилося вже мирне поросяче кувікання* (1, с. 82); *Спинився він біля верб і почав **люто** вимахувати правою рукою – мабуть, то його канчук застрибав по схилених спинах охоронців* (1, с. 243); *А дід Овсій **люто** глипнув на Олешка* (1, с. 125); *Олешко **любовно** поплескав по кінській гриві* (1, с. 225); *Втім, **спокійніше** на душі буде, коли я сам тебе здам з рук в руки* (1, с. 226); ***Спокійно**, Олешку, – вже вкотре наказував собі Попович. – Сядь **спокійно** і сиди, як усі люди...* (1, с. 237); *Вважай, сестро, що нам уже **соромно*** (1, с. 205); *Проте, побачивши, що це всього-на-всього хлопчак, половець **хижко** зблиснув посмішкою* (1, с. 185); *І чомусь йому стало **шкода** цього славетного велета* (1, с. 152); *Присів поруч з Вітьком і **співчутливо** похитав головою* (1, с. 134);

- дієслівні форми: *Ну, діду, **порадували** ви нас* (1, с. 146); *Рано **радієш**, хлопче, – заперечив Добриня* (1, с. 216); *Збоку від мами **усміхався** Костянтин Петрович* (1, с. 294); *Та нічого, помітно **пожсавішав** Вітько* (1, с. 298); *Хан несамовито верещав, а половці відступали від Муровця, не здійснюючи ні шабель, ні стріл – кожен з них **боявся** вцілити в свого хана* (1, с. 290); *Тоді чому ж його **бояться** як у Римові, так і в Горошині?* (1, с. 259); *Вітько на власні вуха чув, як одна римівська мати **страхала** свого хлопчика такими словами: «Не слухатимешся – схопить тебе дідько болотяний!»* (1, с. 259); *Навіть я **перелякався** спочатку* (1, с. 200); *Це я **злякався**?* (1, с. 181); *Йому здалося, ніби Муровець*

його **побоюється** (1, с. 180); Полонити для того, щоб половці **боялися** на нас нападати? (1, с. 129); Це його **злякався** той половець, що гнався за мною (1, с. 98); Проте юнак так люто зиркнув у його бік, що Вітькові **заціпило** (1, с. 43); Чому це він так **перепудився?** (1, с. 40); Ще б пак – один з найкращих борців Воронівської середньої школи, і раптом – на тобі: **злякався** невідомо чого (1, с. 34); А ще дід мав такий гострий язик, що його боялися навіть ті, хто вже нічого **не боявся** (1, с. 6); Подейкували, що навіть сам Ілля Муровець **остерігався** ставати йому поперек дороги (1, с. 6); **Тривожився** Андак і ще уважніше прислухався до всього, що чинилось над його головою (1, с. 267); Схоже, поразка біля Портяної половців **не дуже засмутила** (1, с. 187); Два дні **лютував** Андак, неприборканим звіром кидався від стіни до стіни (1, с. 267); **Розлютив** ти мене, Олешку (1, с. 161); Бо хто його знає – а раптом Олешко **розлютується** так, як щойно дядько Ілько? (1, с. 161); Муха **розлютився і стис кулаки** (1, с. 131); А Олешко почервонів і, схоже, **розлютився** (1, с. 54); А ти... **закохувалася** у когось? (1, с. 151); Я дуже **люблю** ті зернята, що всередині (1, с. 146); Мономах **любив** швидко їзду (1, с. 120); Вітькові **діставалося** частіше, видно, половець коней **любив** більше, ніж людей (1, с. 187); Вони заусміхалися, дехто вітально підняв руку, – видно, Олешка тут **любили** (1, с. 56); А ще вона **полюбляла** вибиратися на узлісся і подовгу спостерігати за життям тих двоногих (1, с. 118); Особливо їй **подобалося** стежити за їхніми малюками (1, с. 119); Дід Овсій казав, що **собаки злих не люблять** (1, с. 259); Затям назавжди: собаки лихих **не люблять** (1, с. 213); А те, що я зараз і справді візьму та й ніби **ображуся** (1, с. 181); Та коли чесно, то Вітько неабияк **образився** на Лидька (1, с. 171); Олешко вдав, ніби **страшенно обурився** (1, с. 49); Строге обличчя дядька Ілька ще більше **посуворішало** (1, с. 57);

- дієприслівникові форми: Звідсіля Олешко **стрілою помчав** до щільного гурту дружинників, **сподіваючись**, що котрийсь із них зупинить **розлютованого** велета (1, с. 160); Там він **осідлав розлогу гіляку** і з жахом **спостерігав**, що витворяв внизу **розлютований** кабан (1, с. 82); Проте у нападника було таке **розлючене** обличчя, він так загрозливо здійсмав над головою списа, що ноги самі понесли Вітька до рятівної заглибини з напівзруйнованим піддашком (1, с. 38).

Навколоядерна зона є кількісно найбільшою в аналізованому художньому тексті з-поміж усіх структурних компонентів. Вона характеризується розгалуженою синонімією й різноманітністю відмінкових форм, а серед дієслівних форм часто має значення зворотної дії.

До периферії відносимо словосполучення, що обґрунтовано найменш стійкою структурою, здатною до заміни істотних компонентів і змістовою віддаленістю від ядра власного поля: *Тітка Миланка витерла кінчиком фартуха **щасливі очі*** (1, с. 62); ***Щаслива посмішка** повільно зіслизнула з обличчя тітки Миланки* (1, с. 63); *По Олешковому обличчю ковзнула **вдоволення посмішка*** (1, с. 7); *А коли знову розплющив очі, то **радісний вигук** вихопився з його грудей: він був на руках Поповича* (1, с. 294); *Тієї ж миті до нього долетів чийсь **бадьорий голос*** (1, с. 294). Периферію виражено здебільшого залежним словом у словосполученні, тому її семантика тісно взаємодіє із семантикою головного слова, яке часто належить до іншого лексико-семантичного поля.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. «Загадковий портал часу» в досліджуваному творі постає досить неоднозначно. Визначено основні структурні елементи лексико-семантичного й асоціативного поля «час», що зумовлює емоції, почуття, зокрема: ядро, навколоядерну зону та периферію, яка також уміщує мовні асоціації. До мікрополів позитивного семантичного типу належать «щастя, радість», «прихильність, уподобання», «співчуття», «спокій», «повага», «вдячність».

Негативний семантичний тип представлений мікрополями «страх», «лють», «тривога», «сум», «образа», «сором», «хижість». Деякі з аналізованих мікрополів визначено як контекстуальні, зокрема, «шаленість, палкість», «подив», «суворість», оскільки їхнє змістове навантаження має високий ступінь суб'єктивності і залежить від контексту. Найпоширенішим засобом морфологічного вираження аналізованого поля є дієслово, а синтаксичного – описова конструкція. Морфологічний аспект не є вирішальним для визначення сем, оскільки слова різних частин мови можуть репрезентувати поле однаково. Проте він важливий для визначення її позиції в межах структурних компонентів: ядро, навколоядерна зона чи периферія.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в детальному вивченні структури лексико-семантичного й асоціативного поля «час», зумовленого не лише емоціями та почуттями, а й іншими чинниками. Досліджувати його плануємо на матеріалі українських художніх текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іваненко Н. В. Лексико-семантичне поле *добро* в українській та англійській мовах : автореф. дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.17. Київ, 2007. 24 с.
2. Капась В. А. До проблеми дослідження лексики за полями. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника*. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. Вип. XV–XVIII. С. 375–379.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ : Академія, 2003. 464 с.
4. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків : ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 2006. 150 с.
5. Соколовська Ж. П. Картина світу та ієрархія сем. *Мовознавство*. 2002. № 6. С. 87–91.
6. Ткач О. Базові категорії та властивості семантичного поля. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2011. Вип. 2. С. 250–258.

ДЖЕРЕЛА

1. Рутківський В. Сторожова застава. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 303 с.

REFERENCES

1. Ivanenko N. V. Leksyko-semantychne pole dobro v ukrayins'kiy ta anhliys'kiy movakh : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.17. Kyiv, 2007. 24 s.
2. Kapas' V. A. Do problemy doslidzhennya leksyky za polyamy. *Visnyk Prykarpats'koho nats. un-tu im. V. Stefanyka*. Ivano-Frankivs'k : Vydavnycho-dyzayners'kyy viddil TSIT, 2007. Vyp. XV–XVIII. S. 375–379.
3. Kocherhan M. P. Zahal'ne movoznavstvo. Kyiv: Akademiya, 2003. 464 s.
4. Lysychenko L. A. Leksyko-semantychna systema ukrayins'koyi movy. Kharkiv : KHDPU im. H. S. Skovorody, 2006. 150 s.
5. Sokolov's'ka ZH. P. Kartyna svitu ta iyerarkhiya sem. *Movoznavstvo*. 2002. № 6. S. 87–91.
6. Tkach O. Bazovi katehoriyi ta vlastyivosti semantychnoho polya. *Aktual'ni pytannya korektsiynoyi osvity*. 2011. Vyp. 2. S. 250–258.

SOURCES

1. Rutkivs'kyi V. Storozhova zastava. Kyiv : A-BA-BA-HA-LA-MA-HA, 2013. 303 s.

Павликівська Наталія Михайлівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Pavlykivska Natalia, Doctor of Philology, Professor, Professor of the Department of Ukrainian Language of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University (Ukraine).

Стаття надійшла: 24.10.2022

Статтю прийнято до друку: 31.10.2022

УДК 811.161.2' 373

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-27-36

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ «ЧАС» У ЗБІРЦІ ЛІНИ КОСТЕНКО «РІКА ГЕРАКЛІТА»

Ольга Павлушенко

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32

e-mail: olha.pavlushenko@vspu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-0224-0900

У статті крізь призму аналізу структурних зон ЛСП об'єктивації концепту «час» з'ясовано особливості змістового наповнення цього мовомисленнєвого конструкту в поетичній збірці Ліни Костенко «Річка Геракліта». Визначено, що ядро досліджуваного ЛСП становить денотативне значення титульного імені концепту «час», приядрову зону заповнюють дев'ять лексико-тематичних груп слів і словосполук, які є семантично близькими до ядрової одиниці й розширюють уявлення про концептуалізований фрагмент дійсності, позначаючи його окремі вияви. У тематичних групах периферійної зони ЛСП виявлено лексичні елементи авторської словотвірної практики. Із застосуванням методу кількісного аналізу слововживань у поезіях збірки визначено найбільш частотні лексичні одиниці. На основі дослідження особливостей текстуальної реалізації семантики первинних і вторинних (метафоричних та метонімічних) темпоральних номінацій приядрової та периферійної зон ЛСП окреслено спектр тих індивідуальних рефлексій, які формують концептуальні ознаки часу в картині світу поетеси.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, концепт, мовна картина світу, категорія темпоральності, лексико-тематична група, темпоральна номінація, сема, ядро, периферія, мовомислення, ідіолект письменника.

THE LEXICAL-SEMANTIC FIELD OF CONCEPT «TIME» IN LINA KOSTENKO'S POETRY COLLECTION «THE RIVER OF HERACLITUS»

Olha Pavlushenko

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

32 Ostrozkoho Street, Vinnitsia, Ukraine

e-mail: olha.pavlushenko@vspu.edu.ua

ORCID ID 0000-0002-0224-0900

Introduction. *The article clarifies the peculiarities of the linguistic and thinking construct «time» content in Lina Kostenko's poetry collection «The River of Heraclitus» through the prism of the structural zones analysis of the lexical-semantic field of the objectification of this concept.*

Purpose. *The category of the lexical-semantic field (hereinafter LSP) belongs to the most studied language phenomena in modern Ukrainian linguistics, since the field approach to the language unit's analysis enables a deep study of the language in the semantic plane. The anthropocentric direction of modern linguistics in the triumvirate plane – language, thinking, and man – prompts researchers to study linguistic facts and phenomena in their connection with the individual or a community of people's worldview and a psycho-emotional sphere. The purpose of the article is to analyze the system organization of the LSP concept «time» in Lina Kostenko's poetry collection «The River of Heraclitus», in particular, to reveal the individual author's semantic content of primary and secondary (metaphorized and metonymized) temporal nominations.*

Methods. *To carry out scientific research, both general scientific and special methods were used, in particular, sampling and systematization of empirical material, structural and semantic field analysis, and quantitative calculation to determine the frequency of lexemes use in the studied texts.*

Results. *It was determined that the core of the studied LSP is the denotative meaning of the concept «time» titular name, the core zone is filled by nine lexical-thematic groups of words and phrases that are semantically close to the core unit and expand the idea of the conceptualized fragment of reality, marking its individual manifestations. Lexical elements of the author's word-forming practice were revealed in the lexical-thematic groups of the LSP's peripheral zone. The most frequent lexical units were determined with the help of the quantitative analysis method of word usage in the poems' collection. All in all, the study of the semantics of primary and secondary (metaphorical and metonymic) temporal nominations' peculiarities of all LSP's zones textual realization outlined the spectrum of those individual reflections that form the conceptual signs of time in the poetess's picture of the world.*

Originality. *An attempt to comprehend nominations with contextually actualized semantics of temporality of the LSP concept «time» peripheral zone in the collection «The River of Heraclitus» was made.*

Conclusion. *The field approach to the analysis of the concept of «time» verbal explanation in the collection textual space became a way of step-by-step understanding of the category of time in Lina Kostenko's picture of the world, making it possible to understand the individual author's phylogram of time as a complex form of existence in the poetess's mind, a fusion of personal and universal, mental and aesthetic, past and modern.*

Keywords: *lexical-semantic field, concept, linguistic view of the world, category of temporality, lexical-thematic group, temporal nomination, seme, nexus, periphery, linguistic thinking, writer's idiolect.*

Постановка проблеми. Категорія лексико-семантичного поля (далі ЛСП) належить до найбільш досліджуваних у сучасній вітчизняній лінгвістиці мовних явищ, оскільки польовий підхід до аналізу мовних одиниць уможливорює глибоке вивчення мови в семантичній площині, «наближуватиме дослідника до пізнання буття мови, її змінності в часі і просторі» [8, с. 289]. Виникнувши у 20–30 роках ХХ століття в контексті філософського осмислення мови як цілісної системи, теорія ЛСП віддзеркалила ієрархічну структуру, яку утворюють лексичні та фразеологічні одиниці, пов'язані між собою семантичними відношеннями – як парадигматичними, так і синтагматичними. Категорія ЛСП стала інтегральною, оскільки репрезентує складне багаторівневе утворення, що виникає на основі гіперо-гіпонімічних відношень між лексичними й фразеологічними одиницями й охоплює вужчі об'єднання: синонімічні ряди, антонімічні пари, тематичні групи слів і фразеологізмів тощо.

Сучасна лінгвістика уявляє ЛСП як змістовий компонент національної мовної картини світу, яка в системі лінгвальних знаків кодує безмежний когнітивний досвід багатьох поколінь мовної спільноти, представлений у колективній свідомості концептуальною картиною світу. ЛСП є структурою, відкритою до розширення, з можливістю дифузії з іншими ЛСП у периферійній зоні – явищем, зумовленим природою мовомисленнєвих конструктів, означених у лінгвістиці як концепти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток учення про ЛСП відбувався в атмосфері дискусій і зіткнення різнотлумачень. Пошук засадничих ідей і методологічного підґрунтя для подальших досліджень спонукає науковців час від часу ревізійно вивчати й систематизувати напрацьовані концепції. У сучасній лінгвістиці співіснують різні погляди на процедуру виокремлення ЛСП, принципи його зонування, кваліфікацію відношень між його компонентами, розмежування поняттєвого поля й лексичного тощо. Тому багато студій у межах концепції польового аналізу лексики присвячені методології його реалізації. У цьому аспекті привертає увагу праця Н. Гешко «Лексико-семантичне поле як системно структурне утворення та методи його дослідження», яка містить ретроспективний аналіз концепцій ЛСП, розроблених мовознавцями різних поколінь і напрямів. Авторка зосередилася на зіставленні різнопланових трактувань ЛСП та оригінальних поглядів науковців на семантичні й структурні ознаки цієї функціональної організації одиниць лексико-семантичного рівня [3].

Дещо інший підхід до розгляду поняття поля в лінгвістиці зреалізувала К. Дашкова, обравши за мету визначити базові структурні ознаки цього утворення, які виділяє більшість дослідників [4].

Теоретичні питання кваліфікації лексико-семантичних полів були і продовжують перебувати в полі зору багатьох вітчизняних лінгвістів (Л. Пустовіт, В. Дятчук, Ж. Соколовська, Л. Лисиченко, О. Селіванова, О. Тараненко, Т. Лупенко).

Нові аспекти аналізу ЛСП пропонують українські дослідники. Предметом наукової розвідки О. Павлишенко вперше став інвентарний огляд та кількісно-дистрибутивні характеристики лексико-семантичних полів дієслова в англійських текстах лінгвостилістичної норми та в авторських текстах. Науковиця розробила відповідні

алгоритми для дослідження статистичної структури ЛСП дієслова й оригінальну методику виявлення маркерів авторського ідіолекту в частотній структурі лексико-семантичних полів [7].

Значно розширює уявлення лінгвістів про природу ЛСП компаративний аналіз цих структур як у генетично споріднених, так і неспоріднених мовах. Зіставила лексико-семантичні поля «простір», «пространство», «space», «espace» на матеріалі двох східнослов'янських, однієї германської та однієї романської мов А. Копитіна. Дослідниця запропонувала п'ятирівневу структуру ЛСП як фіксатор історичних смислів, актуальних значень та гіпотетичних образів концепту, визначила асоціативне поле стимулів е-простір та кіберпростір в україномовній логосфері [6].

Дослідивши ЛСП «патріотизм», «patriotism» та «patriotyzm» в українській, англійській і польській мовах, К. Близнюк виявила, що «властивістю українського лексико-семантичного поля «патріотизм» є функціонування у його ядерній зоні семантичних компонентів, співвідносних із піднесенням, емоційним збудженням, пристрастю, прагненням і запалом. Для польського лексико-семантичного поля «patriotyzm» особливістю є активність компонентів, що позначають гонор, честь і гідність. А в англійському полі проявляється зв'язок патріотизму з релігією, що виник, з одного боку, через історію формування американського патріотизму (об'єднання іммігрантів навколо спільних ідеалів, цінностей, принципів життя і релігії, замість спільності походження, культури, мови тощо), а також тому, що релігія виступає рольовою моделлю, зразком справжньої безумовної любові та глибокої відданості» [1, с. 2–3].

Дослідженню окремих ЛСП присвячені праці І. Купіної («граничність» в українській мові), О. Медвідь і О. Кучерук («Україна» в українському публіцистичному дискурсі), О. Левко, К. Докучаєва («природні явища» в грецькій мові), І. Шайнер (ЛСП, пов'язані з військовою тематикою у британській художній прозі), А. Горобець («час» у мові повісті Михайла Стельмаха «Гуси-лебеді летять»), Н. Снігур («гумор», «humor» в українській та чеській мовах), Н. Бойко («війна» в кіноповісті О. Довженка «Україна в огні»), Г. Ходасевич («мистецтво» в українській та англійській мовах).

Антропоцентричне прямування сучасної лінгвістики в площині тріумвірату – мова, мислення, людина – спонукає дослідників до вивчення мовних фактів і явищ у їх зв'язку із світобаченням і психоемоційною сферою особистості або спільноти людей. У руслі цієї традиції до кола наших наукових зацікавлень потрапив концепт «час» в індивідуальній мовній картині світу Ліни Костенко, авторки, поза всяким сумнівом, геніальних, з огляду на їхню художню й національно-культурну цінність, поетичних творів.

Наша **мета** полягає в дослідженні системної організації ЛСП концепту «час» у поетичній збірці «Ріка Геракліта», зокрема у виявленні індивідуально-авторського смислового наповнення первинних і вторинних (метафоричних і метонімічних) темпоральних номінацій.

Методи дослідження. Для здійснення наукової розвідки послуговуємося сукупністю як загальнонаукових, так і спеціальних методів, зокрема, вибірки й систематизації емпіричного матеріалу, структурно-семантичного польового аналізу, кількісного обрахунку для визначення частотності вживання лексем у досліджуваних текстах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У руслі лінгвістичної традиції кваліфікуємо концепт як мовомисленнєвий конструкт, який об'єктивує когнітивний досвід мовної особистості, а також її емоційну рецепцію фрагментів дійсності. Вербальні засоби об'єктивації концепту утворюють ЛСП, яке охоплює слова, що своїм поняттєвими та/або

конотативними значеннями втілюють його змістове наповнення. Ядром ЛСП є лексема (зрідка лексеми), що слугує титульною назвою концепту й у колективній свідомості користувачів мовою співвідноситься з набором суттєвих ідентифікаційних ознак позначуваного. До приядрової зони належать слова, які є семантично близькими до ядрової одиниці й розширюють уявлення про концептуалізований фрагмент дійсності, позначаючи його окремі вияви, ознаки, властивості, стани, функції. Периферійну зону ЛСП можуть заповнювати не тільки переносні номінації об'єкта концептуалізації, а й метафоричні чи метонімічні конструкції, які своєю семантикою експлікують його емоційну й аксіологічну характеристики, асоціації, пов'язані з ним у свідомості мовної особистості чи мовного колективу.

У збірці Ліни Костенко «Річка Геракліта» ядро ЛСП концепту «час» представляє субстантив *час* (17) у його основних лексико-семантичних варіантах: 1) як одна з основних об'єктивних форм існування матерії, яка виявляється в тривалості буття; 2) тривалість існування явищ і предметів, яка вимірюється століттями, роками, місяцями, годинами, хвилинами // послідовна зміна годин, днів, місяців, років; 3) проміжок, відрізок у послідовній зміні годин, днів, років, протягом яких що-небудь здійснилося, здійснюється чи здійснюватиметься // певна пора дня, року [2, с. 1371]. У дефініції поетеси час – «... це тільки відбивання такту. Тік-так, тік-так ... і в цьому вся трагічність. Час – не хвилини, час – віки і вічність». Усвідомлення космічної безмірності часу приводить до логічного висновку: «Не час минає, а минаєм ми» (1, с. 232).

Приядрова зона ЛСП концепту містить низку слів й словосполук, які конкретизують час у його об'єктивних виявах, що уможливило виокремлення менших об'єднань – лексико-тематичних груп. На цьому структурному рівні ЛСП концепту «час» у збірці Ліни Костенко «Річка Геракліта» не спостерігаємо, що є абсолютно очікуваним, відхилення від набору лексико-тематичних груп, які сформувалися в межах відповідного ЛСП в українському національномовному просторі. Проте помітними є окремі лексичні елементи авторської словотвірної практики, що, поза всяким сумнівом, має очевидну цінність для розвитку лексичної підсистеми національної мови.

Розглянемо ці лексико-тематичні групи детальніше.

1. Назви найменших відрізків часу:

- субстантиви – *хвилини, мить* (13), *на мить* (3);
- ад'єктив – *щомиті*;
- словосполука – *у першу мить*.

2. Назви періодів у межах доби:

- субстантиви – *ніч / ночі* (27), *ночами, цілу ніч, з ночі, у ніч; день / дні* (19), *вечір / вечори* (8), *звечоріння* (авторський словотвір), *надвечір'я, ранок* (2), *світанок / світанки* (8), *на світанку, світання, на зорі*;
- ад'єктиви – *уночі* (11), *вдень, вранці* (10), *вранці-рано* (3), *звечора, ввечері, надвечір, ранесенько*;
- атрибутиви – *нічного* (2), *передвечірній, вечорова* (авторський словотвір), *вечірній* (6), *передвечірній*;
- словосполуки – *з вечора до рання, вечірній час, як звечоріє, під вечір; ранок, вранці, до ранку, зранку*.

3. Назви періодів у межах року:

- субстантиви – *осінь* (32), *під осінь* (3), *літо* (21), *літечко*, *зима* (12), *весна* (10), *з весни*, *провесінь*, *місяць грудень*, *серпень*, *вересень*, *липень*, *падолист* (авторський словотвір), *тиждень*, *весною*;

- ад'єктиви – *улітку*, *узимку*, *восени*;

- атрибутиви – *осінній* (18).

4. Назви періодів у межах часового континууму:

- субстантиви – *вічність*, *віки* (6), *століття* (3), *епоха* (7), *сучасність*, *майбутнє* (3), *рік* / *роки* (2);

- ад'єктиви – *вічно*, *навіки*, *споконвіку* (8);

- атрибутиви – *вічні*, *столітні*, *правічний*, *одвічний*, *предковічний*, *давнеколишні* (авторський словотвір), *неперебутні* (авторський словотвір);

- словосполуки – *двадцятий вік*, *двадцять перший вік*, *тисячу літ*, *дві тисячі літ*, *через віки*, *через роки*, *через тисячу літ*.

5. Назви періодів у межах людського життя:

- субстантиви – *молодість*, *дитинство* (5), *в дитинство*;

- ад'єктив – *змалку*;

- словосполуки – *усе життя*, *на все життя*, *свій вік*.

6. Назви часу відносно моменту мовлення:

– у ретроспективі – *учора* (10);

– у синхронії – *сьогодні* (3), *тепер*;

– у перспективі – *завтра*, *післязавтра*.

7. Назви не чітко окресленого часу:

- субстантиви – *пора* (2);

- ад'єктиви – *колись* (3), *завжди*, *недавно* (2), *давно*, *довго*, *тоді*, *часом*, *врізночас* (авторський словотвір), *рідко*;

- атрибутив – *колишній*;

- словосполуки – *інша пора*, *багато літ*, *о цій порі*, *в часи прекрасної Гелени*.

8. Назви часових меж тривання:

- ад'єктиви – *доки*, *досі* (2), *відтоді*, *довіку*, *повік*, *вовіки* (авторський словотвір), *навіки*;

- словосполуки – *по сей день*, *як час пливе*, *на всі віки*, *навіки і на всі віки*.

9. Назви повторюваних відрізків часу – *із року в рік*, *із дня у день*, *щодня*, *щовечора*, *щоранку*, *щоліта*, *щовесни*.

Кількісний аналіз слововживань у поезіях збірки Ліни Костенко «Річка Геракліта» виявив найбільшу частотність таких лексичних одиниць, що належать до ЛСПІ концепту «час»: *осінь* / *під осінь* (32/3), *ніч* (27), *уночі* (11), *літо* / *літечко* / *улітку* (21/18/1), *день* (19), *час* (17), *мить* / *на мить* (13/3), *зима* (12), *ранок* / *вранці* / *вранці-рано* / *зранку* (2/10/3/1), *світанок* (8), *вечір* / *під вечір* / *надвечір'я* / *як звечоріє* (8/2/1/1), *вечірній* (6), *епоха* (7), *віки* (6), *життя* / *півжиття* / *свій вік* / *усе життя* / *на все життя* (3/1/1/2/1), *дитинство* (5). Зафіксовані найбільш частотні в досліджуваній збірці темпоральні номінації позначають періоди буття природи й людини, що є очевидним підтвердженням тези Дмитра Дроздовського: «Час перетікає в матерію природи, а природа переживається як реальність, занурена в людський і космічний час» [5, с. 280]. Сама збірка «Річка Геракліта» позиціонується в площині пір року. Чотири цикли поезій: «Осінні карнавали», «Сліпучий магній снігових пустель», «Весна підніме келихи тюльпанів», «Що в нас було? Любов і літо» – символізують об'єктивний поділ часового континууму і є тлом для чуттєвих

рефлексій поетесою свого внутрішнього світу, світу людей і світу природи. Аналіз частотності слововживань темпоральних номінацій слугує тією оптикою, крізь яку можна розгледіти спектр цих рефлексій, які формують концептуальні ознаки часу в індивідуальній картині світу Ліни Костенко.

Серед вербалізованих прямими темпоральними номінаціями приядрової зони ЛСП концепту «час» у збірці «Річка Геракліта» помітно проступають змістові компоненти «осінь», «ніч», «літо».

Осінь – час краси: *Яка рожева й синя хуртовина! ... раптом ця осіння хуртовина* (1, с. 27) *Осінній вітер одгуляв, затих. Стоїть берізонька – як в іскрах золотих* (1, с. 28) *Красива осінь вишиває клени червоним, жовтим, срібним, золотим* (1, с. 29). *Вродлива жінка, ласкою прогріта, лежить у літа осінь на плечі* (1, с. 35). *Ой осінь, осінь, барви чудотворні!* (1, с. 81).

Осінь – час згасання: *Ще пахне сіно. Ще рояться оси [...]. А вже вночі навшпиньки ходить осінь і полум'я жоржин задмухує в садах* (1, с. 21).

Осінь – час суму: *Осанна осені осені, о сум! [...]. Останні айстри горілиць зайшлися болем* (1, с. 24). ... *осінній плач калини* (1, с. 26).

Осінь – час убогості: *Прошкандибала осінь по стерні [...]* *Убога торба – хмара на плечі, іду в полях, голодна, гола, боса* (1, с. 36).

Осінь – час прощання: *Ставить осінь на землю свою золоту жирандоль. [...]* *Я прощаюся з літом. І воно мені каже: – Прощай!* (1, с. 23). *Ті журавлі, і їх прощальні сурми...* *Тих відлітань сю́та голуба ... Натягне дощ свої осінні струни* (1, с. 26). *Старі дуби, спасибі вам за осінь, за відлітання радості і птиць* (1, с. 85).

Ніч – час умирання: *В склепіні ночі похорон тепла* (1, с. 69).

Ніч – час роздумів: *Надходить ніч. Думки у неї хмарні* (1, с. 44).

Ніч – час творчості: *Вночі із хаосу безсоння коли мій Всесвіт ожива – як срібні птиці вилітають ще неприборкані слова* (1, с. 66).

Ніч – час самотності: ... *як ти йшла в таку негоду, здалеку, така одна-однісінька вночі!* (1, с. 70). *Десь грає ніч на скрипці самоти* (1, с. 102).

Ніч – час таїнства кохання: *Вночі спускалась по сходах, торкала двері рукою, – король до ніг королеви лягав, як приборканий лев* (1, с. 107).

Ніч – час рішучих доріг: *Виходжу в ніч. Іду назустріч долі* (1, с. 126). *Сніги і ніч. І ліс дорогу пише* (1, с. 127). *Ми виїхали в ніч. І це було шаленство* (1, с. 176).

Ніч – час тріумфу солов'їв: *І солов'ї, пташині менестрелі, всю ніч доводять яблуні до сліз* (1, с. 134).

Ніч – час єднання з космосом: *Вечірній обрій опусти́в завісу – космічний цирк запалює вогні! І цілу ніч хоч задурно у те склепіння, де горить Персей, жонглює космос бриликом Сатурна ...* (1, с. 193). *Вночі літак гуде у небі сумно. [...]. Зісходу землю зорі обступили. І Всесвіт в лупу дивиться на нас* (1, с. 196).

Ніч – час романтики: *Стояла ніч, красива, як Кармен, червоні й чорні міряла троянди* (1, с. 217).

Літо – час сонця: *А в серці літа – щедрий сонцепад, І зливками розтопленого сонця лежать цитрини, груші й виноград* (1, с. 35).

Літо – час щедрот природи: *Морями пишениці, у пахощах м'яти, де літо стоїть, як мальований глек* (1, с. 233).

Літо – час свята: *Святкує літо мить свою п'янку. Ласкавий липень, липи, липи, липи!* (1, с. 235).

Літо – час любові: *Любов і літо. Любов і літо без тривоги* (1, с. 263).

Літо – час засмаги: *Смагляве літо смалить смальту* (1, с. 183).

Літо – час спеки й гроз: *Бродить спека, як хмільна опара. Ціле літо грози і дощі* (1, с. 184).

Літо – це предмет бажань: *Багдадський злодій літо вкрав* (1, с. 24). *То білий кінь, то білий-білий кінь шукає літо у сухому листі* (1, с. 41).

Завдяки високоінтелектуалізованому поетичному відтворенню об'єктивної дійсності Ліна Костенко досягає надзвичайної смислової місткості концептуального образу часу як фрагмента цієї дійсності. Найбільше зацікавлення в дослідника викликає периферійна зона ЛСП концепту, оскільки саме в ній зосереджені переважно вторинні, метафоричні чи метонімічні, номінації, позначені найвиразнішими конотаціями, доповненими індивідуальними авторськими асоціаціями й оцінками. Належність цих мовних одиниць до категорії темпоральності зумовлює контекст.

Уважаємо, що до периферії ЛСП концепту «час» у досліджуваній збірці поезій «Річка Геракліта» належить сама її назва. Філософема ріки в поєднанні з іменем давньогрецького філософа Геракліта Ефеського, автора відомих сентенцій «Усе плине, усе змінюється» та «Не можна двічі ввійти в ту саму ріку» – це знак вічності, на скрижальях якої закарбовані універсальні істини й уселюдські цінності.

До номінацій із контекстуально актуалізованою семантикою темпоральності належить онім *Сувид* (праслов'янська назва села), який є символом історичної глибинності коренів українського етносу: *Ми завжди проїжджаєм це село. Ім'я у нього праслов'янське – Сувид* (1, с. 231).

Людське життя як фрагмент у часовому континуумі стає для поетеси одиницею виміру великого буття: «... я у житті із вічності пливу» (1, с. 241).

Особливої семантичної місткості в поетичній контекстуалізації Ліною Костенко категорії часу набуває частка *ще*. *Ще* – це передчасся чогось неминучого, чогось значущого й трагічного: *Ще вітер віє у терночку і дерево на хрест росте. Ще час не сплинув за водою. Ще Юда спить у сповитку* (1, с. 93).

У поетичному світобаченні Ліни Костенко час минулий і час теперішній поєднуються незримою ниткою пам'яті. Пам'ять – інструмент часу: вона зберігає у свідомості образи минулого і наближає їх до внутрішнього зору, щоб не втрачалася цілісність душі людини й людства: *Прямим проломом пам'яті в безмежність уже аж звідти згадуєш себе* (1, с. 28). *Останнє листя облітає з крон. Душа стоїть у пам'яті як в повені* (1, с. 81). *Згадайте в поспіху вагона, в невідворотності зникань, як рафаелівська Мадонна вічі дивиться вікам!* (1, с. 275). *Не забувайте незабутнє, воно вже інеєм взялось!* (1, с. 272).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, польовий підхід до аналізу вербальної експлікації концепту «час» у текстовому просторі збірки «Річка Геракліта» став шляхом покрокового розуміння категорії часу в картині світу Ліни Костенко, уможливив осмислення індивідуально-авторської філософії часу як складної форми існування у свідомості поетеси сплаву особистого й уселюдського, психічного й естетичного, минулого й сучасного. Дослідженням особливостей текстуальної реалізації семантики первинних і вторинних, метафоричних та метонімічних, темпоральних номінацій приядрової та периферійної зон ЛСП окреслено спектр тих індивідуальних рефлексій, які формують концептуальні ознаки часу у світобаченні поетеси.

Подальші дослідження лексико-семантичних полів мовомисленнєвих конструктів концептосфери Ліни Костенко можуть бути предметом наступних студій, опертих на ширший матеріал творів геніальної письменниці й мислительки нашої епохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк К. Р. Лексико-семантичне поле «патріотизм» в українській, англійській і польській мовах: дис. кандидата філол. наук : 10.02.17. Вінниця, 2019. 263 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови: 25000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпін : Перун, 2006. 1728 с.
3. Гешко Н. Лексико-семантичне поле як системно структурне утворення та методи його дослідження. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2014. № 2 (2). С.73–78
4. Дашкова К. В. Поняття «лексико-семантичне поле» і його структура. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v33/13.pdf> (дата звернення: 15.11.2022).
5. Дроздовський Д. Хвили Часу. *Костенко Л. В. Річка Геракліта*. / Упоряд. та передм. О. Пахльовської. Київ : Либідь, 2011. С. 280–321.
6. Копитіна А. С. Лінгвокогнітивні та соціолінгвальні параметри лексико-семантичного поля «простір» (на матеріалі англійської, російської, української та французької мов): дис. ... доктора філ. наук : 035 Філологія (03 Гуманітарні науки). Київ, 2021. 265 с.
7. Павлишенко О. А. Квантитативні характеристики лексико-семантичних полів дієслова в авторських текстах англійської художньої літератури: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04. Львів, 2017. 211 с.
8. Gorofyanyuk I., Zavalniuk I. Dialectal vocabulary as a system. *Analele Universit II Din Craiova. Seria stiinta filologica. Lingvistic*. Anul XLII, nr. 1-2. 2020. С. 284–291.

ДЖЕРЕЛА

1. Костенко Л. В. Річка Геракліта / Упоряд. та передм. О. Пахльовської. Київ : Либідь, 2011. 336 с.

REFERENCES

1. Blyzniuk K. R. Leksyko-semantychne pole «patriotyzm» v ukrainskii, anhliiskii i polskii movakh: dys. ... kandydata filol. : 10.02.17. Vinnytsia, 2019. 263 s.
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy: 25000 / uklad. ta holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin : Perun, 2006. 1728 s.
3. Heshko N. Leksyko-semantychne pole yak systemno strukturne utvorennia ta metody yoho doslidzhennia . *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*. 2014. №2 (2). S. 73–78.
4. Dashkova K. V. Poniattia «leksyko-semantychne pole» i yoho struktura. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v33/13.pdf> (data zvernennia: 15.11.2022).
5. Drozdovskiy D. Khvyli Chasu. Kostenko L. V. Richka Heraklita. / Uporiad. ta peredm. O. Pakhlovskoi. Kyiv : Lybid, 2011. S. 280 – 321.
6. Kopytina A. S. Linhvokohnityvni ta sotsiolinhvalni parametry leksyko-semantychnoho polia «prostir» (na materiali anhliiskoi, rosiiskoi, ukrainskoi ta frantsuzkoi mov). dys. ... kandydata filol. : 035 Filolohiia (03 Humanitarni nauky). Kyiv, 2021. 265 s.
7. Pavlyshenko O. A. Kvantytatyvni kharakterystyky leksyko-semantychnykh poliv diieslova v avtorskykh tekstakh anhlomovnoi khudozhnoi literatury. dys. ... kandydata filol. : 10.02.04. Lviv, 2017. 211 s.
8. Gorofyanyuk I., Zavalniuk I. Dialectal vocabulary as a system. *Analele Universit II Din Craiova. Seria stiinta filologica. Lingvistic*. Anul XLII, nr. 1-2. 2020. С. 284–291.

SOURCES

1. Kostenko L. V. Richka Heraklita / Uporiad. ta peredm. O. Pakhlovskoi. Kyiv : Lybid, 2011. 336 s.

Павлушенко Ольга Андріївна, кандидат філологічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Pavlushenko Olha, Associate Professor, PhD in Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language, Vinnitsa Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University (Ukraine).

Стаття надійшла: 15.11.2022

Статтю прийнято до друку: 22.11.2022

УДК 81.373.43:004.77

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-36-44

НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНОМУ ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ

Віта Сахацька

Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32
e-mail: viktoriia.ilchuk@vspu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9254-5478

У статті проаналізовано найуживаніші неологізми, які виникли та закріпилися в інтернет-просторі протягом останніх років. Також виокремлено закономірності виникнення лексичних інновацій у кіберпросторі, причини їх поширення й особливості функціонування в мережі «Інтернет». Визначено сфери функціонування, з'ясовано їхню структуру та особливості. Окремо проаналізовано причини привабливості та довготривалості сучасних неологізмів, а також їхні функції в інтернет-просторі. Розглянуто взаємне проникнення неологізмів у мережу «Інтернет» і видозмінення мови на рівні окремих лексем і словосполучень.

Ключові слова: інтернет-простір, кіберпростір, лексика, неологізм, слово, соціальна мережа.

NEOLOGISMS IN THE MODERN INTERNET SPACE

Vita Sakhatska

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University
32, Ostrozhskogo Str., Vinnitsia, Ukraine
e-mail: viktoriia.ilchuk@vspu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9254-5478

Introduction. *The article represents the most popular neologisms that have recently emerged and established themselves in the Internet space. The subject of the research includes modern neologisms and their functions in the Internet space.*

Purpose. *The purpose of the article is to present the material that shows the use of neologisms in the Internet space.*

Methods. *The author used some general scientific methods: analysis, synthesis, induction, deduction and description in order to represent the use of neologisms in the Internet space.*

Originality. *The classification of neologisms used in the Internet space is proposed. Thus, neologisms mainly used in Internet can be conventionally divided into the following groups: computer terms, Internet slang, computer jargon, youth slang. Besides, the most common spheres of their functioning are established, their main components and natural features are singled out. The author points out that neologisms are new words of common language, the novelty of which is felt by native speakers and the neologisms are also an indicator of the development of society, including its economy and culture. Furthermore, it is underlined that the vocabulary reflects all changes in the lives of people, society, state and quickly responds to changes that occur in society.*

The article represents the opinion that Internet as a social phenomenon exists in special forms of social interaction and has such characteristics as systemicity, cumulativeness, symbolic character and communicativeness is recognized as a cultural originality. So, the communication in the Internet affects the process of the interaction between the cultures of the participants, that is the process of mutual changes, influences, exchange of spiritual, artistic and scientific achievements. At the same time the novelty of the Internet as the communication medium enables each individual source of information – individual, organizational, corporative.

Conclusion. *The research consists of the analysis of the patterns of lexical innovations in cyberspace, the reasons of their spread and the peculiarities of their functioning in the Internet. The Internet is the universal communication channel that accumulates the capabilities of all mass media and creates opportunities for communication in a new environment. The Internet initiates some changes in the social structure of society and creates new communities united by new features. The author researched the following groups of neologisms: computer terms, Internet slang, computer jargon, youth slang. The given examples indicate that the creation of modern neologisms is based on the comic unexpectedness, violation of semantic compatibility, connection of incompatible phenomena, objects, use of evaluative, emotionally colored and expressive language means. The specified lexical units are filled with expressiveness, transforming language units and expanding the framework of usual ways of selecting and combining words.*

Keywords: *Internet space, cyberspace, vocabulary, neologism, word, social network.*

Постановка проблеми. Мова виникає та існує в ролі колективного надбання людства і як соціальне явище перебуває в постійному розвитку. Характерними ознаками кожної мови є те, що мову створює суспільство, яке контролює та зміцнює її позиції в системі комунікативних засобів. Найвагомішою структурно-семантичною одиницею мови є слово, функція якого – назва предметів, властивостей, процесів та ін. Потрапляючи в певну мовну ситуацію, воно набуває нових значень та відтінків. Лексичне значення слова не відзначається чітко визначеними межами, а його понятійна структура здатна охоплювати безліч ситуацій. Водночас стан лексики відображає рівень розвитку суспільства. Словниковий склад мови найбільш активно поповнюється в процесі перебудов, революцій і відкриттів. Виникнення

нових технологій і технічних засобів, перебіг різноманітних змін у житті суспільства завжди були і будуть поштовхом для виникнення нових слів і термінів чи запозичень у мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літератури дав підстави висновкувати про те, що останні роки є надзвичайно плідними на неологізми, оскільки постійно відбувається зміна державного устрою в окремих країнах, відкриваються нові кордони, з'являються нові винаходи в галузі науки, техніки та медицини, безперервно тривають технічна та технологічна революції тощо. І не дивно, що переважна більшість неологізмів (до 90 %) – це терміни, пов'язані з наукою, технікою, культурою, економікою. Їхнє вивчення перебуває в колі найважливіших питань сучасного українського мовознавства.

Інтернет, будучи новим комунікативним середовищем, зазнає стрімкого розвитку, тож виникає потреба досліджувати й описувати явища, процеси та закономірності його функціонування. З огляду на це останнім часом з'являються лінгвістичні праці, присвячені віртуальному дискурсу. Водночас досліджують комунікативно-прагматичні та функціональні особливості інтернет-мережі (О. І. Горошко, С. С. Данилюк, П. Є. Кондрашов, Л. Ю. Щипіцина, Т. В. Яхонтова та ін.), вплив комп'ютерних та інформаційних технологій на мову (М. Б. Бергельсон, А. Є. Войскунський, Л. Ю. Іванов та ін.), взаємодію усного та писемного мовлення в інтернет-комунікації (М. Б. Бергельсон, А. Є. Войскунський, Л. Ю. Іванов, С. О. Лисенко, Г. М. Трофимова та ін.).

Мета дослідження полягає у вивченні та теоретичному обґрунтуванні проблеми неологізмів у сучасному інтернетному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розвинених мовах щороку виникають тисячі нових слів, тобто неологізмів. Неологізми – це нові слова загальноприйнятої мови, новизну яких відчують носії мови. Неологізми завжди є показником розвитку суспільства, зокрема його економіки та культури. Саме лексика відбиває всі зміни в житті людей, держави і, як найбільш рухливий, динамічний рівень мовної системи, швидко реагує на зміни, які відбуваються в соціумі. Особливо це можна спостерігати в період радикальних змін державного, соціального та економічного устрою, що супроводжуються ломкою стереотипів поведінки та переорієнтацією морально-етичних установок. Уведення неологізму до структури лексичної системи мови є доволі тривалим процесом, сутність якого полягає у формальній і стриманій адаптації запозиченої лексики, яка передбачає фонетичне, графічне, лексичне та граматичне пристосування нового слова до норм мовної системи, до складу якої воно входить. Поява неологізмів є результатом боротьби двох тенденцій: тенденції розвитку мови та тенденції її збереження. При цьому їх виникнення не завжди зумовлене прямою потребою суспільства в новому значенні. Неологізм зазвичай є результатом нових асоціацій чи результатом омонімічної застарілості [6, с. 77].

Інтернет як суспільне явище, що існує в особливих формах соціальної взаємодії та має такі характеристики, як системність, кумулятивність, знаковий характер і комунікативність, визнають культурною своєрідністю. Наразі інтернет – це простір особистого спілкування, а також місце побудови співтовариства. У мережі люди шукають та знаходять відкрите товариство, яке дає змогу отримати доступ до відсутніх форм самовираження, спілкування та розвитку. Спілкування в інтернеті впливає на процес взаємодії культур учасників, тобто на процес взаємних змін, впливів, обмін духовними, художніми та науковими досягненнями. Завдяки інтернету з'явилися нові канали комунікації та нові форми спілкування. Безперечно, трансформація комунікативного простору змінила мову як найголовніший засіб людського спілкування, адже кожна комунікативна ситуація вимагає певної мовної поведінки, реалізації засобів, визначальних для такої ситуації. Лінгвістам мережа «Інтернет» дає невичерпний

простір для досліджень, тому що в ньому як в особливому середовищі комунікації тісно співіснують усний і писемний варіанти мови [7, с. 80].

Мова сучасного інтернету є малодослідженою. Одні науковці вважають її «псевдогендерною», а інші – такою, що перебуває під креативним впливом молодіжної субкультури. Комп'ютерний неологізм є лінгвістичним терміном, що стосується будь-якого нового слова або сполучення слів, що з'явилися в лексичному складі мови на певному етапі її розвитку задля позначення нового поняття в галузі інформаційно-комунікаційних технологій і новизна якого усвідомлюється мовцями. Інтернет-неологізми посідають важливе місце з-поміж інших новоутворень мови. У процесі віртуального спілкування формується унікальний лексичний пласт, що синтезує професіоналізми, вульгаризми, аргі та сленг у рівнозначних частинах. Неологізми, які найчастіше трапляються в мережі, можна умовно поділити на такі групи:

- комп'ютерні терміни (*апгрейд* (англ. upgrade), *активація* (англ. activation), *біт* (англ. bit), *байт* (англ. bite), *браузер* (англ. browser), *буфер* (англ. buffer), *вірус* (англ. virus), *вінчестер* (англ. winchester), *драйвер* (англ. driver), *інсталяція* (англ. installation), *реєстр* (англ. registry), *софт* (англ. soft) та ін.);

- інтернет-сленг (*авка* (англ. avatar), *адмін.* (англ. administrator), *аська* (англ. ICQ), *варез* (англ. warez), *відюха* (англ. Windows), *гіг* (англ. gig), *дрова* (англ. driver), *залізо* (англ. hardware), *інет* (англ. Internet), *мило* (англ. e-mail), *прога* (англ. programme));

- комп'ютерний жаргон (*логін* (англ. login), *пароль* (англ. password), *піксель* (англ. pixel), *коннект* (англ. connect), *дерево* (англ. root directory), *хакер* (англ. hacker);

- молодіжний сленг (*кіляти* – знищувати файли чи каталоги (англ. to kill), *компютер* – комп'ютер (англ. computer), *коннектитися* – встановлювати зв'язок з Інтернетом (англ. to connect), *лапа* – *переносний комп'ютер* (англ. laptop), *мессага* – електронний лист або повідомлення (англ. message) та ін.) [5].

Суттєві зміни в бурхливому політичному житті українського суспільства стали джерелом народження нових лексичних одиниць в українській мові протягом останнього часу. Такими лексичними одиницями став неологізм *Євромайдан*; слово *кіборги* в значенні «захисники Донецького аеропорту», *волонтер*, *доброволець*, *анексія*, *війна*, *ватники*, і хоч інтерес до них трохи знизився, проте вони все ще посідають важливе місце в українському лексиконі. Без сумніву, однією з динамічних мов світу є англійська, адже вона найпоширеніша мова міжнародного спілкування, що є основною в створенні мови комп'ютерних технологій та інтернету. Взаємне проникнення мови в інтернет і навпаки – найбільш характерна риса сучасної неології. Визнаючи сильний вплив інтернет-культури на мову, укладачі Оксфордського словника обрали найбільш популярні неологізми: *ad blocker* – блокувальник реклами; *Dark Web* – частина інтернету, у якій можна залишатися анонімним і купувати наркотики та зброю; *on fleek* – украй неприємна людина; *lumbersexual* – людина з бородою або модний напрям, наслідуючи який, прагнуть виглядати так, ніби працюють на свіжому повітрі та одягають картаті сорочки, бороди, в'язані шапки; *sharing economy* – розподілити між собою витрати: на прикладі сервісів AirBnb laBlaCar; *refugee* – біженці; *Brexit* – ідея виходу Великобританії з Євросоюзу. Серед решти лексичних інновацій Оксфордського словника варто відзначити: *freegan* (суміш слів «free» і «vegan») – особа, що споживає їжу, зазвичай зібрану зі сміття магазинів чи ресторанів, з етичних чи екологічних причин; прихильник оптимізації джерел споживаних ресурсів; *photobomb* – фотобомба (знімок, у якому нібито випадково з'являється несподівана людина або предмет на задньому плані); *sext* – обмін еротичними фотографіями по мобільному телефону; *twitterati* –

користувачі Twitter. Американський фонд The Global Language Monitor (GLM), що займається дослідженням мови сайтів, блогів і соцмереж, з'ясував, що оновлений варіант смайликів – емодзі (картинки, які часто супроводжуються анімацією) – дедалі частіше замінюють користувачам слова для вираження думок та емоцій. На сучасному етапі відбувається найбільш масштабна трансформація англійської мови, а кількість уживаних символів зростає з приголомшливою швидкістю. Їх виникнення та широке застосування можна пояснити економією часу, місця і повним розумінням їхньої семантики, оскільки за зовнішніми ознаками легко визначити, що хотів повідомити автор. У словнику «Collins Dictionary» лідером є дієслово *binge-watch* – дивитися занадто багато телепередач; дивитися багато передач регулярно та послідовно з першої серії. «Collins Dictionary» також опублікував інші неологізми: *shaming* – негативно коментувати чий-небудь фотографії в соціальних мережах, особливо якщо справа стосується фігури чи зовнішнього вигляду людини на знімку; *swipe* – змахувати вправо або вліво в мережі знайомств, схвалюючи чи не схвалюючи в такий спосіб уподобану людину; *ghosting* – ігнорування всіх телефонних дзвінків та листів від когось; *manspreading* – чоловік, що сидить із широко розставленими ногами, займаючи місце, яке призначалося для інших людей. Аналогічний термін *she-bagging* застосовують щодо жінок, які ставлять свої сумки на вільні місця, тим самим займаючи простір; *dadbod* – термін, що був підхоплений чоловіками по всьому світу: вони стверджували, що відсутність тренувань зробила їх привабливими в абсолютно «новому світі»; *clean eating* – тип харчування, який передбачає вживання в їжу органічних продуктів; *beer o'clock* – ідеальний час для розпивання пива. Укладачі словника «Merriam-Webster» визначили такі неологізми: *twerk* (танець із сексуальним підтекстом), що також уміщений у найбільший академічний Оксфордський словник англійської мови; *microaggression* (мікроагресія – демонстрація засудження або зневаги до кого-небудь, часто прихована). Також виникло чимало неологізмів, пов'язаних із грецькою кризою. Наведемо приклади: *Greferendum* (*G* + *referendum*) – прем'єр-міністр Алексіс Ципрас використав це слово у Twitter протягом закликів населення до референдуму стосовно умов кредиторів; *Grisis* (*Greek crisis*) – грецька криза; *Grexit* (*Greece* + *exit*) – відмова від євро та вихід країни з єврозони замість прийняття умов європейських кредиторів; *Grexidient* (*accidental Grexit*) – вимушена відмова Греції від євро у разі дефолту; *dubious Agreekment* – Грецький договір із європейськими лідерами щодо плану подолання кризи. Відповідно до рейтингу найцікавіших неологізмів, складених матеріалами блогів Cambridge Dictionary та Oxford Dictionaries, протягом останнього часу виникло багато неологізмів із гумористичним відтінком. Зокрема: *diworsify* – слово, створене способом телескопії (*diversify* і *worse*), яке означає «погіршити хід речей за допомогою диверсії»; *digital hangover* – цифрове похмілля (на нього страждають, якщо вранці після бурхливої вечірки відчувають почуття ніяковості через схильність друзів викладати в соціальні мережі компрометувальні фото); *eye broccoli* – брокколі для очей (брокколі – корисний продукт, проте виглядає не надто апетитно, тому так називають непривабливих людей); *craftivism* – крафтивізм (діяльність різних активістів, що свою позицію намагаються виразити за допомогою виробів ручної роботи, рукоділля); *guerrilla proofreading* – партизанська коректура (один із видів граммарнацизму, коли хтось прискіпливо вишукує в текстах помилки та голосно на них указує); *twintern* – твінтерн (від *intern* + *twit*) – людина (інтерн), якого найняли в компанію лише для роботи з SMM; *dryathlon* – дрятлон (період утримання від алкогольних напоїв, упродовж якого той, хто любить випити, перераховує зекономлені кошти на благодійність) [5].

Соціальні мережі відзначаються високим ступенем динамічності та відкритістю до інновацій. Вони є дієвим засобом організації міжлюдських контактів та мінімально залежні від часу і простору. Для них є характерною відсутність чіткої структури та єдиного центру. Кожен учасник соціальної мережі – це творець власного дискурсу та співавтор інтернет-середовища загалом. Зокрема, лексичні одиниці соціальних мереж «Twitter» і «Facebook» належать як до сленгізмів, так і до неологізмів. До сленгізмів – оскільки їхнє використання обмежене певною комунікативною ситуацією, а також є характерним для окремої групи осіб. До неологізмів – оскільки вони сприймаються носіями мовного суспільства як нові (на відміну від сленгізмів, що побутують у мовленні і в яких не завжди наявна конотація новизни) і не набули поширення поза межами сфери свого використання через новизну і не ввійшли до стандартної мови. Тож назви «Twitter» і «Facebook» набувають статусу сленгового неологізма, тобто їх витлумачують як новостворені сленгові одиниці з вираженою конотацією новизни. Насамперед це експресивно забарвлені лексичні одиниці, що характеризуються відсутністю синонімії в стандартній лексиці, чие використання обмежено певною комунікативною ситуацією (та середовищем) і які сприймаються в ролі новотворів (інновацій) колективною мовною свідомістю носіїв мови та перебувають на стадії соціалізації [3, с. 79].

Основними рисами соціальних мереж та мікроблогів можна вважати реалізацію тенденції до розмовності, ознаками якої є спонтанність, неофіційність, діалогічність, ситуативна закріпленість, тенденція до стислості й експресивності. Специфікою соціальних мереж є те, що інформаційне наповнення є неструктурованим, а дискусії виникають спонтанно. У соціальних мережах здебільшого відбувається спілкування за допомогою писемних текстів, що створює особливий спосіб комунікації, яка за зовнішнім виглядом нагадує усний різновид розмовного стилю. Використання знаків-символів, не властивих традиційній писемній мові, створення ефекту звукової мови, послугування певними словесними формулами тощо наближають писемний різновид комунікації до його усного варіанта. Соціальна мережа як жанр інтернет-комунікації володіє певною тематикою, комунікативними цілями, стилістичними особливостями, а передача усного мовлення за допомогою писемного проявляється на всіх рівнях структурної організації цього жанру: фонетичному, граматичному, лексичному, синтаксичному та графічному. Комунікація в інтернеті реалізується завдяки різним каналам і може бути репрезентована через письмовий текст (приватні повідомлення, коментарі, спілкування в групах та записи на «стіні»), зображення, аудіо- та відеофайли, а також непрямим, пасивним шляхом: у вигляді поширень та «лайків». Для комунікації в соціальних мережах є характерними письмовий текст і зображення. Письмовий текст трапляється набагато частіше, адже саме такою формою користувачі послуговуються для подання 95 % інформації. За роки свого існування Twitter, наприклад, як один із яскравих прикладів мікроблогів розвинув власну мову, що живе за своїми законами етикету, має унікальну структуру.

Визначальною рисою соціальних мереж є також використання мовних елементів неформального спілкування. Саме своєрідна діалогічність дозволяє авторові поста заздалегідь бути впевненим у негайному отриманні потрібної йому відповіді від адресата. Цей діалогічний характер електронних повідомлень спричиняє їхню неформальну організацію, яка імітує розмовне спонтанне мовлення. Для компенсації відсутності вербальних засобів вираження емоцій використовують смайлики й різні анімаційні ефекти, запропоновані розробниками інтерфейсу. В основу соціальної мережі покладено

комунікацію індивідів. Сучасна людина оточена мережею соціальних контактів, що стають більш безособистісними та швидкоплинними [7, с. 81].

Завдяки спілкуванню в соціальних мережах реалізується декілька видів комунікації: міжособистісна, міжгрупова, міжсоціумна, комунікація між особою і групою, між групою та суспільством, між особою та суспільством. У комунікативній ситуації мережевого спілкування існують такі форми мовлення, як монолог, діалог і полілог, що в умовах спілкування в інтернет-середовищі набувають нових специфічних ознак. Соціальні мережі є простором віртуальної комунікації та механізмом мережевої трансляції інформації з такими характерними особливостями, як багатошаровість комунікативних та метакомунікативних актів із розмиванням меж між типом висловлювань та комунікативних дій і дієвим механізмом перетворення авторських висловлювань на загальні інтернет-меми.

Можна виокремити причини виникнення нової лексики у світі інтернету. Зокрема, спілкування в інтернеті відрізняється насамперед переважанням письмової форми обміну інформацією, що є джерелом лінгвістичних змін. Окрім того, соцмережі використовують необмежена кількість людей, а користувач має свободу обміну інформацією на відстані, що зумовлює більш інтенсивне, масове та популярне спілкування. Усе це створює умови для творчості та самовираження, одним із проявів яких є модифікація лексики.

Процес уведення неологізмів в інтернет та комп'ютерних технологій у лексичну систему мови є тривалою лексичною, графічною, фонетичною та граматичною адаптацією запозиченої лексики до норм певної мовної системи. У соціальних мережах в активних людей неминує формується певний імідж, я-концепція і з'являється певна репутація – думка, загальне враження про себе та інших користувачів конкретної мережі. Соціальні мережі створюють середовище для інтимізованого спілкування, тому що користувачі мають змогу контролювати рівень доступу до інформації, опублікованої в профілі, і визначати, хто має доступ до певної частини сторінки. Соціальні мережі відзначаються високим ступенем динамічності та відкритістю до інновацій. Вони є способом організації міжлюдських контактів та мінімально залежні від часу та простору. Для них є характерною відсутність чіткої структури та єдиного центру. Кожен учасник соціальної мережі – творець власного дискурсу та співавтор загального інтернет-середовища. Молодіжне мовлення в інтернет-просторі відзначається різноманітністю, йому властиве сприйняття новизни. Нові тенденції в культурі, соціальний розвиток, технічний прогрес зумовлюють появу молодіжних об'єднань та угруповань. Молодіжне спілкування є синтезованою лексикою різних молодіжних груп та індивідуальної молоді. Воно є певним засобом конспірації, умовною говіркою, яку розуміють лише члени групи. Згодом окремі слова потрапляють у загальний мовний простір, утрачаючи семантичну конспірованість і стаючи загальноновживаними. Використання неологізмів у мовленні молоді в інтернет-просторі характеризується спробою поглибити та уточнити інформацію, а також надати мовленню більшої ефективності та виразності, що зумовлює постійне розширення лексичного мовлення. Використання неологізмів допомагає адресантові створити сучасну перспективу в дискурсі, увиразнити актуальність сьогодення та водночас позбавити зайвого консерватизму.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі. Новизна інтернету в ролі комунікаційного середовища полягає в тому, що він дає змогу кожному індивідуальному джерелу інформації – окремій особі, організації, корпорації – сформулювати повідомлення та запропонувати його необмеженій кількості потенційних одержувачів. Об'єднання користувачів у мережі «Інтернет» стало причиною створення якісно нового соціального простору, у якому різними способами

можлива комунікація та інтеракція партнерів, що розділені простором і належать до різних соціальних середовищ та систем, проте спроможні вступити в стосунки в межах нової комунікативної системи, яка склалася. Інтернет є універсальним каналом комунікацій, що акумулює потенції всіх засобів масової інформації та створює можливості для спілкування в новому середовищі. Інтернет ініціює зміни соціальної структури суспільства та створює нові спільноти, об'єднані за новими ознаками.

Запропоновані приклади вказують на те, що в основу створення сучасних неологізмів покладено комічну несподіваність, порушення смислової сполучуваності, з'єднання несумісних явищ, предметів, використання оцінних, емоційно забарвлених та експресивних мовних засобів. Указані лексичні одиниці наповнені виразністю. Перетворюючи одиниці мови, вони розширюють рамки звичних способів відбору і з'єднання слів. Оцінна функція є основною під час створення лексичних інновацій в інтернеті, що виражається в ставленні до предмета, людини або події: це може бути іронія, прояв агресії або неприйняття чи схвалення. Визначальними засобами створення нової лексики слугують телескопія, синонімія, ігрова підміна назв схожими словами за властивістю чи вимовою, видозміною чи заміною слів для емоційного вираження, метафора, сленг, індивідуально-авторська гра слів. Серед перспективних напрямів подальшого дослідження можна виокремити вивчення використання в інтернеті комп'ютерної термінології, аббревіатур та символів для письмового спілкування, тому що зменшення форми відображення інформації без зміни її смислового змісту значно збільшує швидкість її зображення. Як наслідок, скорочується час для передання інформації, а такі дослідження дадуть змогу простежити тенденції розвитку мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюбіна О. І. Особливості утворення та функціонування семантичних неологізмів української мови в сфері інтернет-комунікації. *Наукові праці: Науково-методичний журнал*. 2014. № 4. С. 17–23.
2. Зацний Ю. А., Янков А. В. Інновації у словниковому складі української мови початку ХХІ століття. Вінниця : Нова книга, 2011. 360 с.
3. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології. *Вісник Запорізького державного університету*. Запоріжжя, 2016. № 3. С. 78–83.
4. Колоїз Ж. В. Українська неологія: здобутки та перспективи. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. 2014. № 10. С. 7–12.
5. Краснокутська Ю. В. Internet як засіб комунікації: теоретико-методологічний аналіз. URL: <http://www.bibl.kma.mk.ua/pdf/pidruchuku/23/41.pdf> (дата звернення: 01.11.2022).
6. Семигінівська Т. Г. Вплив глобалізації на мову як аспект культури суспільства. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологія*. 2007. № 1. Том 2. С. 45–49.
7. Шутова М. О. Неологізми в сучасній українській мові. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2016. Вип. 21. С. 79–85.

REFERENCES

1. Dziubina O. I. Osoblyvosti utvorennia ta funktsionuvannia semantychnykh neolohizmiv ukrainskoi movy v sferi internet-komunikatsii. *Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal*. 2014. № 4. S. 17–23.
2. Zatsnyi Yu. A., Yankov A. V. Innovatsii u slovnykovomu skladi ukrainskoi movy pochatku KhKhI stolittia. Vinnytsia : Nova knyha, 2011. 360 s.
3. Koloiz Zh. V. Do pytannia pro dyferentsiatsiiu osnovnykh poniat neolohii. *Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universytetu. Zaporizhzhia*, 2016. № 3. S. 78–83.

4. Koloiz Zh. V. Ukrainska neolohiia: zdobutky ta perspektyvy. *Naukovi pratsi. Filolohiia. Movoznavstvo*. 2014. № 10. S. 7–12.
5. Krasnokutska Yu. V. Internet yak zasib komunikatsii: teoretyko-metodolohichniy analiz. URL: <http://www.bibl.kma.mk.ua/pdf/pidruchuku/23/41.pdf>. (data zvernennia: 01.11.2022).
6. Semyhinivska T. H. Vplyv hlobalizatsii na movu yak aspekt kultury suspilstva. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Filolohiia*. 2007. № 1. Tom 2. S. 45–49.
7. Shutova M. O. Neolohizmy v suchasni ukrainskii movi. *Naukovyi visnyk kafedry YuNESKO Kyivskoho natsionalnoho linhvystychnoho universytetu. Filolohiia, pedahohika, psykholohiia*. 2016. Vyp. 21. S. 79–85.

Сахацька Віта Василівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Sakhatska Vita, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior lecturer of the Department of Ukrainian Language, Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University (Ukraine).

Стаття надійшла: 07.11.2022

Статтю прийнято до друку: 14.11.2022

II. КОГНІТИВНІ ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 81'42:808.51:32

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-45-52

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОМОВИ

Діана Рокицька

Національний університет «Львівська політехніка»

Україна, м. Львів, вул. Степана Бандери, 12

e-mail: diana.rokytska.mflpl.2021@lpnu.ua

ORCID: 0000-0002-1111-4199

У статті досліджено явище політичної промови як жанровий підтип політичної комунікації. Виявлено, що політична комунікація і політичний дискурс не є тотожними поняттями, а радше взаємодоповнювальними явищами політичного мовного супроводу. Політичний дискурс окреслено як статичну форму символічної реальності політичних процесів, образів, учасників, що кодується за допомогою політичних текстів. Комунікацію схарактеризовано як динамічний процес обміну та циркуляції інформації між учасниками комунікативного процесу в межах політичної сфери. Закцентовано на політичній мові, її особливостях та функціях, зокрема символічній. Доведено, що політична промова постає однією з кінцевих ланок унаслідок взаємодії політичного дискурсу, комунікативного процесу, використання політичної мови та її відображення у формі політичного тексту. З'ясовано також, що політична промова є усним політичним текстом, який розрахований на масову аудиторію і використовується, щоб переконати її в поглядах чи думках, надати оцінку окремим соціально-політичним явищам чи процесам, змотивувати на потрібні дії чи упередження, проінформувати щодо політичних подій, налагодити контакт із суспільством. Установлено, що політична промова має переконувати та агітувати адресата, викликати в нього довіру та забезпечити взаєморозуміння в межах політичних поглядів. Розглянуто загальні риси, властиві політичним текстам, зокрема: доступність інформаційного наповнення, аби охоплювати більшість населення; наявність композиційного складника, сюжетності оповіді; широке використання художніх, лексичних, синтаксичних засобів, інтертекстуальних та інтердискурсивних вкраплень. Зроблено висновок про те, що саме ці риси роблять політичну промову яскравим прикладом політичного красномовства.

Ключові слова: політичний дискурс, політична комунікація, політична мова, мовленнєвий жанр, політична промова.

GENRE PECULIARITIES OF POLITICAL SPEECH

Diana Rokytska

Lviv Polytechnic National University
Stepana Bandery St., 12, Lviv, Ukraine
e-mail: diana.rokytska.mflpl.2021@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-1111-4199

Introduction. *The article investigates the phenomenon of political speech as a genre subtype of political communication by considering the peculiarities of language functioning as a formative tool of politics.*

Purpose. *The article aims at defining the correlation between the main subject branching of political linguistics, namely, political discourse and communication, thus, their reflection in the political speech as a genre of political text.*

Methods. *The methods used within this research are descriptive, scientific, and deductive.*

Results. *The research shows the correlation of political discourse and political communication phenomena in the light of political speech as a language product.*

Originality. *The article aims at taking a new view at a political speech peculiarities in the general framework of political linguistics discipline and its three main paradigms of study – political discourse, communication, and language.*

Conclusion. *The interrelations of political discourse and political communication as two fundamental phenomena of political language support are established. The analysis revealed that political communication and political discourse are not identical concepts, but rather complementary. Political discourse is a static form of the symbolic reality of political processes, symbols, and actors, which is encoded through political texts. Political communication is a dynamic process of exchange and circulation of information between the communication participants within the political sphere. In other words, the applied usage of political texts is performed within the framework of political communication. Special attention is focused on political language, its peculiarities, and functions, particularly symbolic. Political speech is one of the final branches in the interaction of political discourse, communication process, and the use of political language, its reflection in the form of a political text. It is established that political speech is an oral political text that is designed for a mass audience to persuade in views or opinions, to assess certain socio-political phenomena or processes, to motivate for the necessary actions or prejudices, to inform about political events, and to establish contact with society. Ultimately, political speech should persuade and agitate for the actions and thoughts necessary for the politician, establish trust and mutual understanding in shared political views. The general features inherent in such political texts are considered, namely, the availability of information content to cover most of the population, the presence of a compositional component, the narrative plot, the wide use of artistic, lexical, and syntactic means, intertextual and interdiscursive inclusions. All this makes a political speech a vivid example of political rhetoric.*

Keywords: *political discourse, political communication, political language, speech genre, political speech.*

Постановка проблеми. У сучасному демократичному світі політичне управління країною неможливе без комунікації, тому політична промова є звичним явищем для будь-якого політичного діяча, адже завдяки їй він доводить свої ідеї, переконує у власних

поглядах, репрезентує свою кандидатуру в межах символічної реальності, асоціює себе з певними соціальними, політичними, економічними явищами, подає себе в бажаному світлі і найголовніше – переконує виборців у правильності власних дій та поглядів, у такий спосіб викликаючи в них довіру та підтримку. Використання мови в політичних цілях є специфічним і вимагає лінгвістичної уваги, адже вплив політичних текстів (зокрема політичних промов) на аудиторію є дуже вагомим інструментом для формування політичної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий унесок у дослідження політичної комунікації та дискурсу зробили такі вчені, як Л. Нагорна [11], Л. Мацько [10], Н. Кондратенко [2, 3, 4], Л. Макаренко [9], Л. Лукіна [8], Т. Дж. Вілсон [17], Дж. Чертеріс-Блек [16], Б. Макнейр [19] та ін.

Мета і завдання статті – дослідити особливості політичного дискурсу та комунікації, що відображаються в жанрі політичної промови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо говорити про політичний дискурс, то про нього вже сказано й справді багато, адже питання політики є чутливим, мабуть, для кожної людини: попри все, важко бути не залученим у політичні процеси соціуму. Єдиного правильного й узагальненого визначення поняття «політичний дискурс» поки що не існує, як і немає однозначної дефініції загального поняття «дискурс». Дослідниця Н. Кондратенко трактує політичний дискурс як певний вияв політичної комунікації, коли політичний суб'єкт, що може бути, до прикладу, політиком, політичним режимом, впливає на політичний об'єкт (виборець, громадянин, електорат тощо) у межах комунікативного акту, актуалізуючи певний політичний текст [4]. С. Кривенко вважає політичним дискурсом колекцію політичних текстів, що об'єднані певною темою і є взаємопов'язаними із соціальними, культурними, лінгвістичними, психологічними та прагматичними площинами. Це таке собі символічне поле, що утворюється в процесі політичної комунікації й існує в межах політичної сфери мовлення. На її думку, унеможливлення виведення єдиного погляду щодо політичного дискурсу як явища спричиняють такі чинники [5]:

1) відсутність наукової дисципліни, ядром якої б постало вивчення феномена політичного дискурсу;

2) політичний дискурс є «продуктом» складної соціальної взаємодії політичних суб'єктів і не тільки на різних рівнях: політичному, соціальному, психологічному, культурному, символічному тощо;

3) існування семантичних парадоксів у межах дискурсу.

Л. Лукіна розуміє політичний дискурс як підтип рефлексивної мовної комунікації, сукупність політичних текстів, що покликані утримувати чи використовувати державну владу. Незалежно від жанрової специфіки, боротьба за владу є його визначною характеристикою [8]. Ще натрапляємо на визначення політичного дискурсу як мови ЗМІ, інституцій чи навіть окремого політичного діяча в межах соціальної чи політичної сфери комунікації [18]. Дж. Вілсон зазначає, що під терміном «політичний дискурс» можна розуміти насправді дуже різноманітні тексти, до прикладу, політичні промови, дебати, інтерв'ю, документи. А можна ще розглядати й такі, що стосуються політичних об'єктів або суб'єктів та є політично вмотивованими. Деякі науковці ще зараховують політичні події, адже там також можуть продукуватися різні політичні тексти, або ж і вся мова загалом, бо практично всюди можна знайти політичний контекст. Якщо розглядати політичний дискурс у вужчому розумінні, то він стосується вивчення політичної мови, де увагу звертають на використання тих чи тих мовних засобів задля передачі тих чи тих політичних мотивів [17].

Політичний дискурс потрактуємо як символічну реальність, що є закодованою в політичних текстах. Своєю чергою, політичні тексти створюються вже для конкретної комунікативної мети. Окрім поняття «політичний дискурс», часто використовують ще й такі поняття, як «політична комунікація», «політична мова», «політичний текст». Спробуємо визначити їхню взаємозалежність.

Л. Макаренко розтлумачує політичну комунікацію як процес створення та передачі різних за побудовою та складністю комунікативних повідомлень між політичними суб'єктами та членами суспільства загалом. У межах середовища свого існування політична комунікація охоплює політичні умови, у яких вона відбувається; історичні умови, що сформували ті чи ті суспільні або політичні тенденції; суспільні умови чи події, що формують суспільне життя; організація економічного, фінансового та політичних секторів; комунікаційна організація, що передбачає за собою визначену структуру ЗМІ, існування громадських організацій, вплив церкви тощо. Також дослідниця зазначає, що політична комунікація характеризується рівнем поширення (міжнародна, загальнонаціональна, регіональна, базова), політичним режимом (демократична, авторитарна, тоталітарна), мобільністю та спрямованістю донесених інформаційних повідомлень, їхнім мовним оформленням [9]. Б. Макнейр трактує політичну комунікацію як цілеспрямовану комунікацію, що стосується політичної сфери. Інакше кажучи, це всі форми обміну інформацією між політичними суб'єктами та / чи об'єктами, адресовані повідомлення до або про діяльність політичних суб'єктів, політичний імідж та ідентичність. У такому потрактуванні політична комунікація охоплює весь політичний дискурс [19]. А. Левченко і М. Левченко пропонують низку дефініцій політичної комунікації, зокрема, вони її визначають як процес циркуляції інформації в політичній системі при горизонтальній та вертикальній узаємодії політичних об'єктів та суб'єктів; як тематичну комунікацію, яка цілеспрямовано орієнтована на політичну сферу і стосується лише політичних понять; як комунікацію з використанням притаманних їй методів (політична мова) та залученням окремої групи комунікаторів (громадяни, політичні гравці, політичні партії чи організації, суспільство, уряд) [7]. З огляду на подані вище визначення, явище політичної комунікації потрактуємо як налагоджений процес обміну й оброблення інформації між політично-залученими особами в межах політичної сфери суспільного життя.

Що ж до поняття «політична мова», то, на думку Г. Кучик, це потужний інструментарій для опису політичних явищ та подій, що її водночас і формують. Також мова бере неабияку участь у формуванні політичної реальності [6]. Цей процес відбувається за допомогою вербальних та невербальних засобів, наявних у ній, і навпаки – політичні події в межах окремої національності формують у мові спеціальну мікросистему суспільно-політичної лексики, що утворюється, видозмінюється, припиняє своє існування під впливом цих подій. Суспільно-політична лексика складається із суспільно-політичних термінів, що становлять її ядро, а також загальноживаних слів, книжної, просторічної, емоційно-експресивної та нейтральної лексики з наявною політичною семою, що особливо реалізується у відповідних контекстах [1].

В. Петренко виокремлює вербальну та символічну політичну мову, де перша стосується лексики, а друга складається зі специфічних знаків, емблем, сигналів тощо. Також дослідниця виділяє спеціально-професійну політичну мову, якою здебільшого послуговуються відповідні відомства, та загальну, що орієнтована на кожного пересічного громадянина (мова політичних звернень, дебатів, виступів тощо). На її думку, політична мова реалізується у всіх видах комунікаційної діяльності, що стосується політичної сфери.

Головними ознаками, що відрізняють політичну мову від загальної, є насамперед багатозначність та полісемічність суспільно-політичної термінології, що потрібні для забезпечення бажаного емоційного та конотативного забарвлення лексики. Політичній мові притаманні різноманітні поняттєві зміни між словом і його денотатом, орієнтованість на масову аудиторію, здатність упливати на суспільну свідомість, невизначеність композитної та поняттєвої структури повідомлення, орієнтація на емоційний аспект. Серед функцій політичної мови дослідниця виділяє інформаційну (донесення інформації політичного змісту), комунікативну (взаємодія між політичними суб'єктами), оцінну (надавання оцінки певним подіям чи фактам), формування політичної свідомості (зображення політичної дійсності), переконання й контролю та маніпулятивну [13]. Л. Нагорна звертає увагу ще на символічну функцію політичної мови, яка трансформується в символічну політику. Символічна політика є особливим видом політичної комунікації, де спостерігається стійка домінація політичних символів над раціональним мисленням. Метою такої політики є провокування до дій, створення мотивів чи збудження суспільної уваги. У найбільш вульгарному вигляді символізація політики постає політичним театром, успіх якого залежить від вдало використаної політичної мови [11]. Проте не всі науковці вважають політичну мову окремим явищем. Зокрема, О. Шулькевич стверджує, що політична мова не виходить за рамки національної мови, а тому краще послуговуватися терміном «політичне мовлення», що, своєю чергою, має специфічні лексичні, стилістичні, граматичні особливості тощо [15]. Ми погоджуємося з думкою Л. Нагорної про те, що політична мова (чи, краще сказати, політичне мовлення) є соціолектом та потужним інструментом для боротьби за владу і статус, а не окремою мовою, якщо брати до уваги поняття мови як особливої знакової системи. Існування символічної та вербальної форм дозволяє політичній мові встановлювати правила гри між політичними суб'єктами, маніпулювати свідомістю, створювати нові смисли та цілі ідеології [34].

Політичний дискурс складається з політичних текстів, які залучаються до процесу політичної комунікації. Оскільки основним методом дослідження політичної лінгвістики є лінгвопрагматичний метод, то, на думку Н. Кондратенко, для виокремлення типів політичного тексту як базу можна використати мовленнєві жанри, які варто трактувати як збірний образ типової комунікативної поведінки в межах соціальної взаємодії між учасниками комунікації. Дослідниця пропонує власну типологію політичних текстів, серед яких вона виділяє такі жанри: іміджево-презентаційні, інформаційні, ритуальні, агітаційні, агонально-аргументативні політичні тексти [2; 3]. Політична промова може підпадати під декілька з цих жанрів, залежно від того, з якою метою був створений відповідний політичний текст.

О. Падалка політичну промову визначає як усний політичний текст, що створений для масової аудиторії та містить ключові питання з певної сфери суспільного життя і способи їх вирішення. Політична промова відображає мовленнєві особливості політика, її зміст має бути доступним як інформаційно, так і вербально. Успішність політичної промови базується на специфікації конкретного виступу, визначається його лінгвістичними особливостями (лексичними, стилістичними) та задумом автора промови, тобто його інтенцією [12]. Л. Мацько описує явище політичної промови як попередньо підготовлений гострополітичний виступ, що має на меті висвітлити чи обґрунтувати певні події в позитивному або ж негативному ракурсі, навести конкретні факти, окреслити подальші плани чи перспективи тощо. Політичні промови створюють, для того щоб переконати цільову аудиторію в доцільності дій чи обставин. Для цього в таких текстах використовують

оригінальні пропозиції, міркування, які зумовлюють надлишкову емоційність, швидку реакцію, дотримання мовного етикету. Серед інших особливостей політичних промов, дослідниця називає гостру публіцистичність, оскільки вони містять відтворення окремої ідеї, наряду, ідеології. Це, зі свого боку, надає політичним промова певного пафосу, що відображається вдалим перефразами, антитезами, порівняннями, зіставленнями, епітетами, метафорами, ствердними запереченнями, повторенням ідеологем, гіперболами, актуалізацією лексики, оказіональними новоутвореннями, аритмічним синтаксисом, експресивним тонуванням. І хоч промова є заздалегідь підготовленим текстом, її успіх досить часто зумовлюють невимушеність та імпровізація мовлення адресанта [10].

Дж. Чартеріс-Блек зазначає, що сучасні політичні промови зазвичай являють собою тексти, написані декількома авторами. Політик є лише промовцем, проте він має змогу змінити текст промови, імпровізувати. Але сказане політиком можуть використати і проти нього. Тому роль спічрайтерів хоч і полягає у створенні відповідного політичного бренду, проте сам бренд є власністю політика: в очах громадськості саме політик і постає автором своїх промов. Політичні промови можуть набувати ознак агітаційних текстів, тому, як стверджує науковець, аудиторія зацікавлена тільки тоді, коли риторика промовця є успішною. Для цього використовують спеціальні техніки. У межах політичного красномовства факт агітації чи переконання замовчують, ото ж техніки використовують максимально приховано і непомітно. Серед таких технік дослідник звертає увагу на використання коротких, добре відомих фраз, що до того ж легко запам'ятовуються, так би мовити, певні слогани. Вони ефективні, оскільки мають такі характеристики:

- 1) кількома словами висловлюється певна ідея (перефразування ж не є таким вдалим і малослівним);
- 2) часто містять дієслово наказової форми, щоб спонукати до дії;
- 3) створюють враження, наче в промовця немає жодних сумнівів щодо сказаного завдяки високому рівню модальності;
- 4) наявність повторення окремих слів чи виразів створюють ефект цілковитого переконання промовця у своїх словах;
- 5) явний чи імплікований контраст «хорошого» й «поганого».

Серед інших технік називають біблійні алюзії, риторичні запитання, засоби комічного (іронія і сарказм), анекдоти. Щодо структури політичної промови, то Дж. Чартеріс-Блек виділяє три її частини: вступ, основну частину і закінчення. Якщо перші дві частини мають певне інформаційне навантаження, то закінчення має на меті посилити повідомлення перших двох частин і звести промову до завершення. Це є необхідною соціальною інтеракцією між промовцем та аудиторією (до прикладу, оплески в кінці) [16].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Політична промова є одним із жанрових підвидів політичної комунікації, що спрямована на масову аудиторію й має на меті закликати до певних дій, агітувати, інформувати, оцінювати, формувати потрібні погляди й думки. Характеризується досконально проробленою риторикою, іміджевою автентичністю, високим ступенем інтертекстуальності та інтердискурсності. Явище настільки багатогранне, що визначити типові особливості нерідко буває проблематично, адже погляди і суспільство змінюються, обізнаність зростає, відповідно, засоби впливу діють уже не так ефективно. Спічрайтери, політики, іміджмейкери тощо мусять завжди бути напоготові, для того щоб придумати та застосувати нові і нові маніпулятивні та комунікативні тактики, аби політичне красномовство виконувало поставлені перед ним завдання. Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в

створенні типологій політичних промов з урахуванням різноманітних стилістичних, прагматичних та композиційних особливостей для виявлення тенденцій використання тих чи тих інструментів впливу на політичну свідомість суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кадлубович Т. Співвідношення понять політичного дискурсу та політичної комунікації. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. № 1. С. 192–199.
2. Кондратенко Н. В. Принципи текстотворення політичної програми як мовленнєвого жанру політичного дискурсу. *Записки з українського мовознавства*. 2017. Т. 2, № 24. С. 124–131.
3. Кондратенко Н. В. Типологія мовленнєвих жанрів українського політичного дискурсу. *Studia philologica*. 2017. № 9. С. 18–23.
4. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності: монографія. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.
5. Кривенко С. О. Семантична парадоксальність політичного дискурсу (теоретико-методологічний аналіз) : дис. на здобуття наук. ступеня кандидата політ. наук: спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки». Львів, 2016. 216 с.
6. Кучик Г. Б. Лінгвістичні аспекти політичної комунікації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. № 2. С. 232–236.
7. Левченко А. В., Левченко М. О. Політична комунікація в контексті сучасного дискурсу. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. № 20. С. 55–58.
8. Лукіна Л. В. Політичний дискурс: сутність та особливості застосування. *Politicus*. 2021. № 2. С. 75–80.
9. Макаренко Л. П. Політична комунікація як визначальна складова демократичної політичної системи. *Гілея: науковий вісник*. 2014. № 82. С. 425–429.
10. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Вища шк., 2006. 311 с.
11. Нагорна Л. Політична мова: зміст і структура поняття. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2005. № 7. С. 195–207.
12. Падалка О. В. Політична промова та її просодичні характеристики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. № 6. С. 66–69.
13. Петренко В. Особливості визначення політичної мови. *Політичний менеджмент*. 2007. № 2. С. 16–24.
14. Полещук О. Суспільно-політична лексика, суспільно-політична термінологія, суспільно-політичний термін: природа, функції, сутнісні ознаки. *Мова і суспільство*. 2015. № 6. С. 45–51.
15. Шулькевич О. Політичне мовлення в аспекті політичної комунікації (на матеріалі турецької мови). *Південний архів (філологічні науки)*. 2017. № 70. С. 122–124.
16. Charteris-Black J. Politicians and rhetoric the persuasive power of metaphor. 2nd ed. New York : Palgrave macmillan, 2011. 336 p.
17. Hamilton H. E., Tannen D., Schiffrin D. Handbook of discourse analysis. Wiley & Sons, Incorporated, John, 2015. 976 p.
18. Kirvalidze N., Samnidze N. Political discourse as a subject of interdisciplinary studies. *Journal of teaching and education*. 2016. No. 1. P. 161–170.
19. McNair B. An introduction to political communication. 5th ed. London : Routledge, 2011. 226 p.

REFERENCES

1. Kadlubovych T. Spivvidnoshennia poniat politychnoho dyskursu ta politychnoi komunikatsii. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*. 2010. № 1. S. 192–199.
2. Kondratenko N. V. Pryntsypy tekstotvorennia politychnoi prohramy yak movlennievoho zhanru politychnoho dyskursu. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva*. 2017. T. 2, № 24. S. 124–131.

3. Kondratenko N. V. Typolohiia movlennievkykh zhanriv ukrainskoho politychnoho dyskursu. *Studia philologica*. 2017. № 9. S. 18–23.
4. Kondratenko N. V. Ukrainskyi politychnyi dyskurs: tekstualizatsiia realnosti: monohrafiia. Odesa: Chornomoria, 2007. 156 s.
5. Kryvenko S. O. Semantychna paradoksalnist politychnoho dyskursu (teoretyko-metodolohichniy analiz): dys. na здобuttia nauk. stupenia kand. polit. nauk: spets. 23.00.01 «Teoriia ta istoriia politychnoi nauky». Lviv, 2016. 216 s.
6. Kuchyk H. B. Linhvistychni aspekty politychnoi komunikatsii. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka*. 2022. № 2. S. 232–236.
7. Levchenko A. V., Levchenko M. O. Politychna komunikatsiia v konteksti suchasnoho dyskursu. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*. 2017. № 20. S. 55–58.
8. Lukina L. V. Politychnyi dyskurs: sutnist ta osoblyvosti zastosuvannia. *Politicus*. 2021. № 2. S. 75–80.
9. Makarenko L. P. Politychna komunikatsiia yak vyznachalna skladova demokratychnoi politychnoi systemy. *Hileia: naukovyi visnyk*. 2014. № 82. S. 425–429.
10. Matsko L. I., Matsko O. M. Rytoryka : navch. posib. 2-he vyd. Kyiv : Vyshcha shk., 2006. 311 s.
11. Nahorna L. Politychna mova: zmist i struktura poniattia. *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei*. 2005. № 7. S. 195–207.
12. Padalka O. V. Politychna promova ta yii prosodychni kharakterystyky. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky*. 2012. № 6. S. 66–69.
13. Petrenko V. Osoblyvosti vyznachennia politychnoi movy. *Politychnyi menedzhment*. 2007. № 2. S. 16–24.
14. Poleshchuk O. Suspilno-politychna leksyka, suspilno-politychna terminolohiia, suspilno-politychnyi termin: pryroda, funktsii, sutnisni oznaky. *Mova i suspilstvo*. 2015. № 6. S. 45–51.
15. Shulkevych O. Politychne movlennia v aspekti politychnoi komunikatsii (na materialy turetskoi movy). *Pivdennyi arkhiv (filolohichni nauky)*. 2017. № 70. S. 122–124.
16. Charteris-Black J. Politicians and rhetoric the persuasive power of metaphor. 2nd ed. New York : Palgrave macmillan, 2011. 336 p.
17. Hamilton H. E., Tannen D., Schiffrin D. Handbook of discourse analysis. Wiley & Sons, Incorporated, John, 2015. 976 p.
18. Kirvalidze N., Samnidze N. Political discourse as a subject of interdisciplinary studies. *Journal of teaching and education*. 2016. No. 1. P. 161–170.
19. McNair B. An introduction to political communication. 5th ed. London : Routledge, 2011. 226 p.

Рокицька Діана Володимирівна, магістрантка кафедри прикладної лінгвістики Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій Національного університету «Львівська політехніка» (Україна).

Rokytska Diana, master student at the Department of Applied Linguistics, Institute of Computer Science and Information Technology of Lviv Polytechnic National University (Ukraine).

Стаття надійшла: 31.10.2022

Статтю прийнято до друку: 07.11.2022

ІІІ. ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ. СТИЛІСТИЧНІ ТА КОНТЕКСТУАЛЬНІ ВИЯВИ ЛЕКСИЧНИХ І ГРАМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 811.161.2'373'38:821.161.2.09-94Стус

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-53-60

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ПОЧУТТЯ ЛЮБОВИ В МЕМУАРНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Людмила Коваль

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Україна, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21

e-mail: lmkoval1978@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4015-1858

У статті проаналізовано безпосередній та опосередкований способи вербалізації почуття любови в епістолярній спадщині Василя Стуса. Простежено специфіку вираження почуття любови як глибокого внутрішнього стану душевного єднання через дієслово «любити» в різних часових, особових, родових формах. Схарактеризовано опосередковане вираження любови через дієслова «цілувати, цьомати, обіймати». Як додатковий прийом вираження любови визначено використання звертальних конструкцій із демінутивними формами імен, часто поширеними епітетами й метафорами.

Ключові слова: вербалізація почуттів, почуття любови, лексичні засоби вербалізації почуттів, безпосередній / опосередкований способи омовлення почуттів.

FEATURES OF VERBALIZATION OF THE FEELING OF LOVE IN THE MEMORIAL HERITAGE OF VASYL' STUS

Liudmyla Koval

Vasyl' Stus Donetsk National University

st. 600th anniversary, 21, Vinnytsia, Ukraine

e-mail: lmkoval1978@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4015-1858

Introduction. Love is an integral basis of life, it forms a person as a spiritual personality, that is why, in our opinion, it is so important to understand it as a spiritual basis of life creation, studying the literary figure and the literary heritage of artists. Especially illustrative in this regard is the memoir, which demonstrates the sensuality of your addressee to the addressees and is faithfully traced on different language levels. Today, in philological science, the epistolary of this poet is studied in literary and linguistic aspects. Linguistic studies focus mostly on the communicative and emotional-expressive parameters of Vasyl' Stus's memoirs.

Purpose. The study of the peculiarities of the verbalization of the feeling of love in the memoir legacy of the artist.

Methods. *Method of linguistic analysis, method of contextual analysis, method of distributive analysis, method of emotional valence.*

Results. *The memoir legacy of Vasyl' Stus is permeated through and through with a feeling of love, first of all, to the closest relatives – to his wife and son, as well as to other relatives and friends. The poet conveyed a deep and profound feeling of emotional warmth and closeness. The main direct lexical expression of this feeling is the verb to love in various tense, personal, and genitive forms. Less often, verb forms perform such a function.*

The main mediated verbalizers of the feeling of love in the poet's epistolary are the verbs to kiss, to embrace.

As a means of expressing the expressed feeling, the author used the adverb very, the participle so, and the use of repetition.

As an additional method of expressing love in Vasyl' Stus's epistolary, the use of address constructions, which include diminutive addresses, expressively strengthened by epithets and metaphors, is treated. A special role belongs to folklore metaphors, author's innovations, appeals to mythical and biblical images.

Originality. *The article first analyzes the peculiarities of the verbalization of the feeling of love as a deep state of spiritual unity in the epistolary of Vasyl' Stus; direct and indirect methods of such verbalization are described through appropriate vocabulary; as an additional technique, the use of referential constructions with diminutive forms of names, as well as with epithets and metaphors is defined.*

Conclusion. *In his memoirs, Vasyl' Stus uses direct and indirect methods of verbalizing feelings of love. The main direct expression of the feeling of love as a deep inner state of spiritual unity is the verb "to love" in various temporal, personal, and genitive forms. Indirectly, the feeling of love is expressed through the verbs "to kiss, to embrace." As an additional method of expressing love, the poet uses inflectional constructions with diminutive forms of names, common epithets and metaphors.*

Keywords: *verbalization of feelings, feelings of love, lexical means of verbalization of feelings, direct / mediated ways of expressing feelings.*

Постановка проблеми. Любов як стан буття в науковій парадигмі відображається через універсальну *категорію любови* в різних вимірах – філософському, психологічному, соціологічному тощо. Залежно від наукового підходу та предмета дослідження любов як феномен набуває різної інтерпретації, та чи не найсуперечливішим у відповідній теорії є питання психофізіологічної природи любови – це емоція чи почуття? Спираючись на розмежування емоцій і почуттів – відповідно як короткотривалих, миттєвих реакцій на людей і ситуації, пов'язаних здебільшого з тілом (емоції) і складніших процесів, що охоплюють мислення, переконання, отриманий досвід, ставлення до людини й до ситуації (почуття) – у нашій праці любов потрактуємо як почуття.

Не менш дискусійним постає й питання смислової ємності слова «любов» та його кореляції зі словом «кохання». *Академічний тлумачний словник української мови* засвідчує, що семантична структура лексеми «любов» є більш ємною і розгалуженою, зокрема об'єктом любови можуть поставати не лише особи протилежної статі або люди загалом, але й предмети, коли любов кваліфікують як інтерес до чогось [5; 6].

Любов – невід'ємна основа життя, вона формує людину як духовну особистість, саме тому, на нашу думку, так важливо осмислювати її як духовну основу життєтворчості, досліджуючи літературну постать і літературну спадщину митців. Особливо ілюстративною

в цьому плані постає мемуаристика, що демонструє почуттєвий вияв адресанта до адресатів і виразно простежується на різних мовних рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Епістолярна спадщина Василя Стуса «виокремлюється не лише колосальним тематичним багатством, а й великим емоційним навантаженням і філософською заглибленістю» [2, с. 186]. Сьогодні у філологічній науці епістолярій цього поета досліджують у літературознавчому (Н. Глушковецька [1], Н. Загоруйко [2], Г. Мазоха [7] Н. Павлик [8], О. Пуніна [9]) і мовознавчому (Л. Коваль [3], Н. Костевич [4], Н. Стратулат, В. Яслич [10]) аспектах. Лінгвістичні студії акцентують здебільшого на комунікативних та емотивно-експресивних параметрах мемуаристики Василя Стуса. У відповідному річищі виконано й наше дослідження, **мета** якого полягає у вивченні особливостей вербалізації почуття любови в мемуарній спадщині митця.

Виклад основного матеріалу дослідження. У листах Василя Стуса до рідних натрапляємо на цитату: *«Люди мають жити, як янголи: з любов'ю одне до одного, з почуттям, що всі люди – брати, рівні, чесні, богоподібні, всесильні, незламні, кришталеві. Світ – це таночок усіх людей, що взялися за руки і чуються братами, просвітленими душами, що ширяють межі небом і землею – як степові жайворони, співом славлячи сонце, і дощ, і сніг, і бурю, і річку, і дерева, і птаство, і метеликів, і тигриків, і бедриків (сонечка!), і вовків»* (2, с. 348). Смісловий аналіз цього висловлення дає підстави вважати, що для поета любов – насамперед глибинне, всеохопне почуття душевного єднання. Для його омовлення Василь Стус послуговується безпосереднім та опосередкованим способами.

Виразником безпосереднього способу постає дієслівна та іменникова лексика. Її корпус формують як власне-дієслова, так і дієслівні форми – дієприкметники та дієприслівники. Лексичною домінантою в цьому ряду є слово *любити*, за допомогою якого митець передає своє душевне ставлення до дружини, до сина, до рідних, до близьких друзів, до власних уподобань у різних сферах тощо.

Цікаво, що в листах до дружини Василь Стус послуговується лексемою *любити*, а не *кохати*, акцентуючи на почутті глибокої сердечної прихильності, а не пристрасті, ґрунтованій на відчуттях та емоціях: *Люблю* (1, с. 14, 15, 33); *Цілуючи, люблячи. Люблячи, цілую* (1, с. 215); *Отож, Вальочку, я Тебе люблю і на цьому спиняюсь* (1, с. 234); *Я так Тебе люблю – півсвіту Ти мого* (1, с. 284); *Люблю Тебе, слава моя Джіневро!* (1, с. 284); *Люблю Тебе, вустонько моя!* (1, с. 294); *Люблю Тебе...* (1, с. 309); *Хотів іще сказати, що дуже Тебе люблю, солодка моя...* (1, с. 314); *Я Тебе дуже люблю* (1, с. 319); *Сидиш за своїм кульманом – не знаючи, як я думаю про Тебе, як я люблю Тебе* (1, с. 320); *Хотів би, аби Ти знала: я Тебе так люблю, що аж серце болить – згадувати про Тебе* (1, с. 320); *Я дуже, дуже Тебе люблю* (1, с. 322); *Я Тебе дуже (дуже!) люблю* (1, с. 322); *...а так доводиться казати напрямець, що я Тебе люблю* (2, с. 80).

Теплі, душевні почуття до сина, до рідних, до найближчих друзів Василь Стус також передає через дієслово *любити* в різних часових, особових та родових формах: *І всіх люблю* (1, с. 9); *...яких я любив і яких я любитиму...* (1, с. 12); *Я Вас усіх люблю* (1, с. 19); *А Михасю я теж дуже люблю...* (1, с. 154); *...щоб Ви були такі ж, яких я люблю...* (1, с. 450); *І хочу, аби Ти відчув те, що я думаю про Тебе, тужу за Тобою, люблю Тебе і покладаю на Тебе надії* (1, с. 415); *Я так люблю маму, така мама золота в нас...* (1, с. 458); *...і про згадку, і про пам'ять, і про мою безмежну любов до Вас* (1, с. 461); *Я його не колись дуже любив. Я його любив* (2, с. 34); *Чи не забули Ви досі, що я Вас люблю?* (2, с. 76); *...дорога сестро, знайте, що я Вас люблю і пам'яттю про Вас не раз тримаюся, аби стояти* (2, с. 85); *Я їх люблю,*

тужу за ними, знаю, що то моє найкраще товариство... (2, с. 115); ...бо я **люблю** цього парубка – як брата і як (трохи!) сина (2, с. 159).

Цікаво, що саме лексема **любити** постає експлікатором і дитячих почуттів поета до однолітків: Пам'ятаю, як ходив до ясел у Рахнівці (ще мама жила в селі) – і там вицілював усіх шмаркатих діток, бо **любив** їх – усіх (1, с. 345); ...так у 5 класі мені за янгола був хлопчик, якого я дуже **любив** (1, с. 349).

Літературні вподобання та улюблені справи дозвілля Василь Стус також виявляє через лексему **любити**: А от Шекспір – чи не тяжкий він Тобі? Я його дуже **люблю** (1, с. 325); Я сам, пам'ятаю, став **любити** її з 8-9 класу, а потім – в інституті (1, с. 335); **Любив** мандрувати, **любив** самоту, **любив** дивитися, як заходить сонце, як розкажує ліс свою ветху казку, як грає сонце на воді... (1, с. 315); Пишу оце до Тебе, а водночас слухаю «Реквієм» Моцарта – дуже **люблю** його! (1, с. 349); Із віршів Лесі я **люблю**, може, 5-6, найбільше – десяток (1, с. 415); А драми її я **люблю** (1, с. 415); Прочитав, бо **люблю** цього прозаїка (1, с. 434); Так я **люблю** цю міні-поемку... (1, с. 469); І нині, може, після Бажана, – **люблю** найбільше читати (2, с. 119); Я теж дуже **люблю** цю поему Рільке (2, с. 121).

У мемуарах поета формальним виразником експресивного посилення почуття любові виступає прислівник **дуже**: Хотів іще сказати, що **дуже** Тебе люблю, солодка моя... (1, с. 314); Я Тебе **дуже** люблю (1, с. 319); Я **дуже**, дуже Тебе люблю (1, с. 322); Я Тебе **дуже** (**дуже!**) люблю (1, с. 322); А Михасю я теж **дуже** люблю... (1, с. 154); Я його не колись **дуже** любив (2, с. 34); ...так у 5 класі мені за янгола був хлопчик, якого я **дуже** любив (1, с. 349). А от Шекспір – чи не тяжкий він Тобі? Я його **дуже** люблю (1, с. 325); Пишу оце до Тебе, а водночас слухаю «Реквієм» Моцарта – **дуже** люблю його! (1, с. 349); Я теж **дуже** люблю цю поему Рільке (2, с. 121). У такій самій ролі зафіксовано й посилювальну частку **так**: Я **так** Тебе люблю – півсвіту Ти мого (1, с. 284); Хотів би, аби Ти знала: я Тебе **так** люблю, що аж серце болить – згадувати про Тебе (1, с. 320); Я **так** люблю маму, така мама золота в нас... (1, с. 458); **Так** я люблю цю міні-поемку... (1, с. 469).

Меншою мірою у функції вербалізаторів почуття любові в епістолярній спадщині Василя Стуса спостережено особливі форми дієслова – дієприкметник (**Закоханий** у Тебе... (1, с. 337)) та дієприслівник (**Цілуючи, люблячи. Люблячи, цілую** (1, с. 215)).

Зрідка поет омовлює свої душевні почуття через іменник **любов**: О Іван – то моя **любов** найбільша! (2, с. 141); ...я часто згадую його – з великою шаною і великою **любов'ю** і великою вдячністю (1, с. 90); З **любові** до Тебе, з великої пошани до Тебе не хотів би, щоб Ти завдавала собі такого труду... (1, с. 463).

Серед дослідженого матеріалу у функції опосередкованих лексичних засобів вербалізації почуття любові зафіксовано лексеми **цілувати, цьомати, обіймати**. Саме цими словами Василь Стус закінчує свої листи до дружини, сина, рідних та найближчих друзів. Найчастіше він послуговується лексемою **цілувати**: **Цілую** (1, с. 12, 14, 33, 42, 50, 99, 126, 114, 155, 170, 177, 194, 214, 221, 249, 254, 256, 257, 260, 264, 265, 277, 284, 286, 287, 293, 301, 309, 417, 428; 2, с. 146); **Цілую** – всіх Вас. Тебе – насамперед (1, с. 10); **Цілую** Тебе (1, с. 11, 28, 128, 244, 275, 302, 304, 318; 2, с. 78, 88, 148); **Цілую** Вас усіх міцно (1, с. 12); **Ще раз цілую** – всіх Вас (1, с. 14); **Цілую** Вас усіх і обіймаю (1, с. 19, 33); **Цілую** Тебе і синочка, обіймаю рідних і знайомих (1, с. 25); **Цілую** Вас, дорогі мої (1, с. 20, 38); **Цілую** Тебе, старий мій козаче (1, с. 21); **Цілую** Тебе, любя моя (1, с. 23, 14); **Цілую** Тебе й Дмитрика (1, с. 29); **Цілую** Тебе, ясочко моя. І Тебе, мій синку (1, с. 30); **Цілую**, ясочко моя! (1, с. 36); І – **Цілую** (1, с. 36); **Цілую** – всіх, хто їх пише (1, с. 40); **Цілую** Вас – рідні мої (1, с. 41); **Цілую** Вас усіх (1, с. 43; 284); **Цілую** їх з усім сімейством (1, с. 43); **Цілую** – Тебе й Дмитрика... (1, с. 52);

Цілую, будь здорова! (1, с. 52); *Цілую Вас, любі мої!* (1, с. 56, 121, 286); *Цілую Тебе, сину* (1, с. 62); *Цілую – Тебе й Дмитра* (1, с. 151); *Цілую мамочку мою золоту і збираю губами її сльози* (1, с. 157); *Цілую Вас, дякуючи. Дякуючи, цілую* (2, с. 81); *Цілую, любі...* (2, с. 88); *І цілую Тебе, славна* (2, с. 90); *...цілуючи Вас із далекого Далека...* (2, с. 90); *Цілую Тебе, сестро!* (2, с. 147).

Щодо лексеми *цілувати* Василь Стус часто застосовує прийом повтору, що спричиняє ефект употужнення почуття: *Цілую* (1, с. 177); *Цілую ще раз, Вальочку* (1, с. 177) (п'ять разів); *Цілую. Цілую* (1, с. 194); *Цілую, люба* (1, с. 198) (тричі); *Цілую Тебе. Цілую Тебе. Цілуючи, люблячи. Люблячи, цілую* (1, с. 215); *Цілую Тебе* (1, с. 244) (двічі); *Цілую. Цілую. Цілую* (1, с. 249); *Цілую* (1, с. 256) (двічі); *Цілую. Цілую. Цілую* (1, с. 284) (тричі); *Цілую. Цілую. Цілую* (1, с. 293); *Цілую Вас, дякуючи. Дякуючи, цілую* (2, с. 81).

Як опосередковані мовні засоби вираження любові поет рідше використовує слова:

- *цьомати* (*Цьомаю Дмитрика* (1, с. 257); *Цьомаю Тебе, зайчику* (1, с. 293); *Цьомаю Тебе, дорога моя* (1, с. 294); *Цьомаю Вальочку* (1, с. 305); *Ще раз – цьомаю* (1, с. 305); *Цьомаю, люба* (1, с. 312, 322, 433, 438); *Цьомаю, славна* (1, с. 315); *Цьомаю* (1, с. 315); *Цьомаю, Валю* (1, с. 322); *Цьомаю, кохана* (1, с. 353, 354); *Ще раз – цьомаю* (1, с. 353); *Цьомаю...* (1, с. 358); *Цьомаю, люба моя* (1, с. 411); *Вітаю Тебе, Вальочку, з Днем народження і цьомаю ніжно* (1, с. 424); *Цьомаю Вас, любі мої...* (1, с. 451); *А поки – цьомаю Вас, любі мої – Вальочку й Дмитре* (1, с. 154); *Цьомаю – всіх Вас – тісно цьомаю* (2, с. 142); *Цьомаю...* (2, с. 142); *Цьомаю Вас, любі* (2, с. 150);

- *обіймати* (*Цілую Вас усіх і обіймаю* (1, с. 19, 33); *Цілую Тебе і синочка, обіймаю рідних і знайомих* (1, с. 25); *Обіймаю – крильми своїми, нахиливши шию...* (1, с. 227); *Обіймаю – тато* (1, с. 280, 334, 336); *Обіймаю* (1, с. 283, 327, 417); *Тісно обіймаю Тебе* (1, с. 288); *Обіймаю, синку!* (1, с. 297); *Обіймаю, синку* (1, с. 297; 432); *Міцно обіймаю і тісно-тісно цілую* (1, с. 303); *Обіймаю Тебе, козаче* (1, с. 306); *Обіймаю...* (1, с. 326); *Обіймаю, вітаючи* (1, с. 351); *Обіймаю, цілую Вас, дорогі мої мамо, Марусю, Тетяночко* (1, с. 352); *Обіймаю і зичу добра* (1, с. 359); *Обіймаю Вас, дорогі мої* (1, с. 362, 419).

Для увиразнення почуття любові поет широко використовує тропіку. Зокрема його звертання до рідних, оформлені як вокативні речення, рясніють **епітетами** (*Дорога моя Валю!* (1, с. 12; 39); *Дорога Валю!* (1, с. 24, 315); *Валю, дорога моя!* (1, с. 15); *Бувай, рідна моя!* (1, с. 74); *Дозволь поцілувати Тебе, тужна моя, славна моя, солодка моя!* (1, с. 280); *Кохана моя, заждана моя!* (1, с. 281); *Цілую Тебе, люба моя!* (1, с. 64; 114) і **метафорами** (*Вальочку, ластівочко! Валю, дорога моя горличко!* (1, с. 33); (1, с. 9); *Цілую, ясочко моя!* (1, с. 36); *Лебідко моя тугогорла!* (1, с. 29); *Тримайся, люба моя, жалібна моя зозулице!* (1, с. 129); *Цілую Тебе, голубине моя!* (1, с. 140); *Цілую, горличко моя!* (1, с. 166); *Вальочку, княгине-князівно моя!* (1, с. 215); *Тобто, слабуєш, лебідонько моя біленька!* (1, с. 314); *Здоровлю Тебе, далека журавко моя, всім віщунам наперекір – зичу щастя!* (1, с. 224).

Особлива ніжність відчувається в звертаннях до дружини. Зворушують фольклорні метафори (*горличка, журавка, зозулиця, княгиня, князівна, ластівочка, лебідка, ясочка*), авторські новотвори (*Вітаю, ласкавочко моя!* (1, с. 21); *Дякую, Дмитроматере моя!* (1, с. 284). У своєму вияві любові до дружини поет апелює й до міфічних, біблійних образів, закладаючи в них глибоку повагу до коханої (*Люблю Тебе, славна моя Джіневро!* (1, с. 284); *Це Ти, моя Пренепорочна!* (1, с. 309); *Цілую – побожно – крайку Твоїх сукні, Еврідіко моя!* (1, с. 319).

Душевне тепло через фольклорні мотиви Василь Стус транслює і в звертаннях до сина: *Цілую Тебе, любий мій соловейчику!* (1, с. 68); *Вітаю, ластовенятчко моє маленьке!*

(1, с. 21); *Дорогий мій Дмитрику, соколику мій любий!* (1, с. 87); *Цілую Тебе, соколику!* (1, с. 107); *Рости здоровий, мій дрібненький козаче!* (1, с. 155); *Бувай, соколику!* (1, с. 321); *Скучив я за Тобою, великий мій парубче!* (1, с. 310); *Ось і вже, курчаточко моє жовтодзьобе!* (1, с. 314). Характерно, що в звертальних конструкціях до сина, Василь Стус використовує демінутивні назви: *Дорогий мій синочку!* (1, с. 12, 52); *Синку, вітаю Тебе!* (1, с. 291); *З Новим роком, синку!* (1, с. 295); *Обіймаю, синку!* (1, с. 297); *Синку мій!* (1, с. 39); *Дорогий синку!* (1, с. 246; 254; 258; 301); *Синочку любий!* (1, с. 167). Здебільшого такі звертання поет сполучає з епітетами *дорогий, любий* (*Синку мій любий!* (1, с. 66, 209, 462); *Синку, любий!* (1, с. 273)).

Прийом утворення демінутивів Василь Стус використовує і щодо власних імен дружини й сина (*День добрий Тобі, Вальочку!* (1, с. 28); *Вальочку!* (1, с. 30, 53, 90, 105, 214, 226, 215, 260, 266, 275); *Дорогий мій Вальочок!* (1, с. 36); *Вальочку, люба моя!* (1, с. 97, 233); *Дякую, дякую, дякую, Вальочку!* (1, с. 106); *Чолом, Вальочку!* (1, с. 154, 163, 171, 224, 225, 234, 214); *Вітаю, Вальочку!* (1, с. 157, 223); *Дорога Вальочку!* (1, с. 167, 176, 249, 269, 273, 302, 312, 321, 324, 332, 333, 428), *Вальочку, люба!* (1, с. 178, 196, 255); *Добридень, Вальочку!* (1, с. 205, 252); *Сервус, Вальочку!* (1, с. 211, 215, 217); *Бувай, Вальочку!* (1, с. 225); *Люба моя Вальочку!* (1, с. 227); *Люба моя, Вальочку!* (1, с. 238); *Вальочку, кохана моя!* (1, с. 320); *Цілую, Вальочку!* (1, с. 438); *Дорогі мої Вальочок і Дмитричку!* (1, с. 27); *Дорогі мої Вальочка та Дмитричку!* (1, с. 34); *Дорогі мої – Вальочку, Дмитрику, дедю!* (1, с. 284); *Дорога Вальочку, синку!* (1, с. 309); *Дорога Вальочку, дорогий Дмитрику!* (1, с. 406). Цей прийом поширюється також і в стосунку до найрідніших людей та родичів: *Добридень Вам, мамо, тату, Марусю, Тетяночко!* (1, с. 11); *Добридень Вам, дорогі мої мамо, тату, Марусю, Тетяночко!* (1, с. 31); *Дорогі мої тату, мамо, Марусю, Тетяночко!* (1, с. 41); *Добрий день Вам, Тетяночко, Шура і Валентине!* (1, с. 43); *Дорогі батьки, дорога сестро, дорога Тетяночко!* (1, с. 283); *Дорогі мої – мамо, Марусю, Тетяночко!* (1, с. 303).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, мемуарна спадщина Василя Стуса наскрізь пронизана почуттям любови, насамперед до найрідніших – до дружини й до сина, а також до інших родичів і друзів. Поет транслиував глибоке та глибинне почуття душевної теплоти і близькості. Основним безпосереднім лексичним виразником цього почуття постає дієслово *любити* в різних часових, особових, родових формах. Рідше в такій функції виступають дієслівні форми – дієприкметник *закоханий* і дієприслівник *люблячи*, а також іменник *любов*.

Основними опосередкованими вербалізаторами почуття любови в епістолярії поета слугують дієслова *цілувати, цьомати, обіймати*.

Як засоби експресивізації висловлюваного почуття автор використовував прислівник *дуже*, частку *так*, прийом повтору.

Як додатковий прийом вияву любови в епістолярії Василя Стуса потрактовано використання звертальних конструкцій, у складі яких функціонують демінутивні звертання, експресивно посилені епітетами, метафорами. Особлива роль належить фольклорним метафорам, авторським новотворам, апеляції до міфічних і біблійних образів.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні особливостей вербалізації широкого спектру почуттів та емоцій в епістолярії Василя Стуса.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глушковецька Н. А. Епістолярій Василя Стуса як синтез поетичної, літературно-критичної та перекладацької творчості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська мова». Черкаси, 2015. 20 с.
2. Загоруйко Н. А. Листи Василя Стуса як феномен епістолярної творчості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2011. Вип. 21. С. 185–196.
3. Коваль Л. Особливості лексичної вербалізації емоційного стану суму в епістолярії Василя Стуса. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2021. Вип. 33. С. 59–66.
4. Костевич Н.С. Емоційне забарвлення фразеологічних одиниць на позначення почуттів кохання та любові в японській та українській мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 64. С. 200–203.
5. Кохання. *Академічний тлумачний словник української мови*. Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/kokhannja> (дата звернення: 10.10.2022).
6. Любов. *Академічний тлумачний словник української мови*. Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/ljubov> (дата звернення: 10.10.2022).
7. Мазоха Г. С. Епістолярій В. Стуса як складова вияву індивідуальності поета. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. 2015. № 21/22. С. 112–122.
8. Павлик Н. В. Художність як один із параметрів Василя Стуса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 38, т. 3. С. 156–159.
9. Пуніна О. Людина без шкіри. Психотип Василя Стуса. *Дискурс*. 2022. 160 с.
10. Стратулат Н. В., Яслик В. І. Експресивний синтаксис епістолярію Василя Стуса. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 15. С. 34–38.

ДЖЕРЕЛА

1. Стус В. Твори: у 4 т. 6 кн. Львів : Просвіта, 1994–1999. Т. 6 (додатковий). Кн. 1. Листи до рідних. 1997. 495 с.
2. Стус В. С. Твори: у 4 т., 6 кн. Т. 6 (дод.), кн. 2: Листи до друзів та знайомих / упоряд.: О. Дворко, М. Коцюбинська. Львів : Просвіта, 1997. 261 с.: іл.

REFERENCES

1. Hlushkovets'ka N. A. Epistolyariy Vasylya Stusa yak syntezy poetychnoyi, literaturno-krytychnoyi ta perekladats'koyi tvorchosti : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kandydata filol. nauk : spets. 10.01.01 «Ukrainska mova». Cherkasy, 2015. 20 s.
2. Zahoruyko N. A. Lysty Vasylya Stusa yak fenomen epistolyarnoyi tvorchosti. *Naukovi zapysky [Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»]. Seriya «Filolohichna»*. 2011. Vyp. 21. S. 185–196.
3. Koval' L. Osoblyvosti leksychnoyi verbalizatsiyi emotsiynoho stanu sumu v epistolyariyi Vasylya Stusa. *Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhayla Kotsyubyns'koho. Seriya: Filolohiya (movoznavstvo)*. 2021. Vyp. 33. S. 59–66.
4. Kostevych N.S. Emotsiynе zabarvlennya frazeolohichnykh odynts' na poznachennya pochuttiv kokhannya ta lyubovi v yapons'kiy ta ukrayins'kiy movakh. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya «Filolohichna»*. 2017. Vyp. 64. S. 200–203.
5. Kokhannya. *Akademichnyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy*. URL: <http://sum.in.ua/s/kokhannja> (data zvernennia: 10.10.2022).
6. Lyubov. *Akademichnyy tлумachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy*. URL: <http://sum.in.ua/s/ljubov> (data zvernennia: 10.10.2022).
7. Mazokha H. S. Epistolyariy V. Stusa yak skladova vyyavu indyvidual'nosti poeta. *Aktual'ni problemy ukrayins'koyi literatury i fol'kloru*. 2015. № 21/22. S. 112–122.
8. Pavlyk N. V. Khudozhnist' yak odyin iz parametriv Vasylya Stusa. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiya*. 2019. № 38, t. 3. S. 156–159.

9. Punina O. Lyudyna bez shkiry. Psykhotyp Vasylya Stusa. Dyskursus. 2022. 160 s.

10. Stratulat N. V., Yaslyk V. I. Ekspresyvnyi syntaksys epistoliarii Vasylia Stusa. *Zakarpatski filolohichni studii*. 2021. Vyp. 15. S. 34–38.

SOURCES

1. Stus V. Tvory: u 4 t. 6 kn. L'viv : Prosvita, 1994–1999. T. 6 (dodatkovyy). Kn. 1. Lysty do ridnykh. 1997. 495 s.

2. Stus V. S. Tvory: u 4 t., 6 kn. T. 6 (dod.), kn. 2: Lysty do druziv ta znayomykh / uporyad.: O. Dvorko, M. Kotsyubyns'ka. L'viv : Prosvita, 1997. 261 s.: il.

Коваль Людмила Михайлівна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови, теорії та історії української і світової літератури Донецького національного університету імені Василя Стуса (Україна).

Koval Liudmyla, Doctor of Philology, Associate Professor, Head of the Department of Ukrainian Language, Theory and History of Ukrainian and World Literature, Vasyl' Stus Donetsk National University (Ukraine).

Стаття надійшла: 20.10.2022

Статтю прийнято до друку: 27.10.2022

IV. МОВА СУЧАСНИХ ЗМІ

УДК 811.161.2'271.12:[070.2:004.77](477.44)

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-61-69

РЕГІОНАЛЬНІ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЧИННИХ НОРМ

Людмила Прокопчук

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32
e-mail: liudapro578@gmail.com
ORCID:0000-0002-8735-3049

Валентина Богатько

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32
e-mail: bogatkovv@i.ua
ORCID: 0000-0002-3634-9488

У статті з'ясовано роль засобів масової комунікації, передусім вінницького інтернетового медійного лінгвопростору, у становленні літературної норми, її стандарту, здійснено моніторинг мовлення інтернет-видання «Вінниця.info» щодо відповідності його літературному стандарту. Систематизовано найпоширеніші помилки в медіатекстах, визначено чинники, що зумовили їхню появу.

Ключові слова: культура мови, мовна норма, літературний стандарт, анорматив, моніторинг, засоби масової комунікації, регіональні інтернет-видання.

REGIONAL INTERNET EDITIONS THROUGH THE PRISM OF CURRENT NORMS

Liudmyla Prokopchuk

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
32, Ostrozhskoho St., Vinnytsia, Ukraine
e-mail: liudapro578@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8735-3049

Valentyna Bohatko

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
32, Ostrozhskoho St., Vinnytsia, Ukraine
e-mail: bogatkovv@i.ua
ORCID: 0000-0002-3634-9488

Introduction. Means of mass communication are an important segment of the life of a modern person. Dynamic changes in communication processes testify to the narrowing of the sphere of influence of printed media, while online publications are increasing it every day. Accessibility, the ability to quickly respond to changes in society, and therefore in language, lead to an increase in the importance of online publications in the formation of the literary norm, its standard. However, scientists note the decline in the linguistic culture of modern media texts. This, in turn, has a negative impact on the formation of language (speech) competence of readers. After all, mistakes that occur in journalistic materials are spread in language practice, because they are learned automatically. In view of this, it is extremely important to carry out systematic work on monitoring compliance with the norms of the Ukrainian literary language by means of mass communication.

Purpose. The purpose of the work is to analyze the broadcasting of Vinnytsia Internet publications in terms of their compliance with current literary norms, to formulate recommendations for preventing language errors.

Methods. In our study, we used the continuous sampling method (for collecting material); the method of descriptive observation (to find out the reasons for the violation of current language norms); methods of analysis and synthesis (for systematization and classification of collected errors, formulation of generalizations).

Results. The mass, speed of response to changes in various social spheres make the language of modern Internet publications one of the dominant criteria for the formation of literary norms. Modern online publications exert a much more powerful influence on the reader than traditional means of mass communication, because they have more opportunities to create and distribute interesting, constantly updated, diverse content. In addition, the user always has the option of re-reading (thanks to the archive of previous issues of the publication, the reader can find the desired material at any time); hyperlinks enable non-linear reading of the material, i.e. familiarization with facts not published in the article; the software allows the reader to create comfortable reading conditions; wider possibilities for the use of visual design; in addition, after reading the article, you can express your opinion about what you read on the forum.

Among the anormatives in the analyzed content of online publications, orthographic, punctuation, lexical and grammatical ones were most often observed. We see the reasons for the appearance of such deviations primarily in the lack of self-analysis and self-correction by journalists of their own media product, in their insufficient linguistic competence, as well as in insufficient control over the quality of media texts, in compliance with the literary standard. We are convinced that real sanctions for their violation by the state will contribute to the improvement of the language situation in the in the field of mass communication.

Originality. The role of mass communication media, the Vinnytsia internet media language space, in the formation of literary norms were determined, monitoring of the broadcasting of online edition "Vinnytsia.info" regarding compliance with its literary standard was carried out.

Conclusion. In order to prevent anormatives, we recommend future journalists and editors to be taught systematic approaches to all aspects of their activities, especially the normative use of the Ukrainian language; to optimize the programs of systematic monitoring of the field of mass communication language, in particular of regional online editions; the presentation of monitoring results to an interested audience should lead to feedback.

Keywords: language culture, language norm, literary standard, anormative, monitoring, mass communication media, regional internet publications.

Постановка проблеми. Засоби масової комунікації – важливий сегмент буття сучасної людини. Динамічні зміни в комунікативних процесах засвідчують звуження сфери впливу друкованих медіа, натомість із кожним днем її збільшують інтернетові видання. Доступність, здатність швидко реагувати на зміни в соціумі, а отже й у мові, зумовлюють посилення значущості онлайн-видань у становленні літературної норми, її стандарту. Проте науковці відзначають зниження мовної культури сучасних медіатекстів. Це, своєю чергою, негативно впливає на формування мовної (мовленнєвої) компетентності читачів. Адже помилки, які трапляються в журналістських матеріалах, поширюються в мовній практиці, оскільки засвоюються як норма, взірець. З огляду на це вкрай важливо проводити системну роботу з моніторингу дотримування ЗМК норм української літературної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання культури мови сучасних засобів масової комунікації стали об'єктом уваги таких вітчизняних науковців, як С. Бирик, Т. Бондаренко, Л. Боярська, Ю. Єлісєвєнко, І. Заліпська, О. Пономарів, С. Романчук, О. Сєрбенська, С. Соколова, Н. Шумарова [1; 2; 6; 7; 8]. Мовній ситуації в сучасних українських інтернетових виданнях присвячені наукові розвідки О. Божко, С. Чемеркіна, Н. Шульської [3; 9; 12]. Моніторингу мови української преси і телебачення присвячено один із підрозділів колективної монографії «Моніторинг та інформаційне моделювання засобів масової інформації» [6, с. 177–211].

Актуальність дослідження. Засоби масової комунікації, серед них й інтернетові видання, покликані поширювати й утверджувати мовний стандарт. Масовість, оперативність реагування на зміни в різних суспільних сферах роблять їхню мову одним із домінантних джерел культивування літературних норм. До того ж сучасні інтернет-видання здійснюють значно потужніший вплив на читача, аніж традиційні засоби масової комунікації, тому що програмне забезпечення дає змогу читачеві створити комфортні умови прочитання; ширші можливості і щодо використання візуального оформлення; користувач, завдяки архіву попередніх чисел видання, завжди має змогу повторно прочитати потрібний матеріал [9, с. 80]. Усе це зумовлює посилення вимог до мовного оформлення журналістських матеріалів, які, на жаль, досить часто тиражують недоброякісний, з мовного погляду, контент.

Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ухвалений у квітні 2019 р., передбачає посилення ролі державної мови в усіх царинах суспільного буття. З огляду на це вкрай важливо проводити системну роботу з моніторингу дотримування ЗМК норм української літературної мови. Такі спостереження, з одного боку, привернуть увагу до нагальних мовленнєвих проблем у регіональному медійному лінгвопросторі, а з іншого – сприятимуть підвищенню рівня мовленнєвої культури журналістських матеріалів.

Мета і завдання статті. Мета роботи – проаналізувати мовлення вінницького інтернет-видання «Вінниця.info» щодо його відповідності чинним літературним нормам. Для досягнення мети передбачено реалізацію таких завдань: здійснити вибірку мовних аномативів з аналізованого контенту; систематизувати найпоширеніші помилки в медіатекстах; визначити чинники, що зумовили їхню появу, сформулювати рекомендації щодо запобігання мовним помилкам.

Під час роботи із зібраним матеріалом використали метод суцільної вибірки (щоб дібрати аномативи із журналістських матеріалів); описовий метод (для з'ясування сутності порушення мовної норми та причин появи мовних аномативів); методи аналізу й синтезу (для систематизації й класифікації зібраного матеріалу).

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний інтернетовий медіапростір – важливий чинник формування мовної (мовленнєвої) культури читачів. Тому моніторинг культури мовлення в онлайн-просторі є нагальною потребою сьогодення. На переконання авторів колективної монографії «Моніторинг та інформаційне моделювання засобів масової інформації», з огляду на «незадовільний стан культури мовлення у вітчизняних електронних мас-медіа та статус української мови як державної, очевидною потребою і нерозв'язаною науково-практичною проблемою постає об'єктивна необхідність проведення постійного моніторингу щодо культури мовлення» [6, с. 197–198]. Систематичний моніторинг реальної ситуації, у якій перебуває об'єкт моніторингу, з одного боку, дає дослідникам змогу визначити лакуни, що потребують втручання, заповнення чи ж корекції, а з іншого – допомагає привернути увагу до нагальних проблем культури мовлення в засобах масової комунікації, зацентрувати на потребі їх розв'язання.

Об'єктом нашого дослідження стали інформаційні матеріали, оприєвнені в інтернет-виданні «Вінниця.info» в період з 1 серпня до 1 листопада 2022 року. Проаналізовано 295 аномативів. Дібраний шляхом суцільної вибірки матеріал уможливив виокремлення правописних (орфографічних (138 випадків), пунктуаційних (93 випадки), лексичних (43 випадки) та граматичних помилок (21 випадок).

Що ж до орфографічних аномативів у журналістських матеріалах, то найчастіше трапляються помилки, спричинені порушенням правил уживання прийменників (префіксів) *у / в*, сполучників *і / й*. Здебільшого це недотримання правил уживання *у* між приголосними; *в* після літер на позначення голосного перед літерами, що позначають більшість приголосних (крім *в*, *ф*, *льв*, *св*, *хв* і под.); *в* між літерами на позначення голосних; *у* після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним: *Електронна база даних дозволяє швидко отримати будь-який документ щодо таких осіб в будь-який час* (03.08.2022); *У Вінниці французька міжнародна організація «ACTED» надає свою допомогу сім'ям, в яких хтось загинув або зазнав фізичних ушкоджень внаслідок російських ракетних ударів 14 липня* (01.08.2022); *Вже понад місяць калінівські нацгвардійці утримують лінію оборони під щільним вогнем ворога в звільненому селищі Білогорівка, що на Луганщині* (25.10.2022).

Недотримання правил чергування прийменників з *// зі// із* зумовлено нехтуванням правил про вживання *із (зі)* перед літерами на позначення шиплячих або свистячих, а також між літерами на позначення приголосних: *3 січня по липень 2022 року платники податків Вінниччини перерахували до зведеного бюджету податків, зборів та інших платежів майже 12 млрд 172,8 млн гривень* (01.08.2022); *У рамках клубів підлітки зможуть зустрітись з цікавими людьми, послухати лекції, знайти нових друзів та звернутись за психологічною підтримкою* (12.08.2022); *Учні однієї з вінницьких шкіл з перших днів війни підтримують воїнів Національної гвардії України* (17.09.2022); *Більшість з них – військові* (17.10.2022).

Спорадичними є помилки в написанні складних слів, у подвоєнні приголосних, у вживанні великої літери у власних назвах: *Переможниця в подарунок отримала книжку української письменниці та тематичну еко-торбинку від організатора конкурсу* (23.08.2022); *Будь яка військова операція потребує тиші* (29.08.2022); *Реклами були запуснені у двох форматах – відеоматеріали та як світлини – і мають кілька варіантів в оформленні та текстовому супроводі* (07.08.2022); *Також через ракетний обстріл постраждало приватне нерухоме майно, зокрема в квартирах вінничан, які проживають поблизу Площі Перемоги вибило вікна* (12.08.2022).

Серед правописних анормативів акцентуємо на помилках в написанні прислівникових сполук, написанні частки *не*: *Останнім часом такої можливості не було, оскільки в гуртожитку мешкали у кімнатах по-четверо на різних поверхах* (26.08.2022); *Нажаль, знайти таке житло у Вінниці дуже важко* (26.08.2022); *Не має визначеного терміну, протягом якого люди можуть звернутися* (12.08.2022).

Хоч уже четвертий рік чинними є оновлені норми «Українського правопису», однак автори не завжди їх дотримуються, особливо під час написання складних іменників з першим іншомовним компонентом: *Відтак задля здійснення цього бажання влаштували міні-ярмарку* (іменник *ярмарок* в українській мові маркований граменою чоловічого роду, тому правильно *мініярмарок*), *на якій продавали власноруч спечене печиво, творчі вироби та колекцію дитячих «фішок»* (15.08.2022); *Школярки із Вінниччини організували міні-ярмарок аби зібрати кошти на ЗСУ* (18.09.2022). Окрім порушення орфографічної норми, у другому реченні допущено також пунктуаційну помилку (відсутність розділового знака між частинами складнопідрядного речення). По-різному пишуть іншомовне слово «проект» (відповідно до чинних норм, звукосполук [je] варто передавати буквою *є*): *У Вінницькій області презентували туристичний проект «Вінниччина – Батьківщина героїв!»* (17.08.2022) і *Офлайн-зустрічі у рамках проекту «Наука єднання» проводитимуть раз на два тижні у шістьох містах України* (12.08.2022). Звісно ж, якщо в журналістських матеріалах того самого видання трапляється і застаріле, і нове написання слова, то це не лише дезорієнтує читачів, а й призводить до дестабілізації цієї норми.

Досить часто трапляються пунктуаційні анормативи. Такі помилки досить часто зумовлені відсутністю потрібних розділових знаків у простому реченні, ускладненому одиницями суб'єктивної модальності, відокремленими обставинами; між частинами складнопідрядного та складносурядного речень: *Крім того одна з лікарень Баварії передала військовому госпіталю лабораторний аналізаторний комплекс Siemens Rapidlab 348* (31.08.2022); *Не вагаючись офіцери кинулись на допомогу* (03.08.2022); *Також зазначили що відключення стались через перевантаження в мережах* (25.10.2022); *Для захисників та захисниць вони малюють патріотичні малюнки на яких зображають свої мрії про мир та перемогу* (17.09.2022); *Ще кілька пісень і можна підбивати підсумки* (13.08.2022).

Непоодинокими є випадки використання зайвих розділових знаків. До прикладу, у реченні *У Вінниці, 29 липня, волонтери громадської організації «ВіннСолард» влаштували благодійний концерт «Доброго вечора, ми з України!»* (01.08.2022) немає уточнювальної відокремленої обставини, оскільки не може бути уточнювального зв'язку між обставинами різних семантичних груп (тут обставини місця і часу). У реченні *Відтак, вдалось швидко налагодити зв'язок із родинами постраждалих або загиблих* (01.08.2022) неправомірно виділено обставину часу, виражену прислівником *відтак*, що має значення «після чого-небудь; потім, далі» [4, с. 141] і не може вживатися в ролі одиниць суб'єктивної модальності. Так само в реченні *Насамперед, усі мають подбати про енергозбереження* (19.09.2022) прислівник *насамперед* виконує роль невідокремленої обставини. Немає умов для відокремлення неузгоджених означень у реченні *Подарунком для села став мурал, на стіні будинку Харевського Анатолія Володимировича під назвою «Ранок на Дністрі»* (03.08.2022) чи для вживання коми між однорідними обставинами, синтаксичний зв'язок між якими оформлено за допомогою одиничного розділового сполучника *Формат навчання в кожній школі визначали окремо і кожен з батьків приймав рішення, як вчитиметься дитина – офлайн, чи дистанційно* (31.08.2022), однак є всі підстави поставити кому між

предикативними частинами складного неелементарного речення, поєднаними сурядним єднальним сполучником.

В аналізованих текстах виявлено негативний матеріал і на лексичному рівні, поява якого, вважаємо, спричинена тривалою асиміляторською політикою держави у XX ст., умовами контактного білінгвізму. Це, зі свого боку, призвело до виникнення інтерферентних явищ на всіх рівнях мовної системи, зокрема й на лексичному. Саме тому процес мовотворення в журналістів має відбуватися з опертям не лише на власне мовне чуття, але й на численну фахову довідникову літературу, наявну і в онлайн-форматі. Аналіз контенту досліджуваного інтернет-видання уможливив виокремлення помилкобезпечних місць, серед яких найбільшу зону охоплюють семантичні кальки. До прикладу, в аналізованих журналістських матеріалах часто трапляється семантична калька «даний», цю лексему в українській мові нормативно вживати як дієприкметник пасивного стану, утворений від дієслова «дати». Тому в реченнях *По трьох тижнях, що минули від дня трагедії, дані платежі вже отримали 69 вінницьких сімей* (01.08.2022); *Дана громада найбільша в Вінницькій області, у складі якої живуть і працюють 30 тисяч людей з 60-ти сіл* (12.08.2022); *До проведення даних робіт від ДСНС залучалося п'ять чоловік особового складу та один спецавтомобіль* (23.08.2022) замість слова «даний» варто використовувати вказівний займенник «цей» у відповідній граматичній формі.

Семантична калька «в свою чергу» має нормативні відповідники зі свого боку, у відповідь, своєю чергою: *В свою чергу, Командувач Повітряних Сил Збройних Сил України генерал-лейтенант Микола Олещук підкреслив* (натомість має бути *зауважив, зазначив*), *що з перших днів повномасштабної агресії, Повітряні Сили витримали найпотужніші удари ворога* (07.08.2022). Замість калькованого *більше* варто вживати українські відповідники *більше як, більше ніж, понад*: *За два місяці оновили 12 кімнат, де тимчасово зможуть мешкати більше 40 людей* (19.09.2022).

Інтерфеми спостерігаємо і в реченнях *Через аварійну ситуацію на магістральному водогоні по вул. Гонти, буде відключено* (має бути *від'єднано*) *ділянку магістрального водогону від загальної системи водопостачання міста для проведення аварійно ремонтних робіт* (31.08.2022); *В результаті* (правильно – *унаслідок*) *досліджень у 156 577 осіб захворювання підтверджено* (29.08.2022); *Вінничан закликають приносити російськомовну літературу на переробку в якість* (правильними є варіанти *перероблення, у ролі, або як*) *вторсировини* (17.08.2022); *У випадку* (правильно – *у разі, якщо*) *виявлення загрози їхньому життю та здоров'ю, поліцейські вживають відповідних заходів* (03.08.2022). Також організатори просять принести українську літературу чи будь-які *україномовні* (має бути *українськомовні*) *книги* (17.08.2022). Але *дрова, як і раніше, продають виключно* (правильно – *тільки, лише*) *лісгоспи та їхні структурні підрозділи лісництва* (24.10.2022).

Поодинокими є випадки нерозрізнення слів-паронімів (*складати – становити, обстоювати – відстоювати, нагода – пригода* тощо): *Його вартість складала 8000 доларів* (01.08.2022); *Адже забезпечуючи стабільність, порядок та спокій в тилу ми підтримуємо тих, хто відстоює наші інтереси на передових позиціях* (03.08.2022); *У військовій кар'єрі йому стали в нагоді його професійні навички* (15.08.2022). В українській мові лексема *нагода* має значення «зручні для здійснення чого-небудь обставини, підходящий для чого-небудь момент» [4, с. 555], а «пригода», крім значення «те, що трапилося; подія, випадок» [4, с. 929], у фразеологічному сполученні слів «стати в пригоді» має значення «те, що знадобиться, буде корисним» [10, с. 64]. Тому в цьому реченні замість *стають у нагоді* мало б бути *стають у пригоді*.

Нечисленні порушення граматичних норм пов'язані з використанням особового займенника *їх* замість присвійного *їхній*, уживанням активних дієприкметників теперішнього часу, калькованих прийменників: *На Вінниччині у центрі дитячої інотерапії «Шанс» регулярно проходять заняття для воїнів та їх дітей* (30.08.2022); *Як з'ясувалось, за кожне відправлення через Інтернет магазин підозрюваний отримував грошову винагороду в залежності від* (має бути *залежно від*) *ваги «товару»* (25.08.2022); *При плануванні* (правильно – *під час*) *заготівлі дров ми орієнтуємось на декілька факторів* (24.10.2022); *При облаштуванні* (можуть бути варіанти *під час облаштування, облаштовуючи*) *укриттів враховують наявність запасного виходу, міцність конструкції, зручність для дітей* (02.08.2022); *Згідно довгострокового прогнозу середньомісячної температури повітря у грудні цього року...* (12.10.2022); *Згідно результатів* (має бути *згідно з*) *близько чверті опитаних зазначили, що були змушені змінити своє місце проживання в Україні за час повномасштабного вторгнення росії в Україну* (12.10.2022).

Причину помітного зниження рівня грамотності журналістських матеріалів убачаємо в недостатньому контролі з боку держави за рівнем культури засобів масової комунікації. Анормативи в медіатекстах не лише сприяють зниженню рівня грамотності читачів, але й зумовлюють розхитування, дестабілізацію мовних норм, що, зі свого боку, негативно позначається на мовній ситуації в медійному лінгвопросторі загалом. Зміна мовної ситуації в цій царині, переконані, можлива лише за умови вдосконалення мовного законодавства, зокрема ухвалення закону, яким було б передбачено міру відповідальності за порушення чинного літературного стандарту, передбачення штрафів, як це є в інших європейських державах. Також важливою причиною мовної девіативності ЗМК, серед них й інтернет-видань, є неналежна фахова компетентність авторів медіапродукту, неувага до культури власного мовлення, відсутність самоцензури.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Серед анормативів в аналізованому контенті онлайн-видань найчастіше трапляються орфографічні, пунктуаційні, лексичні та граматичні помилки. Причини появи таких девіацій убачаємо передусім у відсутності самоаналізу й самокорекції журналістами власних медіатекстів, у неналежній їхній лінгвістичній компетентності, а також у недостатньому контролі з боку держави за якістю медійних текстів, за дотриманням літературного стандарту. Реальні санкції за їх порушення, переконані, сприятимуть покращенню мовної ситуації в медійному лінгвопросторі. Для запобігання анормативам рекомендуємо оптимізувати програми систематичних моніторингів мови ЗМК, зокрема й регіональних інтернет-видань. Оприєвнення результатів моніторингу серед зацікавленої аудиторії має передбачати зворотний зв'язок.

Перспективою подальших студій уважаємо детальне дослідження мовлення інших онлайн-видань Вінниччини та розроблення рекомендацій працівникам сфери масмедіа щодо уникнення мовних девіацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бибик С. П. Колоквіалізація мови преси: мовна норма чи саботаж культури спілкування? *Культура слова*. 2013. Вип. 79. С. 133–135.
2. Божко О.П. Мовна культура електронної комунікації (на прикладі регіональних інтернет-видань). URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/41.pdf> (дата звернення: 15.09.2022).

3. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. на здобуття кандидата філол. наук: 10.01.08. Київ, 2003. 18 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 868 с.
5. Літературна норма і мовна практика / Єрмоленко С. Я. та ін. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 320 с.
6. Моніторинг та інформаційне моделювання засобів масової інформації : кол. моногр. Київ, 2007. 272 с.
7. Романчук С. М. Деякі зауваги щодо мовної картини сучасних ЗМІ. URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/4562/document.pdf> (дата звернення: 02.10.2022).
8. Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. *Українська періодика : Історія і сучасність*. Львів, 2002. С. 12–21.
9. Соколова С. О., Бибик С. П. Українська мова в сучасних засобах масової комунікації: проблеми культури мови, стилістики та соціолінгвістики. *Українська мова*. 2014. № 2. С. 133–145.
10. Чемеркін С. Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ, 2009. 240 с.
11. Фразеологічний словник української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 1993. Книга 1. 528 с.
12. Шульська Н. Редакторська культура сучасного медіатексту: лексичні аномалії. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:eXqtJEWgpFUJ:www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/tdff_2018_28_29.pdf&cd=2&hl=uk&ct=cink&gl=ua (дата звернення: 02.10.2022).

REFERENCES

1. Bybyk S. P. Kolokvializatsiia movy presy: movna norma chy sabotazh kultury spilkuвання? *Kultura slova*. 2013. Vyp. 79. S. 133–135.
2. Bozhko O. P. Movna kultura elektronnoi komunikatsii (na prykladi rehionalnykh internet-vydan). URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v32/41.pdf> (data zvernennia: 15.09.2022).
3. Bondarenko T. H. Typolohiia movnykh pomylok ta yikh usunennia pid chas redahuvannia zhurnalistskykh materialiv : avtoref. dys... kand. filol. nauk : 10.01.08. Kyiv, 2003. 18 s.
4. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / [uklad. i holov. red. V. T. Busel]. Kyiv; Irpin : VTF «Perun», 2003. 868 s.
5. Literaturna norma i movna praktyka / Yermolenko S. Ya. ta in. Nizhyn : TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf», 2013. 320 s.
6. Monitorynh ta informatsiine modeliuvannia zasobiv masovoi informatsii : kol. monohr. Kyiv, 2007. 272 s.
7. Romanchuk S. M. Deiaki zauvahy shchodo movnoi kartyny suchasnykh ZMI. URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/4562/document.pdf> (data zvernennia: 02.10.2022).
8. Serbenska O. Aktualni problemy ekolohii ukrainskoi movy ta suchasni zasoby masovoi komunikatsii. *Ukrainska periodyka : Istoriia i suchasnist*. Lviv, 2002. S. 12–21.
9. Sokolova S. O., Bybyk S. P. Ukrainska mova v suchasnykh zasobakh masovoi komunikatsii: problemy kultury movy, stylistyky ta sotsiolinhvistyky. *Ukrainska mova*. 2014. № 2. S. 133–145.
10. Chemerkin S. H. Ukrainska mova v Interneti: pozamovni ta vnutrishnostrukturni protsesy. Kyiv, 2009. 240 s.
11. Frazеolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy / Uklad.: V. M. Bilonozhenko ta in. Kyiv : Naukova dumka, 1993. Knyha 1. 528 s.

12. Shulska N. Redaktorska kultura suchasnoho mediatekstu: leksychni anormatyvy. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:eXqtJEWgpFUJ:www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/tdff_2018_28_29.pdf&cd=2&hl=uk&ct=clnk&gl=ua (data zvernennia: 02.10.2022).

Прокопчук Людмила Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Prokopchuk Liudmyla, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of the Ukrainian Language, Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University (Ukraine).

Богатько Валентина Василівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Bohatko Valentyna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of the Ukrainian Language Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine).

Стаття надійшла: 21.11.2022

Статтю прийнято до друку: 28.11.2022

V. ПРОБЛЕМИ ДІАЛЕКТОЛОГІЇ ТА ОНОМАСТИКИ

УДК 811.161.2'282.4'366(478)

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-70-77

МОРФОЛОГІЧНІ ДІАЛЕКТНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНЦІВ ПІВНІЧНОЇ МОЛДОВИ

Інна Гороф'янюк

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32

e-mail: gorofyanyuk@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9836-8270

Олександра Трачук

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32

e-mail: trachuks2001@gmail.com

У статті запропоновано системний аналіз понад 600 українських фольклорних текстів, записаних у 43 н.п. 10 районів півночі Молдови. Записи взято зі збірника «Фольклор українців півночі Молдови: пісні та речитативи», упорядкованого Н. Пастух та О. Харчишин. Методом суцільної вибірки вилучено понад 2 сотні ілюстрацій 22 морфологічних діалектизмів, зокрема словозміни іменників, дієслів, прикметників, займенників та числівників, встановлено повне або часткове збереження архаїчних граматичних форм, здійснено екстраполяцію окреслених мовних фактів на український діалектний простір, унаслідок чого вперше встановлено, що материнською основою аналізованого діалектного ареалу є волинсько-подільська група говорів та наддністрянський діалект південно-західного наріччя української мови. У статті подано характеристику типових морфологічних особливостей українських говірок Північної Молдови, встановлено збереження багатьох архаїчних мовних фактів. Засвідчено, що більшість аналізованих морфологічних діалектних особливостей стосується не самої морфологічної системи, а фонетичного оформлення тієї чи тієї граматичної категорії.

Ключові слова: *говірка, діалектне явище, морфологія, фольклорний текст, українці Молдови.*

MORPHOLOGICAL DIALECT FEATURES OF FOLKLORE TEXTS OF UKRAINIANS IN THE NORTHERN MOLDOVA

Inna Horofianiuk

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,

Ostrozhske St. 32, Vinnitsia, Ukraine

e-mail: gorofyanyuk@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9836-8270

Oleksandra Trachuk

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Ostrozhske St. 32, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: trachuks2001@gmail.com

Introduction. *Today, there is no consensus among linguists that dialectal units are an organic part of the language of folklore texts, and therefore samples of folklore are a heuristically valuable source of dialectal language studies. Despite this, the number of relevant studies in Ukrainian studies has been actively growing in recent years. H. Arkushyn, P. Hrytsenko, B. Kovalenko, I. Gorofyanyuk, Y. Gromyk, Y. Hrytsevich and others have already discovered dialect features at all linguistic levels on the material of a significant corpus of folklore texts from various Ukrainian areas, critically rethought the postulate about the supra-dialectal character of the language of folklore and substantiated the undoubted heuristic potential of folklore texts as a reliable dialectographic source. Undoubtedly, the value of folklore texts for a dialectologist is determined by the lack of corrections by editors-compilers who consciously preserved local linguistic phenomena publishing folklore materials*

The purpose of our research is a system analysis of the morphological dialect features of folklore texts of ukrainians in the Northern Moldova and establishment of their mother dialect base.

More than 600 Ukrainian folklore texts recorded in 43 settlements in 10 districts of the north of Moldova have formed **the empirical basis of the research**. The texts have been taken from the collection "Folklore of Ukrainians of Northern Moldova: Songs and Recitatives", edited by N. Pastukh and O. Kharchyshyn.

Results. *In the article, the typical morphological features of the Ukrainian dialects of Northern Moldova have been described and a lot of archaic linguistic facts have been established. It is found that the majority of the morphological dialectal features of the studied dialect does not concern the morphological system itself, not the essence of grammatical categories, but the phonetic form of any grammatical category. Morphological features of the dialect are also conditioned by different directions of grammatical analogy or historical factors, which is most often manifested in specific types of conjugation of words.*

Conclusion. *Using the continuous sampling method, over 200 illustrations of 22 morphological dialect features have been extracted, including forms of nouns, verbs, adjectives, pronouns, and numerals; the complete or partial preservation of archaic grammatical forms have been established. The outlined linguistic facts have been extrapolated to the Ukrainian dialect space, as a result of which it has been established for the first time that the mother dialect base of the analyzed dialect area is the Volyn-Podilskyi group of dialects and the Transnistrian dialect of the South-Western dialect of the Ukrainian language.*

Keywords: *dialect, dialect feature, morphology, folklore text, Ukrainian the Republic of Moldova.*

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень. На сьогодні серед мовознавців немає однастайності в тому, що діалектні одиниці становлять органічну частину мови текстів фольклору, а тому зразки усної народної творчості є евристично цінним джерелом студій діалектної мови. Та попри це кількість відповідних досліджень в україністиці активно зростає останніми роками. Г. Аркушин [1], П. Гриценко [5], Б. Коваленко [8], І. Гороф'янюк [3], Ю. Громик [6], Ю. Грицевич [4] та ін. на матеріалі значного корпусу фольклорних текстів різних українських ареалів, виявивши в них говіркові риси на всіх мовних рівнях,

критично переосмислили постулат про наддіалектний характер мови фольклору та обґрунтували безсумнівний евристичний потенціал фольклорних текстів як надійного діалектографічного джерела. Без сумніву, цінність фольклорних текстів для діалектолога визначається відсутністю корективи редакторів-упорядників, які під час видання фольклорних матеріалів свідомо зберегли локальні мовні явища.

І хоч Г. Аркушин аргументовано стверджує, що найменше діалектних відмінностей можна виявити саме в пісенному фольклорі [1, с. 206], ми ставимо за **мету** схарактеризувати особливості морфологічної системи фольклорних пісенних текстів українців півночі Молдови.

Емпіричною базою дослідження слугують понад 600 українських фольклорних текстів, записаних у 43 н.пп. 10 районів півночі Молдови. Записи взято зі збірника «Фольклор українців півночі Молдови: пісні та речитативи» (1), упорядкованого Н. Пастух та О. Харчишин, які в передмові до книги наголошують: «Усі пісенні тексти подаємо якнайближче до звучання оригіналу, без редакторських втручань» (1, с. 12). Упорядники описують також окремі фонетичні, морфологічні діалектні риси, засвідчені ними у фольклорних текстах, і висновкують про поширення на обстежених теренах покутсько-буковинської говірки, яка на північному сході позначена рисами впливу подільської говірки (1, с. 12). Такі висновки викликали сумніви в нас, що й підштовхнуло авторів до створення цієї розвідки. Предметом аналізу став саме морфологічний рівень мови, адже він характеризується відносною «консервативністю» і закритістю порівняно з іншими мовними рівнями.

Виклад основного матеріалу

1. Іменник

1.1. Спостерігаються форми іменників II, III і IV відмін в орудному відмінку однини із закінчення -ом: *Йа-бо щастьом, здоровьом, сьватим Рождиством!* (1, с. 92); *місяцьом* рясеньким (1, с. 228); *третим коном* на крилечко встану (1, с. 284); *корову з тиляцьом* (1, с. 291); *польом* летіла (1, с. 325); *хоче зятьом* бути (1, с. 365); *чи з хорошим молодцьом* (1, с. 398); *за горобцьом-порося* (1, с. 547). Ця риса є типовою для волинських, подільських, наддністрянських та надсянських говорів південно-західного наріччя української мови [2, с. 208–223].

1.2. Відчутні залишки двоїни від форм називного та знахідного відмінків, що виступають у сполучі з числівниками *два, дві*, а також (за аналогією) *три, штири*: *Чириз два дні* буде Паска (1, с. 470); *Тільки ци дві дотці* (1, с. 250); *Три сьваті* сидя (1, с. 104); *Чириз ваше віно вже три дні* ни їла (1, с. 307); *Розкинули гори на всі штири часті* (1, с. 92); *Ваша хата на штири рошкі* (1, с. 164). Ця риса є типовою для волинських, подільських та наддністрянських говорів південно-західного наріччя української мови [2, с. 92].

1.3. У родовому, давальному та місцевому відмінках однини іменники чоловічого і середнього роду мають закінчення -ови (-еви), -ові (еві): *Свому соколови* (1, с. 122); *Кілко в цім калачови* дрібочок (1, с. 181); *Цареві* служити (1, с. 283); *Козакови* сердечко зриває (1, с. 365); *Виломали в богачови* йа в бідної руки (1, с. 387); *Най дитьові* ше шос скажу (1, с. 339). Ця риса є типовою для волинських та подільських говорів південно-західного наріччя української мови [9, с. 60].

1.4. Наявні закінчення -оју (для твердого різновиду) в орудному відмінку однини іменників жіночого роду: *То врадється мною* й гистся в дорозі (1, с. 95); *Вінчуєм цєю колядкою* (1, с. 95); *Над шопою* блищиться (1, с. 141); *Ні стром, горою* й привиджена (1, с. 165); *Плине качур за ливодою* (1, с. 173); *За паньою Жельмо, за паньою, яко брат*

(1, с. 202); *3 дівчиною звінчався* (1, с. 212); *Будийш міні жуною* (1, с. 212); *Та й з щасливою доличкою* (1, с. 229); *Іде козак бережиною* (1, с. 275). Ця риса є типовою для волинських, подільських та наддністрянських говорів південно-західного наріччя української мови [9, с. 60–105].

1.5. Помітні своєрідні форми іменників, займенників орудного відмінка однини із флексією *-оу*, що виникла з *-оју* внаслідок спершу повної редукції інтервокального /й/, а згодом переходу кінцевого /у/ в /й/ [7, с. 80; 2, с. 94]: *Йа царсков корунов Їго награю* (1, с. 127); *Тільки я з тобов говорю* (1, с. 249); *Мама з роботов в руках* (1, с. 252); *А в долині під ялинов солдат раняний лижи* (1, с. 462); *Ни їдного мужа з жинов розлучила* (1, с. 464); *Ішов дорожков, йшов по Києву* (1, с. 538). Ця риса є типовою для волинських, наддністрянських, говорів південно-західного наріччя української мови [2, с. 208–223].

2. Дієслово

2.1. Спостерігається відсутність чергування приголосних [д] // [дж], [з] // [ж], [т] // [ч], [с] // [ш] у формах теперішнього і майбутнього часу дієслів: *Ммиром і кадилом Їго укадю* (1, с. 127); *Я вкусю булку, ти думай думку* (1, с. 287); *Тепер до тебе ходити мусю* (1, с. 351); *Тибє просю, залити ж до хати* (1, с. 461); *І до тебе ручки зносю* (1, с. 541); *Бо до хати пустю миш* (1, с. 182); *Три дни хату ни мила й ни підмастювала* (1, с. 322); *А я їго впустю* (1, с. 393). Ця риса є типовою для подільських та покутсько-буковинських говірок південно-західного наріччя української мови [2, с. 208–223].

2.2. Наявні дієслова 3-ої особи однини та множини із флексією *-ца*: *Піднімітца, мамонько, хоть на їдну ручку* (1, с. 237); *Та станьте тай подивітца, мамуню* (1, с. 237); *Ми лиш наробица вспіли* (1, с. 243); *Всьо розійдеца у прах* (1, с. 268); *Да чую я через люди – цураєтца мене* (1, с. 435); *Що здастца й родина* (1, с. 435); *Загадав щиглик восени жиница* (1, с. 51). Ця риса є характерною для покутсько-буковинських та гуцульських говірок південно-західного наріччя української мови [2, с. 208–223].

2.3. Уживання дієслів у формі 3-ої особи теперішнього часу з кінцевим приголосним [т] замість [т']: *Сидят три дивевці* (1, с. 92); *Стеліт скатерке всьо шовковие* (1, с. 96); *Вушка ше dalje чуют* (1, с. 116); *Копета білу землю й крешут* (1, с. 116); *Сінця сіяют* (1, с. 122); *Як ї здибают – шапки здоймают* (1, с. 124), *Шапки здоймат, речну й питают* (1, с. 124); *Кажут міні сісти* (1, с. 142); *В городє юдейском Вефлієм стоїт* (1, с. 146). Ця риса є типовою для подільських та наддністрянських говірок південно-західного наріччя української мови [2, с. 208–223].

2.4. Наявні форми інфінітива на *-ти*, основа яких закінчується на приголосний і наголос падає на суфікс: *Нарождьоне воздушком накрити* (1, с. 126); *Яке імня їму дати* (1, с. 129); *Скаля лупати* (1, с. 132); *Вихваляти шочас* (1, с. 142); *По три чай на день йа вливати* (1, с. 158); *Ни ляже спати біз подушкі* (1, с. 163); *Сльовами мастити* (1, с. 194); *Обоїх звінчати* (1, с. 195). Ця риса є типовою для волинських, наддністрянських та подільських говірок південно-західного наріччя української мови [9, с. 60].

2.5. Депалаталізація звукополюки [ц'а] та її фонетичні варіанти *-тса*, *-тси*, *-тсі*:

-тса: *Врадуєтса мной жито-пшеница* (1, с. 93); *Йа стої гори сунутса пари* (1, с. 172); *Бо туда хто їде, та не вертаєтса* (1, с. 255); *Єї серце печалитса* (1, с. 379); *П'є-гуляє, веселитса* (1, с. 379); *Мойо сирденько кроєтса надвоє* (1, с. 395); *Вернітса, літа мої* (1, с. 418); *Міні с жінкой ни возитса* (1, с. 420); *Ще й сміютса* (1, с. 444); *Лишаєтса дівка* (1, с. 444);

-тси: *Чи з коня вбитси* (1, с. 306); *Чи в Дунай втопитси* (1, с. 306); *Чи дудому воротитси* (1, с. 306); *Коромисло гнетси* (1, с. 505); *Сидит та й смієтси* (1, с. 505);

-тсі: *Мині рветсі серце* (1, с. 185).

Ця риса є типовою для говорів південно-західного наріччя української мови [9, с. 60–105].

2.6. Колишня форма зворотного займенника **се* рефлексувала в постфікс *це* або частку *се*. Як і в давньоукраїнській мові, архаїчний займенник може вживатися у препозиції як частка та в постпозиції як постфікс: *Десь їден ся остався* (1, с. 213); *Бо ме ся сподобав* (1, с. 291); *Як же ти ся маєш* (1, с. 301); *Ни підуть ся пасти* (1, с. 301); *З кукол мамі ся спитала* (1, с. 413); *Шо б ся ни курила* (1, с. 440); *Хтів ся придивити* (1, с. 487); *Зажурилися й гори-долини* (1, с. 117); *Закурівся дим* (1, с. 192); *На роботу дивлюся* (1, с. 242); *Туда то не виртаєся* (1, с. 245); *Встань та подивися* (1, с. 247); *Кілько родинкі зійшлося* (1, с. 247). Постфікс *-ся (-са)* засвідчено як у препозиції (39 слововжитків), так і в постпозиції (49 слововжитків), отож ця діалектна риса не може бути релевантною для встановлення говіркової основи аналізованих фольклорних текстів.

2.7. Наявні форми майбутнього часу недоконаного виду типу: *Дечого буду казати* (1, с. 243); *Буде са причувати* (1, с. 252); *Де буду віглядати* (1, с. 255); *Чим ми будем си вкривать* (1, с. 287); *Чим будем вмивать* (1, с. 287); *Що будим стилити* (1, с. 288); *Чириз год будеш мати послугу* (1, с. 292); *Діти буду гудувати* (1, с. 301). Ця риса є типовою для подільських, наддністрянських, покутсько-буковинських, бойківських та закарпатських говірок південно-західного наріччя української мови [2, с. 208–223].

2.8. Наявність залишків архаїчних форм умовного способу дієслів типу: *Дав бим цицу торбу грошей* (1, с. 316); *Я бим тибелідащого, за харч ни хотіла* (1, с. 387); *Пішла бим я* (1, с. 530). Ця риса є типовою для волинського говору південно-західного наріччя української мови [2, с. 60–105].

2.9. Для дієслів II дієвідміни у формі 3-ї особи однини теперішнього і майбутнього часів характерне вживання закінчення *-е* за аналогією до I дієвідміни: *Дитину веносе* (1, с. 291); *До бідної шовечира ходе* (1, с. 387); *Несе фустку* (1, с. 513). Ця риса є типовою для подільських та покутсько-буковинських говорів південно-західного наріччя української мови [2, с. 208–223].

3. Прикметник

3.1. Спостерігаються нестягнені форми прикметників у жіночому і середньому родах: *Було синіє море* (1, с. 92); *Двори заметіть всьо бурковіє* (1, с. 96); *Спороділа Прісватая Дєва* (1, с. 127); *Звєда над вертєпом ясная горіт* (1, с. 146); *Бєлоснєжная мука* (1, с. 180); *Возьми грешную душу* (1, с. 265); *сурую землю* (1, с. 265); *Друзья и родниє прощайте* (1, с. 267); *В ету далекокую путь* (1, с. 268). Ця риса є типовою для волинських та наддністрянських говірок південно-західного наріччя української мови [2, с. 208–223].

3.2. Як у твердій, так і в м'якій групах прикметників чоловічого роду в називному та знахідному відмінках однини виступає флексія *-ий*: *Є в той Гані вишній сад* (1, с. 189); *Як кажний раз я до тебе шониділі ходила* (1, с. 249); *Радосний час* (1, с. 267); *Рідний мій вотец* (1, с. 274); *Мізильний палац* (1, с. 278); *Нахай вийму чорний* (1, с. 279); *Льон зелений жати* (1, с. 320); *Дарив в руку срібний перстін* (1, с. 367); *Попри її красний гріб* (1, с. 397). Ця риса є типовою для подільських, волинських та надсянських говірок південно-західного наріччя української мови [2, с. 107–116].

3.3. Трапляються аналітичні форми вищого ступеня порівняння прикметників, які творяться шляхом додавання частки *май* до форми прикметника із суфіксом вищого ступеня або ж до початкової форми: *Шо май тяжче – сама підойсала* (1, с. 243); *Ше май файна молодицю* (1, с. 373); *Тручай мене, де май з вищого мосту* (1, с. 419). Ця риса є типовою для

гуцульських та закарпатських говорів південно-західного наріччя української мови [2, с. 208–223].

4. Займенник

4.1. Наявні нестягнені форми займенників: *Ни **такая** циганска дитина* (1, с. 313); *Ото **тую**, на горбочку* (1, с. 347). Ця риса є типовою для волинського говору південно-західного наріччя української мови [9, с. 60].

4.2. Вказівні займенники можуть функціонувати в редулькованих формах, що постали ще на східнослов'янському ґрунті [7, с. 87]: *то¹та, то¹то (< тьть)*: *Бо **тотая**, на горбочку* (1, с. 347); *Я в крусявім віноньку, таку як **сеся*** (1, с. 204); *Невдалася **тота** кваша* (1, с. 188); *Коли жито **тото** зійде* (1, с. 453). Ця риса є типовою для закарпатського говору південно-західного наріччя української мови [2, с. 208–223].

4.3. Простежуються видозмінені форми особових займенників 1-ої та 2-ої особи однини.

У формі давального відмінка займенники *мені, тобі, собі* мають такі варіанти: *Міні с жінкой ни возитса* (1, с. 420); *Було **мне** лет шиснацать* (1, с. 479); *Тубі туфлийки купим* (1, с. 203); *Сидить **субі** кінець стола* (1, с. 109).

У знахідному відмінку ці займенники виступають у таких формах, що збігаються з родовим відмінком: *На кого ви **мине** лишимисте* (1, с. 240); *Вивів **мене** босую* (1, с. 368); *Тибє робота чикає* (1, с. 242).

В оформленні орудного відмінка однини спостерігаються форми: *То **врадуетса мною** й гистся в дорозі* (1, с. 95); *Тільки я з **тобов** говорю* (1, с. 249); *Не забрала я всьо добре з **собою*** (1, с. 229). Ці риси є типовими для подільських, наддністрянських, надсянських, покутсько-буковинських говорів південно-західного наріччя української мови [2, с. 119–126].

4.4. Займенник *він* виступає у різних варіантах: *Єк вона **єго** вродила* (1, с. 131); *Забралася до **него*** (1, с. 255); *Шо я **єму** тато* (1, с. 291); *Она **їму** ни дала* (1, с. 368); *Хтіли **йго** стаїти* (1, с. 126); *Миром і кадилом **їго** укадю* (1, с. 127); *Я **йму** «здрасувуй»* (1, с. 370); *На **нім** шуба шубальова* (1, с. 109). Це є типовим явищем для наддністрянських, покутсько-буковинських, гуцульських та закарпатських говорів південно-західного наріччя української мови [2, с. 119–126].

5. Числівник

5.1. Спостерігаються специфічні форми числівників: *Була в батичка **їдна** дочичка* (1, с. 121); *А **другіє** сьвато* (1, с. 108); *А **третіє** сьвато* (1, с. 108); *На всі **штіри** часті* (1, с. 92); ***Штірнацїть** гулзів* (1, с. 192); *З **двенацїтом** до слюбу я стаю* (1, с. 479); *Вчора було **див'ятеро**, а сьогодні **двійцятєро*** (1, с. 481); *Двайцї **штіри** рази* (1, с. 482); *Двайцїть **штіри** рази* (1, с. 482); *Двацїть **шість** год без мужа жила* (1, с. 253); *Лет **двацїть** п'ять* (1, с. 298); *Задавіла **двєсті** мух* (1, с. 556); *Було **мне** лет шиснацать* (1, с. 479). Ця риса є типовою для волинських, подільських, наддністрянських, надсянських, покутсько-буковинських, гуцульських та закарпатських говорів південно-західного наріччя української мови [2, с. 116–119].

Висновки та перспективи дослідження

Отже, під час аналізу пісенних текстів збірки «Фольклор українців Північної Молдови» було виявлено 22 діалектні риси на морфологічному рівні, що дає змогу визначити їхню діалектну основу – волинсько-подільська група говорів та наддністрянський діалект південно-західного наріччя української мови. Саме говори цього наріччя характеризуються морфологічними рисами, виявленими в аналізованих піснях, у такому співвідношенні: подільські – 12 явищ, волинські – 11 наддністрянські – 11, покутсько-

буковинські – 7, закарпатські – 5, гуцульські – 4, надсянські – 4 діалектних морфологічних явища. Ми переконані, що залучення фактів фонетичного, лексичного рівнів мови укладатимуть і поглибитимуть зроблені нами висновки, що й окреслює перспективи подальших діалектологічних досліджень фольклорних текстів українців Молдови.



Мал. 1

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Мова фольклору і говіркове мовлення. *Народна творчість українців у просторі і часі*: Матеріали міжнародної наукової конференції в рамках VI Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня» / За ред. проф. Г. Аркушина. Луцьк : Мистецька агенція «Терен», 2010. С. 206–214.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : підручник. Київ : Вища школа, 1980. 248 с.
3. Гороф'янюк І. Зі спостережень над фольклорними текстами як джерелом вивчення діалектного мовлення подільян. *Волинь філологічна : текст і контекст* : зб. наук. праць. Луцьк, 2013, № 15 : *Лінгвостилістика XXI століття: стан і перспективи розвитку*. С. 66–74.
4. Грицевич Ю. В. Діалектний компонент у фольклорних текстах із Західного Полісся : автореф. дис. на здобуття кандидата філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Луцьк, 2018. 22 с.
5. Гриценко П. Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст* : тези доповідей міжнародної конференції (Київ, 31 березня – 2 квітня 2014 р.) / За ред. П. Ю. Гриценка; Інститут української мови НАН України. Київ : КММ, 2014. С. 145–154.
6. Громик Ю. В. Фольклорні матеріали з Берестейщини як діалектографічний матеріал. *Справа : беларуска-українські альманахи Товариства української літератури при Союзі беларуських письменників*. Мінск, 2015. № 1. С. 162–169.
7. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. Київ, 1966.
8. Коваленко Б. О. Фольклорні записи як джерело діалектологічних досліджень. *Волинь – Житомирщина*: зб. наук. праць. Житомир, 2013. № 24. С. 32–40.
9. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори : монографія. Київ : Наукова думка, 1990. 161 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Фольклор українців Півночі Молдови: пісні та речитативи. Записали, упорядкували Надія Пастух та Ольга Харчишин. Нотні транскрипції Анни Черноус, Христини Попович. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2020. 800 с.

REFERENCES

1. Arkushyn H. Mova folkloru i hovirkove movlennia. *Narodna tvorchist ukrainsiv u prostori i chasi: Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii v ramkakh VI Mizhnarodnoho festyvaliu ukrainskoho folkloru «Berehynia»* / Za red. prof. H. Arkushyna. Luts'k : Mystetska ahentsiia «Teren», 2010. S. 206–214.
2. Bevzenko S. P. *Ukrainska dialektolohiia : pidruchnyk*. Kyiv : Vyshcha shkola, 1980. 248 s.
3. Horofyanyuk I. Zi sposterezhen nad folklornymy tekstamy yak dzherelom vyvchennia dialektnoho movlennia podolian. *Volyn filolohichna : tekst i kontekst : zb. nauk. prats*. Luts'k, 2013, № 15 : *Linhvostylistyka KhKhI stolittia: stan i perspektyvy rozvytku*. S. 66–74.
4. Hrytsevykh Yu. V. Dialektnyi komponent u folklornykh tekstakh iz Zakhidnoho Polissia : avtoref. dys. na zdobuttia kandydata filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukrainska mova. Luts'k, 2018. 22 s.
5. Hrytsenko P. Pro odyñ typ dzherel suchasnykh dialektolohichnykh studii. *Dialekty v synkhronii ta diakhronii: zahalnoslovianskyi kontekst : tezy dopovidei mizhnarodnoi konferentsii* (Kyiv, 31 bereznia – 2 kvitnia 2014 r.) / Za red. P. Yu. Hrytsenka; Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. Kyiv : KMM, 2014. S. 145–154.
6. Hromyk Yu. V. Folklorni materialy z Beresteishchyny yak dialektohrafichnyi material. *Sprava : belarуска-ukrainski almanakh Tavarystva ukrainskai litaratury pry Saiuze belaruskikh pismennikay*. Minsk, 2015. № 1. S. 162–169.
7. Zhylko F. T. *Narysy z dialektolohii ukrainskoi movy*. Kyiv, 1966.
8. Kovalenko B. O. Folklorni zapysy yak dzherelo dialektolohichnykh doslidzhen. *Volyn – Zhytomyrshchyna: zb. nauk. prats*. Zhytomyr, 2013. № 24. S. 32–40.
9. Matviias I. H. *Ukrainska mova i yii hovory : monohrafiia*. Kyiv : Naukova dumka, 1990. 161 s.

SOURCES

1. Folklor ukrainsiv Pivnochi Moldovy: pisni ta rechytyatvy. Zapysaly, uporiadkuvaly Nadiia Pastukh ta Olha Kharchyshyn. Notni transkryptsii Anny Chernous, Khrystyny Popovych. Lviv : Instytut narodoznnavstva NAN Ukrainy, 2020. 800 s.

Гороф'янюк Інна Валентинівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Inna Horofianiuk, Ph.D. in Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia (Ukraine).

Трачук Олександра Федорівна, студентка факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Oleksandra Trachuk, student of the Faculty of Philology and Journalism named after Mykhailo Stelmakh Vinnitsa Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia (Ukraine).

Стаття надійшла: 02.11.2022

Статтю прийнято до друку: 09.11.2022

УДК 81'373.232.1:81'367.622.11

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-78-90

СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА РЕГІОНАЛЬНЕ ПОШИРЕННЯ ПРІЗВИЩ, ПОХІДНИХ ВІД АПЕЛЯТИВА *ЗЕМЛЯ*

Юрій Прадід

Україна, м. Сімферополь

e-mail: pradid1@rambler.ru

ORCID: 0000-0002-5842-9227

*У статті з'ясовано особливості творення прізвищ, похідних від апелятива **земля**, визначено їхню регіональну поширеність в Україні, що не було ще предметом описання в українській лінгвістичній науці. Зроблено огляд наукових праць вітчизняних мовознавців про теоретичні та прикладні аспекти вивчення українських прізвищ, які послужили теоретико-методологічним підґрунтям пропонованої розвідки.*

*Із системи прізвищ, поширених на теренах України, виокремлено мікросистему прізвищ, похідних від апелятива **земля**, яка налічує 53 прізвища, основними способами творення яких є суфіксальний і флексійний.*

*У статті зацентовано на потребі дослідження інших прізвищевих мікросистем, подвійних прізвищ, одним із компонентів яких є прізвища, похідні від апелятива **земля** та деяких інших.*

Ключові слова: мікросистема, прізвища, похідні від апелятива **земля**, способи творення, морфемний суфікс, словотворчий суфікс, територія поширення.

WORD-FORMING FEATURES AND REGIONAL DISTRIBUTION OF SURNAMES, DERIVATIVES FROM THE APPEAL EARTH

Yuri Pradid

Simferopol, Ukraine

e-mail: pradid1@rambler.ru

ORCID: 0000-0002-5842-9227

Introduction. *The article examines the peculiarities of the creation of surnames derived from the appellative **zemlya**, and their regional prevalence in Ukraine.*

An overview of the scientific works of Ukrainian linguists on the theoretical and applied aspects of the study of Ukrainian surnames was made (see, for example, the works of V. O. Horpynych, L. T. Masenko, A. M. Popovsky, Yu. F. Pradid, Yu. K. Redko, M. L. Khudash, etc.), their lexicographic processing as a whole in general (V. M. Demchenko and I. P. Lopushynskyi, A. M. Zosimov, Yu. K. Redko, etc.), as well as individual regions of Ukraine, in particular (G. L. Arkushyn, V. O. Horpynych, Yu. M. Novikova, P. P. Chuchka, etc.).

Purpose. *The purpose of this article is to investigate the peculiarities of creating surnames from the appellative **zemlya**, their regional prevalence in Ukraine. Achieving this goal includes the solution of the following tasks: 1) to summarize the works of Ukrainian linguists on the problems of*

studying surnames of residents of Ukraine; 2) to single out a microgroup of surnames formed from the appellative **zemlya**; 3) to describe the features of their creation; 4) to characterize the regional prevalence of such surnames in Ukraine.

Methods. The descriptive method and its main methods are used as the main ones in the article: inventory and systematization of language material in synchrony. The theoretical and methodological basis of the investigation was the work of Ukrainian linguists, who researched the surnames of the residents of Ukraine.

Results. The analysis of the factual material gave reasons to claim that the main way of creating surnames derived from the appellative *zemlya* is the suffixation: *zeml-ya* – *Zeml-yak*; *zeml-ya* – *zemlyan-y* – *Zemlyan-k-o* – *Zemlyan(k/h)-enk-o*; *zeml-ya* – *zemlyan-y* – *Zemlyan-y* – *Zemlyan-ivsk-y*, etc. (a total of 27 surnames) It is noted that the suffixes *-ov* (6 cases), *-in* (4 cases) and *-enk* (3 cases) are most often used to create surnames derived from the appellative *zemlya*. 24 surnames are formed in the inflectional way: *zeml-ya* – *zemlyan-y* – *Zemlyan-y* – *Zemlyan-k-o* – *Zemlyank-iy*; *zeml-ya* – *zemlyan-y* – *Zemlyan-y* – *Zemlyan-oy*, including 20 female surnames formed from the bases of male surnames: *zeml-ya* – *zemlyan-y* – *Zemlyan-y* – *Zemlyan-sk-y* – *Zemlyansk-a*; *zeml-ya* – *zeml-ya* – *Zemlyan-y* – *Zemlyan-ov* – *Zemlyanov-a*, etc and only two – in an affixless way: *zeml-ya* – *Zeml-ya*, *zemlyan-y* – *Zemlyan-y*.

Surnames formed with the use of the suffixes *-ov*, *-in* are common mainly in the eastern and southern regions, suffixes *-enk*-, *-yak*, *-k* - in the western and central regions of Ukraine.

Separately, it should be said about Russified surnames. Such surnames appeared in Ukraine due to the fault of passport service employees who issued passports with insufficient training in the Ukrainian language. Since the passport is an official document of a person, the surnames formed under the influence of the Russian language from the noun *zeml-ya* and the adjective possessive are subject to analysis in this article. The factual material shows that such surnames are widespread except in Kharkiv Oblast (6 speakers) and Crimea (4 speakers).

Originality. A cursory review of the scientific works of Ukrainian scientists gave reason to conclude that surnames derived from the appellative **zemlya** were not studied in Ukrainian linguistic science, even in connection with the study of other problems.

Keywords: *microsystem, surnames derived from the appellative zemlya, ways of creation, morpheme suffix, word-forming suffix, territory of distribution.*

Постановка проблеми. Дослідження окремих мікросистем прізвищ, на нашу думку, є однією з актуальних ономастичних проблем, що потребує пильної уваги українських учених на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки. Побіжний огляд наукових праць дає підстави стверджувати, що мікросистему прізвищ, похідних від апелятива **земля**, навіть принагідно не досліджували в українському мовознавстві. Незважаючи на те, що ця мікросистема прізвищ не є чисельною, бо налічує всього 53 одиниці, вона досить різноманітна за своєю словотворчою палітрою та характеризується різною частотністю поширення в регіонах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найперше треба зазначити, що українські мовознавці зробили вагомий унесок в опрацювання теоретичних і практичних проблем вивчення прізвищ, поширених на теренах України. Достатньо згадати монографії Ю. К. Редька, В. О. Горпинича та І. А. Корнієнко, у яких описані загальні проблеми дослідження прізвищ [9; 2], монографію А. М. Поповського, присвячену вивченню окремих мікросистем українських прізвищ [4]. Заслужують на увагу ґрунтовні статті І. О. Варченка, В. О. Горпинича, у яких автори аналізують основні принципи дослідження сучасних

українських прізвищ [1; 3], Ю. Ф. Прадіда – про патронімічні та матронімічні прізвища, утворені від українських варіантів християнських імен [6; 5], про способи творення прізвищ мікрогрупи «Батько» [7], про типологію прізвищ мешканців с. Либохори Стрийського району на Львівщині [8] та деякі інші.

Помітним є доробок українських учених у галузі лексикографічного опрацювання українських прізвищ загалом (В. М. Демченко та І. П. Лопушинський, А. М. Зосимов, Ю. К. Редько та ін.) й окремих регіонів України зокрема (Г. Л. Аркушин, В. О. Горпинич, Ю. М. Новикова та ін.).

Цінним довідковим виданням, украй необхідним науковцям, аспірантам, студентам, усім, хто цікавиться проблемами ономастики загалом й антропоніміки зокрема, є бібліографічний покажчик з української ономастики, укладений С. О. Вербичем, І. В. Єфименко, І. М. Железняк [10].

Мета пропонованої статті – дослідити особливості творення прізвищ, похідних від апелятива *земля*, їхню регіональну поширеність в Україні.

Досягнення цієї мети передбачає розв’язання таких **завдань**: 1) узагальнити доробок українських мовознавців із проблем вивчення прізвищ мешканців України; 2) виокремити мікрогрупу прізвищ, утворених від апелятива *земля*; 3) описати особливості їх творення; 4) схарактеризувати поширення таких прізвищ у регіонах України.

Матеріал дослідження. Джерелом фактичного матеріалу послужили матеріали інтернетсайту «Рідні», на якому зафіксовано 876 тис. прізвищ мешканців України, з них лише 53 прізвища, утворені від апелятива *земля* (Рідні).

Методи та прийоми дослідження. Як основний у статті використано описовий метод і його основні прийоми: інвентаризація та систематизація мовного матеріалу в синхронії. Теоретико-методологічним підґрунтям розвідки послужили праці українських мовознавців, у яких досліджуються прізвища мешканців України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Від апелятива *земля* безафіксним способом утворено прізвище *Земля*, носіями якого в Україні є 9 осіб, зокрема четверо носіїв цього прізвища мешкають на Київщині, четверо – у м. Києві, один – на Харківщині. За поширенням це прізвище посідає 233 267 місце в загальному списку мешканців України¹.

Від апелятива *земля* утворено два прізвища за допомогою таких словотворчих суфіксів²:

– *-як*: *земл-я* – *Земл-як*, носіями якого в Україні є 779 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає на Київщині – 180. За поширенням це прізвище посідає 6 373 місце в загальному списку мешканців України³;

– *-юк*: *земл-я* – *Земл-юк*, носіями якого в Україні є 103 особи, з них 41 носій цього прізвища мешкає на Чернівецьщині, 13 – на Сумщині, 10 – на Житомирщині, 9 – на Хмельниччині, 5 – у м. Ніжині на Чернігівщині, 25 – в інших регіонах України. За поширенням це прізвище посідає 43 174 місце в загальному списку мешканців України⁴.

Від основи іменника *земл-я* утворено іменник *земл-як*, від основи якого, своєю

¹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F>.

² Варто розрізняти суфікс як морфему і словотворчий суфікс. Морфемний суфікс – це мінімальна значуща частина слова, словотворчий суфікс – значуща частина слова, яка служить для творення нових слів. Словотворчий суфікс в одному випадку може дорівнювати морфемному суфіксу, в іншому – поєднувати дві і більше мінімальні значущі частини слова: *Земл-юк*, *Земл-ян-ий* і под. та *Земл-яків* (*Земл-як-ів*), *Землян-івськ-ий* (*Землян-ів-ськ-ий*) і под. (про морфемний і словотворчий суфікси докладніше див. : [11]).

³ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BA>.

⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8E%D0%BA>.

чергою, утворено кілька прізвищ за допомогою таких словотворчих суфіксів:

– *-ов*: *земляк* – *Земляк-ов*⁵, носіями якого в Україні є 457 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає на Луганщині – 92. За поширенням це прізвище на 10 833 місці в загальному списку мешканців України⁶.

Від основи чоловічого прізвища *Земляков* флексійним способом утворене жіноче прізвище *Земляков-а*⁷, носіями якого в Україні є 589 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає також на Луганщині – 114. За поширенням це прізвище посідає 8 474 місце в загальному списку мешканців України⁸:

– *-енк-*: *земляк* – *Земля(к/ч)-енк-о*, носіями якого в Україні є 282 особи. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає на Харківщині – 89. За поширенням це прізвище посідає 17 380 місце в загальному списку мешканців України⁹;

– *-ін-*: *земляк* – *Земляк-ін*¹⁰, носіями якого в Україні є 2 особи, один із носіїв цього прізвища мешкає на Харківщині, а другий – у м. Авдіївці на Донеччині. За поширенням це прізвище на 473 218 місці в загальному списку мешканців України¹¹;

– *-ів*: *земляк* – *Земляк-ів*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Алушті. За поширенням це прізвище посідає 797 629 місце в загальному списку мешканців України¹²;

– *-ушков*: *земляк* – *Земляк-ушков*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Горлівці на Донеччині. За поширенням це прізвище посідає 797 630 місце в загальному списку мешканців України¹³.

Від основи іменника *земл-я* утворено й прикметник *земл-ян-ий*, від якого безафіксальним способом утворено прізвище *Земляний*, носіями якого в Україні є 1 346 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає на Дніпропетровщині – 390. За поширенням це прізвище з посідає 3 597 місце в загальному списку мешканців України¹⁴.

Від основи чоловічого прізвища *Землян-ий* флексійним способом утворено чоловіче

⁵ За допомогою словотворчого суфікса *-ов* утворюються здебільшого російські прізвища. В українській мові відповідником російського словотворчого суфікса *-ов* виступає словотворчий суфікс *-ів*. Правда, з приводу походження прізвищ на *-ов*, *-ев(-єв)* є й інша думка. «Прізвища на *-ов* (Михайлов, Петров, Романов) та *-ев (-єв)* (Андреев) – це ті самі присвійні прикметники, що й Михайлів, Петрів, Романів, Андріїв, але в них збереглося етимологічне *-о-*, *-е-* також у формі називного відмінка. Зона поширення цих форм – уся українська територія, що входила до складу Російської імперії, а також Закарпаття. Причинами збереження *-о-*, *-е-* треба вважати, по-перше, традиційне вживання саме такої форми прізвищ з давніх-давен, по-друге, те, що метрики та особові документи виписувались російською мовою. Тому немає підстав вважати прізвища на *-ов*, *-ев* лише російськими. Це спільний тип прізвищ, поширений і серед інших слов'ян, наприклад, болгар та македонців» [12].

⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%B2>.

⁷ Як стверджує В. О. Горпинич, «жіночі відповідники до чоловічих прізвищ прикметникової форми є окремими прізвищевими лексемами, а не словоформами» [2, с. 22]. Це зауваження повною мірою стосується і прізвища *Земляков-а*, утвореного від основи чоловічого прізвища *Земляков*.

⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE>.

¹⁰ Прізвище *Землякін* утворено від українського прізвища *Земляк* за допомогою російського словотворчого суфікса *-ін*, відповідником якого в українській мові є суфікс *-ин*. Прізвища типу *Землякін* з'явилися в Україні під впливом російської мови.

¹¹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D1%96%D0%BD>.

¹² <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D1%96%D0%B2>.

¹³ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%B2>.

¹⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B9>.

прізвище *Землян-ой*¹⁵, носіями якого в Україні є 241 особа. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає на Дніпропетровщині – 36. За поширенням це прізвище посідає 20 143 місце в загальному списку мешканців України¹⁶.

Від основи чоловічого прізвища *Землян-ий* також флексійним способом утворено два жіночі прізвища:

1) *Землян-ий* – *Землян-а*, носіями якого в Україні є 1933 особи. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає на Дніпропетровщині – 553. За поширенням це прізвище посідає 2 375 місце в загальному списку мешканців України¹⁷;

2) *Землян-ий* – *Землян-ая*, носіями якого в Україні є 30 осіб, із них 12 осіб мешкає на Донеччині, 6 – у Криму, 5 – на Дніпропетровщині, 2 – на Луганщині, по 1 – на Запоріжжі, у м. Києві, Львові, Одесі, Харкові та Херсоні. За поширенням це прізвище посідає 110 357 місце в загальному списку мешканців України¹⁸.

Від основи прикметника *землян-ий* утворено ще кілька прізвищ за допомогою таких словотворчих суфіксів:

– *-ськ-*: *землян-ий* – *Землян-ськ-ий*, носіями якого в Україні є 753 особи. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає на Донеччині – 178. За поширенням це прізвище посідає 6 571 місце в загальному списку мешканців України¹⁹.

Від основи чоловічого прізвища *Землянськ-ий* флексійним способом утворено два жіночих прізвища:

1) *Землянськ-а*, носіями якого в Україні є 1 005 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає на Донеччині – 220. За поширенням це прізвище посідає 4 927 місце в загальному списку мешканців України²⁰;

2) *Землянськ-ая*, носіями якого в Україні є 3 особи, які мешкають у Криму. За поширенням це прізвище посідає 446 131 місце в загальному списку мешканців України²¹.

Усі жіночі прізвища, як зазначалося вище, утворюються від основи чоловічих, але серед прізвищ, поширених в Україні, відсутні прізвища *Землянський* і *Землянський*, а тому наступні жіночі прізвища утворено за зразком прізвища *Землянський*:

1) *Землянск-ая*²², носіями якого в Україні є 4 особи, з них два носії цього прізвища мешкають у м. Сімферополі, по 1 – у м. Чернігові та Лисичанську на Луганщині. За поширенням це прізвище посідає 358 688 місце в загальному списку мешканців України²³;

2) *Землянск-а*, носіями якого в Україні є 2 особи, один із носіїв цього прізвища мешкає на Запоріжжі, інший – у м. Горлівці на Донеччині. За поширенням це прізвище на

¹⁵ Прізвище *Землян-ой* утворено від українського прізвища *Землян-ий* за допомогою російського закінчення *-ой*, відповідником якого в українській мові є закінчення *-ий*. Прізвища типу *Земляной* з'явилися в Україні під впливом російської мови.

¹⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B9>.

¹⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B0>.

¹⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B0%D1%8F>.

¹⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>.

²⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

²¹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%D1%8F>.

²² Працівник паспортної служби, виписуючи паспорт, допустив помилки в написанні прізвища *Землян-ск-ая* й замість українського словотворчого суфікса *-ськ-* використав російський словотворчий суфікс *-ск-* і закінчення *-ая*, більше характерне для російських прізвищ.

²³ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F>.

473 228 місці в загальному списку мешканців України²⁴;

3) *Земляньск-а*²⁵, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Сімферополі. За поширенням це прізвище посідає 797 659 місце в загальному списку мешканців України²⁶.

Від основи прізвища *Землянськ-ий* утворено ще три прізвища за допомогою суфіксів:

– *-их*: *Землянськ-ий* – *Землянськ-их*, носіями якого в Україні є 37 осіб, із них 11 носіїв цього прізвища мешкає в Криму, по 4 – на Київщині, у мм. Харкові та Краматорську на Донеччині, 2 – у м. Львові, по 1 – у мм. Дніпрі та Должанську на Луганщині. За поширенням це прізвище посідає 118 358 місце в загальному списку мешканців України²⁷;

– *-іх*: *Землянськ-ий* – *Землянськ-іх*²⁸, носіями якого в Україні є 2 особи, які мешкають у Криму. За поширенням це прізвище посідає 473 229 місце в загальному списку мешканців України²⁹;

– *-ов*: *Землянськ-ий* – *Землянськ-ов*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Херсоні. За поширенням це прізвище посідає 797 652 місце в загальному списку мешканців України³⁰.

Від основи чоловічого прізвища *Землянськов* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Землянськов-а*, носіями якого в Україні є 2 особи, один із носіїв цього прізвища мешкає на Херсонщині, інший – у м. Миргороді на Полтавщині. За поширенням це прізвище посідає 473 230 місце в загальному списку мешканців України³¹;

– *-к-: -землян-ий* – *Землян-к-о*, носіями якого в Україні є 296 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає на Київщині – 86. За поширенням це прізвище посідає 16 538 місце в загальному списку мешканців України³²; *землян-ий* – *Землян-к-а*, носіями якого в Україні є 45 осіб, із них 22 носії цього прізвища мешкають на Дніпропетровщині, 10 – на Харківщині, 5 – на Вінниччині, по 3 – на Донеччині та Хмельниччині, по 1 – на Луганщині та в м. Запоріжжі. За поширенням це прізвище посідає 83 341 місце в загальному списку мешканців України³³.

Від основи прізвища *Землянк-о* утворено два прізвища за допомогою словотворчих суфіксів:

– *-ін*: *Землянк-о* – *Землянк-ін*, носіями якого в Україні є 65 осіб, із них 14 носіїв цього прізвища мешкає на Дніпропетровщині, 11 – на Донеччині, 10 – у Криму, 6 – на Харківщині, 5 – на Луганщині, 4 – на Чернігівщині, по 3 – на Херсонщині та в м. Запоріжжі, по 2 – у мм. Києві, Одесі, Чернівцях, по 1 – на Кіровоградщині, Хмельниччині та в м. Суми. За

²⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0>.

²⁵ Працівник паспортної служби, виписуючи паспорт, допустив дві помилки в написанні прізвища *Землянь-ск-а*: 1) після літери *н* вставив *ь*, 2) замість українського словотворчого суфікса *-ськ-* використав російський словотворчий суфікс *-ск-*.

²⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B0>.

²⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85>.

²⁸ Прізвище *Землянськ-іх* утворено за допомогою російського словотворчого суфікса *-іх*, відповідником якого є український словотворчий суфікс *-их*.

²⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D1%85>.

³⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2>.

³¹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

³² <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%BE>.

³³ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%B0>.

поширенням це прізвище посідає 62 567 місце в загальному списку мешканців України³⁴.

Від основи чоловічого прізвища *Землянкін* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Землянкін-а*, носіями якого в Україні є 91 особа, з них 14 носіїв цього прізвища мешкає на Дніпропетровщині, 11 – на Донеччині, 10 – у Криму, 6 – на Харківщині, 5 – на Луганщині, 4 – на Чернігівщині, по 3 – на Херсонщині та в м. Запоріжжі, по 2 – у мм. Києві, Одесі, Чернівцях, по 1 – на Кіровоградщині, Хмельниччині та в м. Суми. За поширенням це прізвище посідає 47 996 місце в загальному списку мешканців України³⁵;

-ин: *Землянк-о* – *Землянк-ин*, носіями якого в Україні є 2 особи, один із носіїв цього прізвища мешкає в м. Донецьку, інший – у м. Харкові. За поширенням це прізвище посідає 473 227 місце в загальному списку мешканців України³⁶.

Від основи чоловічого прізвища *Землянкин* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Землянкин-а*, носіями якого в Україні є 6 осіб, із них 2 носії цього прізвища мешкає на Дніпропетровщині, по 1 – на Донеччині та в мм. Сімферополі, Харкові, Голубівці на Луганщині. За поширенням це прізвище посідає 294 653 місце в загальному списку мешканців України³⁷;

– -ов: *землян-ий* – *Землян-ов*, носіями якого в Україні є 68 осіб, із них 14 носіїв цього прізвища мешкає на Луганщині, по 12 – на Донеччині та в Криму, 7 – на Дніпропетровщині, 6 – у м. Києві, 3 – на Полтавщині, по 2 – на Львівщині, у мм. Одесі, Харкові, Чернівцях, Лебедині на Сумщині, по 1 – на Черкащині та Чернігівщині, у мм. Херсоні, Мелітополі на Запоріжжі. За поширенням це прізвище посідає 60 311 місце в загальному списку мешканців України³⁸.

Від основи чоловічого прізвища *Землянов* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Землянов-а*, носіями якого в Україні є 111 осіб. Найбільше носіїв цього прізвища мешкає в Криму – 15. За поширенням це прізвище посідає 40 699 місце в загальному списку мешканців України³⁹;

– -овськ-: *землян-ий* – *Землян-овськ-ий*, носіями якого в Україні є 10 осіб, із них 5 носіїв цього прізвища мешкає на Вінниччині, 3 – у м. Миколаєві, 2 – у м. Києві. За поширенням це прізвище посідає 215 923 місце в загальному списку мешканців України⁴⁰.

Від основи чоловічого прізвища *Земляновськ-ий* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Земляновськ-а*, носіями якого в Україні є 13 осіб, із них 5 носіїв цього прізвища мешкає на Вінниччині, 4 – у м. Миколаєві, 2 – у м. Києві, по 1 – на Херсонщині та в м. Кропивницькому. За поширенням це прізвище посідає 184 118 місце в загальному списку мешканців України⁴¹;

– -івськ-: *землян-ий* – *Землян-івськ-ий*, носіями якого в Україні є 5 осіб, які мешкають на Вінниччині. За поширенням це прізвище посідає 302 731 місце в загальному списку

³⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%BD>.

³⁵ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0>.

³⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%97%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%B8%D0%BD>.

³⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D0%B0>.

³⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2>.

³⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁴⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>.

⁴¹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

мешканців України⁴².

Від основи чоловічого прізвища *Землянівськ-ий* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Землянівськ-а*, носіями якого в Україні є 4 особи, які мешкають також на Вінниччині. За поширенням це прізвище посідає 358 685 місце в загальному списку мешканців України⁴³;

– *-ин*: *землян-ий* – *Землян-ин*, носіями якого в Україні є 2 особи, один із носіїв цього прізвища мешкає в м. Донецьку, інший – у м. Харкові. За поширенням це прізвище посідає 473 227 місце в загальному списку мешканців України⁴⁴;

– *-ин*: *землян-ий* – *Землян-ін*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Сімферополі. За поширенням це прізвище посідає 797 641 місце в загальному списку мешканців України⁴⁵.

Від основи чоловічого прізвища *Землянін* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Землянін-а*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Макіївці на Донеччині⁴⁶.

Від основи чоловічого прізвища *Землянін* за допомогою суфікса *-ов* утворено прізвище *Землянін-ов*, носіями якого в Україні є 16 осіб, із них 7 носіїв цього прізвища мешкає на Миколаївщині, 3 – на Донеччині, 2 – у м. Керчі, по 1 – на Одещині та Черкащині, у мм. Кривому Розі на Дніпропетровщині та Макіївці на Донеччині. За поширенням це прізвище посідає 163 164 місце в загальному списку мешканців України⁴⁷.

Від основи чоловічого прізвища *Землянінов* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Землянінов-а*, носіями якого в Україні є 17 осіб, із них 5 носіїв цього прізвища мешкає на Миколаївщині, 4 – на Донеччині, 3 – на Чернігівщині, 2 – у м. Кривому Розі на Дніпропетровщині, по 1 – у мм. Одесі та Черкасах. За поширенням це прізвище посідає 155 466 місце в загальному списку мешканців України⁴⁸.

Окремо варто сказати про творення прізвищ від іменника *земл-я* та прикметника *землян-ий*. Виписуючи паспорти, працівники паспортних служб допустили помилки в написанні таких прізвищ і замість української літери *е* використали російську літеру *е*: *земл-я* – *Земл-як*, носієм якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Харкові. За поширенням це прізвище посідає 79 982 місце в загальному списку мешканців України⁴⁹.

Від основи іменника *земл-я* за парадигмою прикметника *землян-ий* можна утворити прізвище *Землян-ий*, яке не фіксується серед мешканців України, але від якого флексійним способом утворено жіноче прізвище *Земля-н-а*, носіями якого в Україні є 2 особи, один носій цього прізвища мешкає в м. Харкові, а інший – у Криму. За поширенням це прізвище посідає 473 386 місце в загальному списку мешканців України⁵⁰.

Від основи прізвища *Землян-ий*, яке не існує, за допомогою суфікса *-ов* утворено й

⁴² <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>.

⁴³ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

⁴⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%B8%D0%BD>.

⁴⁵ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%96%D0%BD>.

⁴⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B0>.

⁴⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2>.

⁴⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

⁴⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D1%94%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BA>.

⁵⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D1%94%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B0>.

прізвище *Землян-ов*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Харкові. За поширенням це прізвище посідає 797 984 місце в загальному списку мешканців України⁵¹.

Від основи прізвища *Землян-ий*, яке також не існує, флексійним способом утворено прізвище *Землян-ой*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в Криму. За поширенням це прізвище посідає 797 986 місце в загальному списку мешканців України⁵².

Від основи чоловічого прізвища *Землянськ-ий*, яке не фіксується серед мешканців України, флексійним способом утворено жіноче прізвище *Землянськ-а*, носіями якого в Україні є 2 особи, які мешкають у Криму. За поширенням це прізвище посідає 473 388 місце в загальному списку мешканців України⁵³.

Від основи чоловічого прізвища *Землянк-о*, яке не фіксується серед мешканців України, флексійним способом утворено *Землянк-ін*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає в м. Харкові. За поширенням це прізвище посідає 797 984 місце в загальному списку мешканців України⁵⁴.

Від основи чоловічого прізвища *Землянкін* флексійним способом утворено жіноче прізвище *Землянкін-а*, носіями якого в Україні є також 1 особа, яка теж мешкає в м. Харкові. За поширенням це прізвище посідає 797 985 місце в загальному списку мешканців України⁵⁵.

Від основи чоловічого прізвища *Землякін*, яке не фіксується серед мешканців України, флексійним способом утворено жіноче прізвище *Землякін-а*, носіями якого в Україні є 1 особа, яка мешкає на Харківщині. За поширенням це прізвище посідає 797 983 місце в загальному списку мешканців України⁵⁶.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Висловлені вище міркування дозволяють зробити висновки:

1. Досліджувана мікросистема прізвищ, похідних від апелятива *земля*, є нечисленною і налічує всього 53 прізвища.

Найпоширенішим прізвищем цієї мікрогрупи є прізвище *Земляна* (1 933 носії), а найбільше похідних прізвищ утворено від прізвища *Земляний* (12 прізвищ) (докладніше про кількість прізвищ, похідних від апелятива *земля*, поширених в Україні, їхнє місце в загальному списку мешканців України див. табл. 1).

Табл. 1. Кількість прізвищ, похідних від апелятива *земля*, поширених в Україні, їхнє місце в загальному списку мешканців України

№ з/п	Прізвище	К-ть носіїв в Україні	Місце в загальному списку мешканців України
1	Землян-а	1 933	2 375
2	Земляний	1 346	3 597
3	Землянськ-а	1 005	4 927
4	Земл-як	779	6 373
5	Землян-ськ-ий	753	6 571

⁵¹ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D1%94%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2>.

⁵² <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D1%94%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B9>.

⁵³ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D1%94%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

⁵⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%97%D1%94%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%BD>.

⁵⁵ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D1%94%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0>.

⁵⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%B7%D1%94%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0>.

6	Земляков-а	589	8 474
7	Земляк-ов	457	10 833
8	Землян-к-о	296	16 538
9	Земляч-енк-о	282	17 380
10	Землян-ой	241	20 143
11	Землянов-а	111	40 699
12	Земл-юк	103	43 174
13	Землянкін-а	91	47 996
14	Землян-ов	68	60 311
15	Землянк-ін	65	62 567
16	Землян-ух-а	50	76 469
17	Землян-к-а	45	83 341
18	Землян-енк-о	34	100 669
19	Землян-ая	30	110 357
20	Землянськ-их	27	128 358
21	Землянінов-а	17	155 466
22	Землянін-ов	16	163 164
23	Земляновськ-а	13	184 118
24	Землян-овськ-ий	10	215 923
25	Земля	9	233 267
26	Землянкин-а	6	294 653
27	Землян-івськ-ий	5	302 731
28	Земляч-енк-о	5	302 733
29	Землянівськ-а	4	358 685
30	Землянск-ая	4	358 688
31	Землянськ-ая	3	446 131
32	Земляк-ін	2	473 218
33	Землянк-ин	2	473 227
34	Землянск-а	2	473 228
35	Землянськ-іх	2	473 229
36	Землянськов-а	2	473 230
37	Землян-а	2	473 386
38	Землянськ-а	2	473 388
39	<u>Земляк-ушков</u>	1	797 630
40	Землян-ін	1	797 641
41	Землянін-а	1	797 642
42	Землянск-ов	1	797 652
43	Землянськ-ой	1	797 653
44	Земляк-ів	1	797 629
45	Землянк-ій	1	797 645
46	Землянськ-ов	1	797 652
47	Землянськ-а	1	797 659
48	Земл-як	1	797 982
49	Землякін-а	1	797 983

50	Зємлянк-ін	1	797 984
51	Зємлянкін-а	1	797 985
52	Зємлян-ов	1	797 986
53	Зємлян-ой	1	797 987

2. Найпоширенішими способами творення прізвищ, похідних від апелятива *земля*, є суфіксальний (27 прізвищ) і флексійний (24 прізвища) (докладніше про способи творення прізвищ, похідних від апелятива *земля*, див. табл. 2).

Табл. 2. Способи творення прізвищ, похідних від апелятива *земля*

	<i>Способи творення назв</i>	<i>К-ть</i>
1	<i>Безафіксний</i>	2
2	<i>Суфіксальний</i>	27
2.1	-ов	6
2.2	-ін	4
2.3	-єнк-	3
2.4	-як	2
2.5	-к-	2
2.6	-іх	1
2.7	-их	1
2.8	-юк	1
2.9	-овськ-	1
2.10	-івськ-	1
2.11	-ин	1
2.12	-ух-	1
2.13	-ів	1
2.14	-ськ-	1
2.15	-ушков	1
3	<i>Флексійний</i>	24
3.1	-а	17
3.2	-ая	3
3.3	-ой	3
3.4	-ій	1
	Усього	53

3. Прізвища, утворені за допомогою суфіксів *-ов*, *-ін*, поширені переважно в східних і південних регіонах, за допомогою суфіксів *-єнк-*, *-як*, *-к-* – у західних і центральних регіонах України.

4. Усі десять прізвищ, утворені від іменника *земля* і прикметника *зємний* під впливом російської мови, поширені лише на Харківщині (6 носіїв) і в Криму (4 носії).

Перспективу подальших наукових студій убачаємо в дослідженні інших прізвищевих мікросистем, подвійних прізвищ, одним із компонентів яких є прізвища, похідні від апелятива *земля*, рідкісних прізвищ, основою творення яких послуговував апелятив *земля*, та деяких інших.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варченко І. До основ наукового вивчення сучасних українських прізвищ // Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ. Київ : Радянська школа, 1968. С. 3–29.
2. Горпинич В. О., Корнієнко А. І. Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України: Словник. Дніпропетровськ : Пороги, 2012. 237 с.
3. Горпинич В. Основні принципи дослідження сучасних прізвищ України. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 18–27.
4. Поповський А. Дешифр про українські прізвища : монографія. Дніпро : Ліра, 2020. 300 с.
5. Прадід Ю. Ф. Матронімічні прізвища (на матеріалі українських варіантів християнських імен). *Українське мовознавство*. 2022. Вип. 52. С. 32–43.
6. Прадід Ю. Ф. Патронімічні прізвища (на матеріалі українських варіантів християнських імен). *Українське мовознавство*. 2021. Вип. 1(50). С. 28–45.
7. Прадід Ю. Ф. Способи творення прізвищ мікрогрупи «Батько»: на матеріалі прізвищ, поширених в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія». На пошану Івана Чендея (до 100-річчя з дня народження)*. 2022. Вип. 1 (47). С. 225–230.
8. Прадід Ю. Ф. Типологія прізвищ жителів с. Либихори Стрийського району на Львівщині. *Мови й літератури світу: зб. наук. праць*. Кривий Ріг, 2022. Вип. 1. С. 28–45.
9. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. Київ : Наукова думка, 1966. 216 с.
10. Українська ономастика: Бібліографічний покажчик. Уклад.: С. О. Вербич, І. В. Єфименко, І. М. Желізняк. Київ, 2013. 366 с.
11. Український словотвір: Словник-довідник. URL : <https://subject.com.ua/ukrmova/derivation/index.html> (дата звернення : 16.09. 2022).
12. Українські прізвища. URL : https://www.wikiwand.com/uk/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0 (дата звернення : 17.09.2022).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Рідні. UPL : <https://ridni.org/> (дата звернення : 19.09. 2022).

REFERENCES

1. Varchenko I. Do osnov naukovooho vyvchennia suchasnykh ukrainskykh prizvyshch // Redko Yu. K. Dovidnyk ukrainskykh prizvyshch. Kyiv : Radianska shkola, 1968. S. 3–29.
2. Horpynych V. O., Korniienko A. I. Antroponimiiia Dniprovskoho Pryporizhzhia i sumizhnykh rehioniv Ukrainy: Slovnyk. Dnipropetrovsk : Porohy, 2012. 237 s.
3. Horpynych V. Osnovni pryntsyipy doslidzhennia suchasnykh prizvyshch Ukrainy. *Ukrainska mova*. 2009. № 4. S. 18–27.
4. Popovskiy A. Deshchytsia pro ukrainski prizvyshcha : monohrafiia. Dnipro : Lira, 2020. 300 s.
5. Pradid Yu. F. Matronimichni prizvyshcha (na materiali ukrainskykh variantiv khrystyianskykh imen). *Ukrainske movoznavstvo*. 2022. Vyp. 52. S. 32–43.
6. Pradid Yu. F. Patronimichni prizvyshcha (na materiali ukrainskykh variantiv khrystyianskykh imen). *Ukrainske movoznavstvo*. 2021. Vyp. 1(50). S. 28–45.
7. Pradid Yu. F. Sposoby tvorennia prizvyshch mikrohrupy «Batko»: na materiali prizvyshch, poshyrenykh v Ukraini. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia «Filolohiia». Na poshanu Ivana Chendeia (do 100-richchia z dnia narodzhennia)*. 2022. Vyp. 1 (47). S. 225–230.
8. Pradid Yu. F. Typolohiia prizvyshch zhyteliv s. Lybokhory Stryiskoho raionu na Lvivshchyni. *Movy y literatury svitu: zb. nauk. prats. Kryvyi Rih*, 2022. Vyp. 1. S. 28–45.
9. Redko Yu. K. Suchasni ukrainski prizvyshcha. Kyiv : Naukova dumka, 1966. 216 s.
10. Ukrainska onomastyka: Bibliohrafichniy pokazhchyk. Uklad.: S. O. Verbych, I. V. Yefymenko, I. M. Zheliezniak. Kyiv, 2013. 366 s.

11. Ukrainskyi slovotvir: Slovnyk-dovidnyk. URL :
<https://subject.com.ua/ukrmova/derivation/index.html> (data zvernennia : 16.09. 2022).
12. Ukrayins'ki prizvyshcha. URL :
https://www.wikiwand.com/uk/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0.
(data zvernennya : 17.09.2022).

DZERELA ILUSTRATYVNOHO MATERIALU

1. Ridni. UPL : <https://ridni.org/> (data zvernennia: 19.09. 2022).

Прадід Юрій Федорович, доктор філологічних наук, професор.

Pradid Yuri, Doctor of Philology, Professor.

Стаття надійшла: 26.10.2022

Статтю прийнято до друку: 02.11.2022

VI. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗІСТАВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 81'22:81'42

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-91-98

КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ СИМВОЛІЧНИХ ЗНАЧЕНЬ ОСОБОВИХ ВЛАСНИХ НАЗВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Мирослава Ішук

Національний університет «Львівська політехніка»

Україна, м. Львів, вул. С. Бандери, 12

e-mail: bdzilka2@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2974-5324

Михайло Янісів

Національний університет «Львівська політехніка»

Україна, м. Львів, вул. С. Бандери, 12

e-mail: m.yanisiv@gmail.com

ORCID:0000-0003-0596-395X

У статті розглянуто питання символіки особових власних назв у зіставному плані української та англійської мов. Проаналізовано семантичну структуру слів з урахуванням їхніх символічних значень; з'ясовано сутність слів і словосполучень, що позначають особові власні назви.

Зіставлення символічних значень однієї з найважливіших для життя людини лексико-семантичних груп, аналіз спільного та відмінного в їхніх асоціативних зв'язках уможливило виокремлення групи символів, які частково або повністю різняться чи збігаються, визначено логічні прив'язки їх до різних сфер життя людини і світу, окреслено різноманітні асоціації й встановлено перевагу асоціативних зв'язків у тій чи тій мові, зроблено спробу пояснити ці тенденції.

Статтю зорієнтовано на охочих вивчити іноземну мову, зрозуміти та засвоїти мовні явища, правильно робити переклад.

Ключові слова: контрастивний аналіз, особові власні назви, символічне значення, асоціативний зв'язок, схожість та відмінність.

CONTRASTIVE ANALYSIS OF SYMBOLIC MEANINGS OF PROPER NAMES OF HUMAN BEINGS IN ENGLISH AND UKRAINIAN

Myroslava Ishchuk

Lviv Polytechnic National University

12, S. Bandera Str., Lviv, 79013, Ukraine

e-mail: bdzilka2@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2974-5324

Mykhailo Yanisiv

Lviv Polytechnic National University
12, S. Bandera Str., Lviv, 79013, Ukraine
e-mail: m.yanisiv@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0596-395X

Introduction. *The question of proper names of human beings' symbolism in contrastive aspect of the English and the Ukrainian languages is considered to be important as there is nothing more essential to people as their own names. We try to give a deep insight into meanings of the words and word-combinations denoting anthroponyms as we think it will become helpful in language acquisition and proper translation.*

Purpose. *The purpose of the given article is to make contrastive analysis of symbolic meanings of such an important for the life of people lexico-semantic group as anthroponyms, to analyze similarities and differences of their associative links, provide statistical data, try to explain the obtained results.*

Methods. *Contrastive analysis was used as the main method of investigation. Besides, we applied statistical method to present results of our study.*

Results: *groups of symbols which partially or fully coincide or partially or fully differ were obtained, as well as logical connections to different spheres of people's life were determined, different associations were analyzed and tries were made to show which of them are characteristic of what language and why.*

Originality. *Such investigation has not yet been conducted on the material of the English and the Ukrainian languages, it gives an interesting picture of similarities and differences between these two languages in the sphere of proper names of human beings; it can help in deeper understanding of the languages, culture and history of the people.*

Conclusion. *The majority of similar associations is due to the common source of the origin of the names: either from the Bible, Greek mythology or well-known literature; different associations can be explained by peculiarities of the English and Ukrainian nations, their specific traditions and habits.*

Keywords: *contrastive analysis, proper names of human beings, symbolic meaning, associative link, similarities and differences.*

Постановка проблеми. Вивчення англійської мови стає дедалі популярнішим трендом в Україні, тому глибше проникнення в сутність багатьох мовних явищ в англійській мові у зіставному плані з українською зацікавлює як студентів, учнів шкіл, так і старше покоління, яке ставить собі за мету опанувати іноземну мову.

Контрастивну лінгвістику вважають відносно новою галуззю, актуальність напрацювань у ній зумовлена саме популярністю вивчення мов. Багатозначні слова становлять більшість у словнику загальноновживаної мови, тому зіставити їх, зокрема й такі компоненти семантичної структури слова, як символічні значення, становить для нас значний інтерес. До того ж порівняння символічних значень дає глибший інсайт у культуру та традиції народів, дає змогу порівняти духовне надбання людей на глибинному рівні. Людина та її ім'я, безперечно, є цікавим матеріалом для дослідження в цьому аспекті, про що справедливо зауважує Марія Чумарна у книзі «З початку світу»: «Але чи не є сама людина, її власна сутність найбільшою тайною тайн для кожного з нас?» [6, с. 4].

У пропонованій статті ми розглядаємо особові власні назви в українській та англійській мовах, зокрема їхні символічні значення, у плані контрастивної лінгвістики. Задля цього зі словників вибрано особові власні назви, які мають символічні асоціації, зіставлено їх, визначено схожі та відмінні ознаки. Дослідження ґрунтується на тому, що «антропоніми, або власні особові назви, є помітною частиною лексичного складу мови. Вони завжди перебували в тісних зв'язках з апелятивним словником та топонімічною лексикою народу, жилися їх засобами, активно реагуючи на різні суспільні зміни. Тому антропоніми містять інформацію, яка має важливе значення як для історії мови, так і для історії її носія» [7, с. 498].

Символічні значення є цікавим явищем, оскільки завжди існує певна інтрига в тому, щоб дізнатися, із чим (ким) та чи та людина, річ або подія асоціюються у свого чи іншого народу; з погляду мови вони є невід'ємною частиною семантичної структури слова. «Символ – 1) умовне позначення якогось предмета, поняття або явища; на створення символів впливає оточення; це особлива уява, але завжди конкретно взята із зовнішнього світу...; 2) художній образ, який умовно відбиває яку-небудь думку, ідею, почуття тощо» [1, с. 537].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання символів розглядали В. В. Жайворонок, В. П. Коцур, О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко, В. В. Куйбіда, В. М. Лесин, О. С. Пулинець, М. І. Чумарна, В. І. Кононенко та інші дослідники.

В «Енциклопедичному словнику символів України» (за редакцією В. П. Коцура, М. К. Дмитренка, О. І. Потапенка та В. В. Куйбіди) розглянуто 22 групи символів, наприклад: «атмосферні явища, географічні назви; числа, геометричні фігури; геральдика, нумізматика, архітектура; усна народна творчість (замовляння)» [5, с. 4]. Серед них також «історичні постаті, видатні діячі культури; народна міфологія; християнство» [5, с. 4]. Особливістю пропонованого дослідження є те, що ми проводимо контрастивний аналіз символів, пов'язаних із найменуваннями особових власних назв, в українській та англійській мовах. Подібний аналіз ми проводили на базі інших лексико-семантичних груп, наприклад, назв птахів (М. М. Ішук, М. П. Янісів [2, с. 72–80]), релігійних реалій (М. М. Ішук, М. П. Янісів [3, с. 62–65]), найменувань природних явищ (М. М. Ішук, М. П. Янісів [4, с. 188–200]) та інших груп. Питання контрастивної лексикології розглянуто в працях Л. Г. Верби, В. Н. Манакіна.

Мета і завдання статті. Мета статті – здійснити контрастивний аналіз символів лексико-семантичної групи антропонімів в українській та англійській мовах – зумовила реалізацію таких **завдань**: знайти в українських словниках символи, пов'язані з найменуваннями особових власних назв, виокремити їх, знайти паралельні найменування і їхні символічні значення в англійських словниках, виявити подібності та відмінності між ними, подати статистичні характеристики виділених підгруп та результатів дослідження загалом, спробувати пояснити визначені закономірності.

Як основний використовуємо метод порівняльного аналізу, а також проведемо статистичний підрахунок отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Базовими для нашого дослідження стали такі словники: В. В. Жайворонок «Знаки української етнокультури» [1]; «Енциклопедичний словник символів культури України» (за ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка, В. В. Куйбіди) [5]; «A Dictionary of Symbols» by J. Cirlot [8]; «Dictionary of Symbolism» by A. Protas [9].

У словниках знайдено 42 пари найменувань, зокрема: *Abel – Авель, Abraham – Авраам, Abraham Lincoln – Авраам Лінкольн, Adam – Адам, Aphrodite – Афродіта, Apollo – Аполлон,*

Ares – Арес, Athena – Афіна, Bayda – Байда, Bohdan Khmelnytskyi – Богдан Хмельницький, Boyan – Боян, Cain – Каїн, Dionysus – Діонісій, Don Juan – Дон Жуан, Einstein – Ейнштейн, Elijah the Prophet – Ілля-пророк, Eve – Єва, Gabriel – Гавриїл, Heracles – Геракл, Herod the Great – Ірод Великий, Isaac – Ісак, Jacqueline (Jackie) Kennedy Onassis – Жаклін Кеннеді-Онасіс, John D. Rockefeller – Джон Девісон Рокфеллер, Joseph the Betrothed – Йосип Обручник, Judas Iscariot – Юда Іскаріот, Koshchiy (Bezsmertnyi) – Кощій (Безсмертний), Matai-kozak – Мамай-козак, Marilyn Monroe – Марилін Монро, Marusya Churai – Маруся Чурай, Mary Poppins – Мері Понпінс, Moses – Мойсей, Napoleon – Наполеон, Poseidon – Посейдон, Prometheus – Прометей, Robin Hood – Робін Гуд, Roksolana – Роксолана, Samson – Самсон, Scarlett O'Hara – Скарлет О'Хара, Solomon – Соломон, Taras Shevchenko – Тарас Шевченко, Tom Sawyer – Том Соєр, Zeus – Зевс.

Поділено їх за тематичною належністю на такі підгрупи: «Біблійні персонажі» (14 одиниць), «грецькі боги та герої» (9 одиниць), «історичні постаті» (11 одиниць), «літературні герої» (8 одиниць).

Першою розглянемо підгрупу «Біблійні персонажі». Біблія має багато символів та прихованих значень. Символ – це частина мови віри. Християнський символізм наділяє імена внутрішнім значенням, які виражають християнські ідеї. Ця підгрупа містить 14 пар найменувань: *Abel – Авель, Abraham – Авраам, Cain – Каїн, Elijah the Prophet – Ілля-пророк, Eve – Єва, Gabriel – Гавриїл, Herod the Great – Ірод Великий, Isaac – Ісак, Joseph the Betrothed – Йосип Обручник, Judas Iscariot – Юда Іскаріот, Moses – Мойсей, Samson – Самсон, Solomon – Соломон.*

У трьох парах значення збігаються цілком: *Abraham – Авраам*: «father of many nations» – «батько багатьох народів»; *Judas Iscariot – Юда Іскаріот*: «betrayal» – «зрадник; запроданець»; *Moses – Мойсей*: «saviour» – «визволитель». У семи парах символічні значення частково збігаються: *Abel – Авель*: подібне значення «betrayal» – «зрада близьких людей», відмінна асоціація в англійській мові – «mourning», тоді як в українській – це «безневинно пролита кров»; *Adam – Адам*: спільне значення «mankind» – «людство», додатково в англійській мові фіксуємо ще «earthling»; *Cain – Каїн*: спільна асоціація «fratricide» – «братовбивця», додатково в англійській мові знаходимо ще два значення «possession; weapon»; *Elijah the Prophet – Ілля-пророк*: подібні асоціації «symbol of faith» – «символ великої віри»; додаткові два значення в українській мові – «могутність; служіння народу»; *Herod the Great – Ірод Великий*: спільна асоціація «hangman» – «кат»; додатково в українській мові фіксуємо ще «нелюд»; *Isaac – Ісак*: спільна асоціація «the symbol of laugh» – «радість», додатково знаходимо в англійській мові – «child of promise»; *Eve – Єва*: подібне значення «life» – «мати всього живого», в англійській додатково маємо асоціацію «breath». У 4 парах найменувань фіксуємо лише відмінні значення, це такі пари: *Gabriel – Гавриїл, Joseph the Betrothed – Йосип Обручник, Samson – Самсон, Solomon – Соломон*. У парі *Gabriel – Гавриїл* знаходимо в англійській мові значення «the bringer of good news and hope», тоді як в українській – «проповідник душ»; *Joseph the Betrothed – Йосип Обручник*, в англійській мові маємо дві асоціації «wisdom; understanding», а в українській – лише одну «хоронитель родини»; *Samson – Самсон*: в англійській мові знаходимо два значення «sun; strength of spirit», в українській лише одне – «силач»; *Solomon – Соломон*: в англійській – це «peacefulness; perfectness», в українській – «правосуддя».

Отже, у підгрупі «Біблійні персонажі» цілком збігаються значення в трьох парах, у 7 вони частково подібні, а в 4 парах усі значення відмінні. Із загальної кількості 43 значень, 21 – спільне, а 22 – відмінні. Велика кількість подібних асоціацій пояснюється спільністю

для обох народів християнської релігії, відмінності ж спричинені культурними особливостями англійської та української націй.

Наступна підгрупа – «грецькі боги та герої». Міфи Греції – це спроба людей пояснити світ, події, природу, різні явища. Вони базуються на легендах, які передавалися з одного покоління в інше. Грецька міфологія багата персонажами, серед них боги та богині, які діють, живуть, поведуться, як люди. Ця підгрупа містить 9 пар найменувань: *Aphrodite* – *Афродіта*, *Apollo* – *Аполлон*, *Ares* – *Арес*, *Athena* – *Афіна*, *Dionysus* – *Діоніс*, *Heracles* – *Геракл*, *Poseidon* – *Посейдон*, *Prometheus* – *Прометей*, *Zeus* – *Зевс*. Повністю збігаються символічні значення лише трьох пар: *Aphrodite* – *Афродіта*, в англійській – це «beauty, feminine prowess; eternal youth», в українській – «краса; жіноча врода; вічна молодість»; *Ares* – *Арес*: в англійській мові знаходимо асоціацію «the symbol of war», в українській – це також «символ войовничості»; *Heracles* – *Геракл*: в англійській – «power», в українській – «сила; могутність». Одна пара найменувань має лише відмінні риси, це *Prometheus* – *Прометей*: в англійській мові знаходимо «the symbol of human striving, particularly the quest for scientific knowledge; the risk of overreaching or unintended consequences», тоді як в українській – це «символ радикального та фундаментального звільнення; борець за свободу». Решта 5 пар найменувань мають як спільні, так і відмінні символічні значення: *Apollo* – *Аполлон*: в англійській мові асоціація «perfect male beauty» збігається з українською «ідеал чоловічої вроди», проте значення «peace» відмінне від українського «символ мистецтва»; у парі *Athena* – *Афіна* є два спільних значення: «the symbol of strength; wisdom» – «символ небесної сили; мудрість», відмінні ж «war» – «духовна діяльність»; у парі *Dionysus* – *Діоніс* налічуємо два спільних значення: «horror; fascination» – «страх; захоплення», але є ще додаткова українська відмінна асоціація – «веселощі»; у парі найменувань *Poseidon* – *Посейдон* спільне значення «the symbol of watery element» – «водна стихія»; відмінне ж «power» – «символ бурхливого темпераменту»; *Zeus* – *Зевс* має спільне значення «lord of the world» – «володар світу», відмінні ж асоціації «youth energy; perfectness» – «центр універсальної свідомості».

Отже, у підгрупі «грецькі боги та герої» з 9 пар найменувань повністю збігаються асоціації трьох пар, у п'яти є як спільні риси, так і відмінні, лише в одній парі всі значення відмінні. Загалом ми виписали 39 символічних значень найменувань грецьких богів та героїв, 25 із них збігаються, 14 – відмінні. Можемо зробити висновок, що переважна більшість значень подібні, що пояснюється походженням вихідного матеріалу з одного джерела – грецької міфології.

Розглянемо також найбільш поширені власні імена історичних постатей. Деякі діячі відіграли значну роль в історії країн і стали символічними, навколо них склалися легенди. Одні відомі своїми героїчними подвигами, інші – талантом, відданістю народові, різними досягненнями, вродою. Ми знайшли 11 імен, які характеризуються символічністю: *Taras Shevchenko* – *Тарас Шевченко*, *Bohdan Khmelnytskyi* – *Хмельницький*, *Boyan* – *Боян*, *Roxsolana* – *Роксолана*, *Marysya Churai* – *Маруся Чурай*, *Napoleon* – *Наполеон*, *Einstein* – *Ейнштейн*, *Abraham Lincoln* – *Авраам Лінкольн*, *Marilyn Monroe* – *Марилін Монро*, *John D. Rockefeller* – *Джон Девісон Рокфеллер*, *Jacqueline (Jackie) Kennedy Onassis* – *Джаклін Кеннеді-Онассіс*.

Символічні значення перших п'яти власних найменувань української історії ми виявили лише в українській мові, причому представлені вони досить багато. Зокрема *Тарас Шевченко* має три символічні значення – «символ служіння народу; еталон політичної чистоти; борець-подвижник», *Богдан Хмельницький* має теж три асоціації – «харизматичний лідер; визволитель народу; рятівник православної віри»; *Боян* фіксує одне асоціативне

значення – «символ народного співця»; *Роксолана* налічує п'ять асоціацій – «символ трагічної долі бранки-полонянки; символ розуму; велич духу українки; краса; жіночність»; образ *Марусі Чурай* породив такі вісім асоціацій – «символ пробудження української народної пісні; дівоча чистота і врода; вірність і палке кохання; міцність духу; велика сила волі; співоча душа України; відплата за зраду; великий жіночий біль». Два наступні найменування трапляються в символічному плані як в англійській, так і в українській мові: *Napoleon* – *Наполеон*, обидва значення збігаються: «leader; a man of a short stature» – «лідер; людина невисокого зросту»; *John D. Rockefeller* – *Джон Девісон Рокфеллер* в англійській мові має два значення: «wealth; power», майже такі самі наявні в українській мові – «незліченні багатства; світова могутність», окрім цього, у нашого народу ще є одна асоціація з Рокфеллером – це «успішний бізнес»; *Einstein* – *Ейнштейн*, тут асоціації в обох мовах збігаються «a brilliant person» – «геніальна людина».

Символи інших найменувань ми знайшли лише в англійській мові: *Abraham Lincoln* – «the symbol of honesty», *Jacqueline (Jackie) Kennedy Onassis* – «elegance; the symbol of impeccable manners»; *Marilyn Monroe* – «beauty; extravagant manners; the symbol of a vamp woman».

Отже, більшість найменувань, які мають належність до історії певного народу, характеризується символізмом у відповідній мові, проте ми знайшли три найменування, асоціативні зв'язки яких фіксуються в обох мовах, причому всі їхні значення збіглися, за винятком одного.

Література відіграє важливу роль у житті людини. Деколи весь твір стає символом, наприклад, «Ромео та Джульєтта», що є символом великого кохання та трагічної долі. Багато літературних героїв залишилися в нашій пам'яті назавжди, стали знаменитими. Ми розглянемо популярні імена літературних героїв, які стали символами. У цій підгрупі наявні 8 найменувань: *Байда*, *Мамай-козак*, *Коцій [Безсмертний]*, *Robin Hood* – *Робін Гуд*, *Don Juan* – *Дон Жуан*, *Mary Poppins* – *Мері Поппінс*, *Tom Sawyer*, *Scarlett O'Hara*. Перші три фіксують символіку лише в українській мові: *Байда* – «символ патріота рідної землі; борець проти турецько-татарського гніту»; *Мамай-козак* має аж 5 асоціацій – «непереможність; велич духу; співуча душа народу; мужність та відвага; швидкоплинність життя»; *Коцій [Безсмертний]* – це «зло; смерть; підступність». У наступних трьох парах знаходимо символіку як в англійській, так і в українській мовах: *Robin Hood* – *Робін Гуд*, тут одне зі значень збігається «outlaw» – «розбійник», решта значень різняться, маємо «powerful ally» в англійській мові та «шляхетність; доблесть; щедрість» в українській; *Don Juan* – *Дон Жуан*, тут теж одне значення збігається – «womanizer» – «шукач любовних пригод», інші асоціації подібні, але все ж мають трохи різну конотацію: «the symbol of conqueror of female hearts; seducer;», а в українській – «розпусник; бабій»; *Mary Poppins* – *Мері Поппінс*, тут фіксуємо два спільних значення «perfect nanny; tidiness» – «ідеальна няня; охайність», та є додатково ще одна англійська асоціація «impeccable manners»; в інших двох найменуваннях знаходимо символізм лише в англійській мові: *Tom Sawyer* – «safe and wonderful world of childhood»; *Scarlett O'Hara* – «the symbol of temperament; survival».

Отже, у трьох парах, які мають символічні значення як в українській, так і в англійській мовах, наявні 16 асоціацій, 8 із яких збігаються, а 8 різняться. Крім того, є ще 5 найменувань, які мають символізм або лише в англійській, або лише в українській мовах; вони налічують 13 відмінних значень.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Ми розглянули 42 пари найменувань, які за тематикою поділили на такі підгрупи: «Біблійні персонажі» (14 одиниць), «грецькі боги та герої» (9 одиниць), «історичні постаті»

(11 одиниць), «літературні герої» (8 одиниць). 3-поміж них збігаються за значенням 10 одиниць (24 %), частково збігаються 14 одиниць (33 %), зовсім відмінні – 5 пар (12 %); 8 найменувань (19 %) трапляються лише в українській мові, 5 найменувань (12 %) – лише в англійській. Усього знаходимо 114 асоціацій, із них – 62 (54 %) спільні, 52 (46 %) різняться, 26 символів, які трапляються лише в одній із мов, виділено окремо.

Отже, більшість асоціацій, простежених у наведених підгрупах, подібні – 54 %, що можна пояснити спільним джерелом походження найменувань: чи то з Біблії, чи з грецької міфології, чи з літератури, яка стала всесвітньо відомою. Національна специфіка теж чітко проявляється, що засвідчено значною кількістю відмінних рис – (46 %) та найменувань, які мають символічні асоціації лише в одній із мов. Це, зі свого боку, пояснюється індивідуальними проявами того чи того народу, їхніми особливостями, які породжені, своєю чергою, специфікою спілкування людей цього народу між собою, з довкіллям, з іншими народами, їхніми звичаями та традиціями. Щоб знати й розуміти історію та культурне життя того чи того народу, треба знати й розуміти його символи, а отже, й асоціативні зв'язки особових власних назв. Найбільше найменувань, які не мають символіки в зіставлюваній мові, позначають історичних постатей та літературних героїв, що можна пояснити національним походженням джерел цих підгруп. Проаналізовані найменування налічують від 1 до 8 символічних значень, найбільше символів знаходимо в імені історичної постаті *Марусі Чурай* (8). Позитивна чи негативна семантика символу диктується характером дійової особи і здебільшого збігається в обох мовах, хоч бувають і винятки. Асоціації, зазвичай, пов'язані з характеристикою особистості, її роллю в житті народу. Більшість персонажів, що залишилися в пам'яті людей на століття, зробили щось значуще, важливе для нації, тому більшість асоціацій позитивні. Чільне місце посідає ідея служіння народові, таким особистостям насамперед віддають честь, вони залишаються в народній пам'яті, наприклад, *Тарас Шевченко*, *Мамай-козак*, *Abraham Lincoln*. Є і негативні асоціації, хоч у дуже незначній кількості. Негативні символічні зв'язки пояснюються шкодою та злом, які ці персонажі зробили для людей, це, наприклад, *Юда Іскаріот*, *Ірод Великий*, *Коцій [Безсмертний]*.

Символічні асоціації характерні для багатьох лексико-семантичних груп мови, деякі з них ми вже дослідили, про що згадували вище. Є цікавість розглянути ще не проаналізовані підгрупи, зі свого боку, це дасть ширшу картину для порівняльного аналізу явища символізму в англійській та українській мовах загалом, ще глибше проникнути в його сутність та можливість на цьому матеріалі зіставити мовні традиції, культуру, звичаї, історію двох народів, що матиме значний пізнавальний та практичний інтерес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури. Київ : Довіра, 2006. 537 с.
2. Іщук М. М., Янісів М. П. Контрастивний аналіз символічних значень найменувань найбільш поширених в Україні птахів в англійській та українській мовах. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 72–80.
3. Іщук М. М., Янісів М. П. Контрастивний аналіз символічних значень релігійних реалій та слів, які містять релігійний символізм, в англійській та українській мовах. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ*. Київ : Видавництво Київського національного економічного університету, 2017. С. 62–65.
4. Іщук М. М., Янісів М. П. Контрастивний аналіз символічних значень природних явищ в українській та англійській мовах. *Лінгвістичні дослідження*. Харків : Видавництво ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. С. 188–200.

5. Коцур В. П., Потапенко О. І., Куйбіда В. В. (Ред.). Енциклопедичний словник символів культури України. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гавришенко В. М., 2015.
6. Чумарна М. М. З початку світу. Україна в символах. Львів, 2006.
7. Яцків Р. Особові власні імена: походження та правопис. URL: https://dspace.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-70.pdf. с. 498 (дата звернення: 20.05.2022).
8. Cirlot J. E. A Dictionary of Symbols. London : Taylor & Francis e-Library, 2001. URL: <https://www.academia.edu/7141304/pdf> (дата звернення: 15.05.2022).
9. Protas A. Online Dictionary of Symbolism, 2001. URL: <http://www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolism.html/pdf> (дата звернення: 10.05.2022).

REFERENCES

1. Zhaivoronok V. V. Znaky ukraïnskoi etnokultury. Kyiv : Dovira, 2006. 537 s.
2. Ishchuk M. M., Yanisiv M. P. Kontrastyvnyi analiz symbolichnykh znachen naimenuvan naibilsh poshyrenykh v Ukraini ptakhiv v anhliiskii ta ukraïnskii movakh. *Liudyna. Kompiuter. Komunikaçiiia*. Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2019. S. 72–80.
3. Ishchuk M.M. & Yanisiv M.P. Kontrastyvnyi analiz symbolichnykh znachen relihiinykh realii ta sliv, yaki mistiat relihiinyi symbolizm, v anhliiskii ta ukraïnskii movakh. *Stratehii mizhkulturnoi komunikatsii v movnii osviti suchasnoho VNZ*. Kyiv : Vydavnytstvo Kyivskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, 2017. S. 62–65.
4. Ishchuk M.M., Yanisiv M.P. Kontrastyvnyi analiz symbolichnykh znachen pryrodnykh yavyshech v anhliiskii ta ukraïnskii movakh. *Lingvistychni doslidzennya*. Kharkiv : Vydavnytstvo kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho instytutu imeni Hryhoriya Skovorody, 2017. S. 62–65.
5. Kotsur V. P. & Potapenko O. I., Kuibida V. V. (red.) Entsiklopedychnyi slovnyk symboliv kultury Ukrainy. Korsun-Shevchenkivskiy : FOP Havryshenko V. M., 2015.
6. Chumarna M. M. Z pochatku svitu. Ukraina v symbolakh. Lviv, 2006.
7. Yatskiv R. Osobovi vlasni imena: pokhodzennya ta pravopys. URL: https://dspace.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-70.pdf S.498 (data zvernennya: 20.05.2022).
8. Cirlot J. E. A Dictionary of Symbols. London: Taylor & Francis e-Library, 2001. URL: <https://www.academia.edu/7141304/pdf> (data zvernennya: 15.05.2022).
9. Protas A. (2001). Online Dictionary of Symbolism, 2001. URL: <http://www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolism.html/pdf>. (data zvernennya:10.05.2022).

Ішук Мирослава Миколаївна, старший викладач кафедри прикладної лінгвістики національного університету «Львівська політехніка» (Україна).

Ishchuk Myroslava, Senior lecturer of the Applied Linguistics Department of Lviv Polytechnic National University (Ukraine).

Янісів Михайло Петрович, доцент кафедри прикладної лінгвістики національного університету «Львівська політехніка» (Україна).

Yanisiv Mykhailo, Associate Professor of the Applied Linguistics Department of Lviv Polytechnic National University (Ukraine).

Стаття надійшла: 11.10.2022

Статтю прийнято до друку: 18.10.2022

VII. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК: 81:001.891 В-54

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-99-113

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ МОВНОГО ЛАНДШАФТУ (НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ)

Аніко Берегсасі

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Україна, м. Берегово, пл. Кошута, 6

e-mail: beregszaszi.aniko@kmf.uz.ua

ORCID: 0000-0001-6860-7579

Вільмош Газдаг

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Україна, м. Берегово, пл. Кошута, 6

e-mail: gazdagvilmos@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9331-2307

Степан Черничко

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Україна, м. Берегово, пл. Кошута, 6

e-mail: csernicsko.istvan@kmf.uz.ua

ORCID: 0000-0003-4512-988X

Упродовж останнього десятиліття кількість досліджень, присвячених питанням мовного ландшафту, значно зростає. Вивчення мовного ландшафту певного регіону стало пріоритетною темою серед лінгвістів, особливо в поліетнічних та багатомовних регіонах.

У статті не лише з'ясовано сутність поняття «лінгвістичний ландшафт», а й з'ясовано, що його можна інтерпретувати та досліджувати по-різному. Встановлено, що частиною дедалі частіше інтерпретованого мовного ландшафту може бути також аналіз мов, які використовуються в документах і навіть у грошових одиницях.

Окреслено, що онлайн-бібліографія «Лінгвокраєзнавча бібліографія» вже налічує понад 1150 записів, серед яких є також публікації про мовний ландшафт України. У міжнародній літературі така тематика також поступово розширюється, тому власне поняття постійно набуває нових інтерпретацій. Сьогодні вже вважаються його частиною написи різними мовами на візитних картках, вивіски у публічних місцях, а також, наприклад, маркування товарів, мова документів, офіційних бланків, грошових знаків.

У статті доведено, що мовний ландшафт є однією зі складових мовної політики, він робить мовну політику відразу помітною. Те, як і які мови представлені в ЛЛ, свідчить про

цілі мовної політики цієї держави та надає суспільству інформацію про мовні установки та ідеології державної влади.

Як основний у статті застосовано історичний підхід до аналізу мовного ландшафту, що допомагає з'ясувати аспекти мовної політики та мовної ідеології не лише сусідніх у просторі держав, а й послідовних країн у часі. Водночас, замість кількісного методу, на якому здавна робився акцент у дослідженнях мовного ландшафту, останнім часом надають перевагу якісному аналізу, тому в статті робимо спробу зосередитися на розкритті семіотичних характеристик мовного ландшафту.

Ключові слова: мовний ландшафт, методи дослідження, квалітативний аналіз, квантитативний аналіз, мовна політика, мовні ідеології.

METHODOLOGY OF RESEARCH IN THE FIELD OF LINGUISTICS LANDSCAPE (ON THE BASIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCES)

Anikó Beregszászi

Rákóczi Ferenc II. Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
6 Kossuth Square, Beregszász, Ukraine
e-mail: beregszaszi.aniko@kmf.uz.ua
ORCID: 0000-0001-6860-7579

Vilmos Gazdag

Rákóczi Ferenc II. Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
6 Kossuth Square, Beregszász, Ukraine
e-mail: gazdagvilmos@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9331-2307

István Csernicskó

Rákóczi Ferenc II. Transcarpathian Hungarian College of Higher Education
6 Kossuth Square, Beregszász, Ukraine
e-mail: csernicsko.istvan@kmf.uz.ua
ORCID: 0000-0003-4512-988X

Over the past decade, research on the topic of the linguistic landscape has grown considerably. The study of the linguistic landscape of a particular region has become a priority topic among linguists in recent years, especially in multi-ethnic and multilingual regions. For example, the online Linguistic Landscape Bibliography already has more than 1150 entries, including publications on the linguistic landscape of Ukraine. In the international literature, the topic of research on the linguistic landscape is also gradually expanding, so the concept itself is constantly acquiring new interpretations. Today inscriptions in different languages on business cards are already considered part of it, as well as, for example, the marking of goods, the language of documents, official forms, as well as, for example, banknotes. We show, that the linguistic landscape is one of the components of language policy; it makes the language policy immediately apparent. How and what languages are represented in the LL indicates the given state's language policy objectives and provides the society with information on the linguistic attitudes and ideologies of the state power.

The linguistic landscape has recently become an object of scientific study, so the methodology of its research is still being formed. The aim of this article is to introduce the concept of linguistic

landscape and to present ways of research based on the international scientific literature. Applying the abovementioned approaches, in this publication we have shown that the concept of "linguistic landscape" is not only an analysis of signage in public places, it can be interpreted and investigated in different ways. We believe that part of the increasingly interpreted linguistic landscape can also be an analysis of the languages used in documents and even in monetary units. Agreeing with many researchers on this topic, we note that a historical approach to the analysis of the linguistic landscape helps to clarify aspects of language policy and language ideology not only of neighboring states in space, but also of successive countries over time. At the same time, instead of the quantitative method, which has long been emphasized in studies of the linguistic landscape, qualitative analysis has recently been favored, so we also recommend focusing on the disclosure of semiotic characteristics of the linguistic landscape.

Keywords: *linguistics landscape, research methods, qualitative analysis, quantitative analysis, language policy, language ideologies.*

Постановка проблеми. Упродовж останнього десятиліття кількість досліджень, що стосуються проблем мовного ландшафту, значно зросла. Вивчення мовного ландшафту певного регіону віднедавна стало пріоритетною темою серед лінгвістів, особливо це стосується поліетнічних та багатомовних регіонів. Наприклад, в онлайн-бібліотеці із цієї теми є вже понад 1150 записів (Linguistic Landscape Bibliography), серед них і публікації про мовний ландшафт України [46; 18; 19; 9; 10; 69; 51; 36]. У міжнародній науковій літературі поступово розширюється і тематика досліджень, присвячених мовному ландшафту, тож постійно набуває нових тлумачень і саме поняття. На сьогодні його частиною вважають уже і написи різними мовами на візитних картках, так само як, наприклад, і маркування товарів [64, с. 154], мову документів, офіційних бланків [5; 42; 43; 61; 59, с. 1–2 тощо], навіть і банкнотів [2].

Мовний ландшафт став об'єктом наукового вивчення нещодавно, тож методика його вивчення ще тільки формується [28, с. 3; 31; 67]. **Мета цієї статті** – ознайомлення з поняттям лінгвістичного ландшафту та опис методів дослідження на основі міжнародної наукової літератури.

Поняття мовного ландшафту. У соціолінгвістиці термін «мовний ландшафт» (англійською «Linguistic landscape») уживається як сукупність офіційних дорожніх знаків, рекламних вивісок, географічних назв, назв вулиць та площ, офіційних таблиць комерційних і урядових установ, бланків та документів офіційного діловодства тощо [14, с. 5; 44, с. 25; 1].

Теоретичні питання, пов'язані з вивченням мовного ландшафту, розглянуто в багатьох узагальнювальних працях, зокрема Д. Гортера [29]. Короткий виклад загальних розробок щодо мовного ландшафту подано, наприклад, у публікаціях П. Бакхауза [6], Д. Гортера [30], Е. Шогами [63] тощо. Однак зазначимо, що вже перші дослідження в цій сфері визначили дві базові функції написів, що з'являються в публічному просторі: *комунікативну* та *символічну*.

Із комунікативною функцією мовного ландшафту все просто: щось пишуть для того, щоб доносити до людей інформацію. Стосовно написів, що виконують винятково комунікативну функцію, доцільно, щоб ті, хто є авторами таблиць і написів, подавали інформацію тією мовою (чи мовами), якою (чи якими) вона може бути донесена цільовій аудиторії.

Мета символічних написів значно глибша, ніж просто донесення інформації до читачів. Символічні написи, крім базової інформації, містять певний додатковий підтекст. Символічна функція отримала значно більшу, ніж у попередні епохи, роль у добу поширення європейського національного романтизму та ідеї національної держави. Відтоді в Європі

поступово поширювалася практика, коли мова панівної державотворчої (або титульної) нації відображалася в публічних написах не тільки офіційного чи комерційного характеру, але й у громадській та частково навіть у церковній сфері. Отож у публічних написах не завжди з'являлася та мова, яку найкраще розуміло оточення, а та, якій привласнювали символічні функції. Останнім часом усе більше досліджень, які розглядають й аналізують мовний ландшафт саме з погляду символічної функції.

Мовний ландшафт і мовна політика. Мовна політика регулює, які мови і як можуть з'являтися в публічному громадському просторі. Мовна політика центральної влади формує мовний ландшафт згори (top-down) шляхом законів та інших нормативних документів. Сам мовний ландшафт можна тлумачити як знак, як певний символ [7, с. 8; 68]. Адже те, які мови проявлені в мовному ландшафті, має символічний зміст [50, с. 247]. Мовний ландшафт часто є ареною для обговорення мовної політики між різними учасниками суспільства [26, с. 484]. Саме тому мовний ландшафт, що став базовим поняттям порівняно нового напрямку досліджень, багато хто трактує як віддзеркалення мовної політики, своєрідне її публічне вираження [62, с. 112; 64; 65, с. 5]. Е. Шогами зображує мовний ландшафт як арену боротьби за владу, контроль, національну ідентичність і самовираження [62]. Як відзначає, наприклад, С. Дел Negro, «мовний ландшафт робить мовну політику одразу видимою» [20, с. 206]. Дослідження мовного ландшафту показує матеріальні сліди мовної політики, а також оскаржує цю мовну політику [26, с. 482]. Це насамперед є наслідком того, що мови, які з'являються в мовному ландшафті, виконують символічну функцію. Тому науковці аналізують соціальне та культурне розміщення знаків у мовному ландшафті і прагнуть описати соціальний зміст матеріального розміщення знаків і дискурсів [57].

Те, які мови і як можуть з'являтися чи з'являються в мовному ландшафті в широкому його значенні, відображає цілі мовної політики певної держави, а також дає інформацію про мовну ідеологію та позицію влади. Аналіз певних сегментів мовного ландшафту дає змогу розкрити, якою бажає показати владна еліта свою мовну політику. Вивчення окремих елементів мовного ландшафту допомагає зрозуміти ті мовні ідеології, які політиком, що їх формує, має намір спрямувати назовні [40; 12, с. 244].

«Мови самі по собі не є ні природними, ні нейтральними. Їх вивчення у взаємозв'язках з історією, політикою та економікою є необхідною умовою кращого розуміння світу, у якому живемо, включно з Центральною Європою», – писав Т. Камуселла [39, с. 101]. Аналіз мовного ландшафту є одним із важливих методів дослідження символічної функції мови та розуміння її як засобу формування ідентичності. Завдяки вивченню мовного ландшафту можна краще пізнати цілі й прагнення мовної політики, розкрити ідеології, що приховалися за мовною політикою [64]. Аналіз мовного ландшафту є корисним для кращого розуміння мовнополітичних процесів, допоможе з'ясувати відносини між мовою та політикою і забезпечить ширше бачення конфліктів на мовній основі. Отже, ми виходимо з того твердження, що мови, які з'являються в мовному ландшафті, поруч із комунікативною функцією мають і символічне значення. Вивчення мовного ландшафту може стати хорошим доповненням до класичних мовознавчих досліджень. Уважаємо, що поруч із традиційними методиками соціолінгвістики й мовної політики аналіз мовного ландшафту може бути корисним при характеристиці динамічних і непередбачуваних суспільних, політичних і мовних процесів [13, с. 8; 26].

Е. Шогами [64] звертає увагу на те, що мовну політику здійснюють не тільки держави. Мовна політика відбувається як зверху вниз (top-down), так і знизу вгору (bottom-up), тобто вона охоплює політику держави, напівофіційні установи, навчальні заклади всіх видів,

приватні організації та компанії, а також низові рухи та приватні особи. Політики всіх типів і різних учасників узаємодіють і колективно формують ролі, які виконують мови меншин у мовному ландшафті. Ці ролі підлягають переговорам і конфліктуванню [26, с. 484]. На основі зв'язку мовного ландшафту з мовною політикою можна зробити висновок, що у формуванні мовного ландшафту участь так само бере не єдиний учасник. Особливо це стосується територій, де проживають національні меншини. Р. Брубейкер указує, що національні меншини потрапляють у лещата двох непримиренних між собою націоналізмів: з одного боку, це націоналізм тих держав, у яких вони проживають, а з іншого – націоналізм тих материнських держав, із якими вони внаслідок етнонаціональної спорідненості пов'язані. Національні меншини можуть і самі висувати вимоги, причому на національній основі. Саме ці вимоги роблять їх національною меншиною [16]. Мовні практики меншин і більшості у цьому плані можна розглядати як частину політичних дискусій про мовну політику держави: спікери можуть, наприклад, виробляти трансгресивні ознаки, які додають мову меншини до мовного ландшафту або викреслюють мову меншини [26, с. 487].

На думку П. Шогамі, мовний ландшафт виконує роль посередника між рівнями мовної політики [62, с. 110–111]. Верхній рівень творять мовні ідеології, а в мовному ландшафті знаходять конкретне втілення (форму) ідеології мов, які перебувають при владі. При цьому мовний ландшафт впливає на щоденне мововживання, на мовну поведінку і на думки про мову або мови. Крім цього, мовний ландшафт може стати ареною ідеологічної боротьби (тобто мовний ландшафт може впливати й на ідеологію). Написи приватних осіб і (наскільки це дозволяє законодавство) підприємців можуть дотримуватися інших ідеологій, ніж офіційне візуальне мововживання [17; 35; 34; 41]. Так само графіті можуть порушувати правила або активісти можуть встановлювати альтернативні знаки чи тексти, зафарбовувати чи перефарбовувати написи.

Дослідження мовного ландшафту. Мовний ландшафт став об'єктом наукових досліджень відносно нещодавно. Методика його вивчення ще тільки формується. На це вказує й те, що ні в численних збірниках, присвячених цій темі [наприклад, 6; 11; 33; 27; 38; 47; 56; 60 тощо], ні в журналі «*Linguistic Landscape: An International Journal*»⁵⁷ не викристалізувався такий методичний підхід, дотримання якого стало б загальноприйнятним та очікуваним для дослідників цієї сфери.

«Якщо відсутність загального теоретичного обґрунтування в дослідженні LL⁵⁸ іноді висвітлювалася для критики [див., наприклад 38], калейдоскопічний характер дослідження LL повинен, на нашу думку, розглядатися як актив в цьому сенсі, оскільки він залишає підставу для теоретичне перехресне збагачення, а також реалізація (поєднання) різних типів методологій», – пишуть відомі дослідники мовного ландшафту [26, с. 483].

Однак існують методичні рекомендації та принципи [32]. Наприклад, на переконання укладачів збірника «*Minority Languages in the Linguistic Landscape*», у дослідженнях мовного ландшафту потрібно комбінувати критерії квантитативного та квалітативного аналізу [48, с. 3]. А. Павленко звертає увагу, що до мовного ландшафту можна і потрібно застосовувати не тільки синхронний підхід [50]. Коли публічний громадський простір перебуває в постійних змінах, у русі, то саме дослідження мовного ландшафту – очевидно, насамперед через фотографію, яка здатна зафіксувати мить, – є статичним. Але сам мовний ландшафт не статичний, а динамічно змінний [50, с. 253; 23; 22]. Дослідниця наголошує на

⁵⁷ Журнал «*Linguistic Landscape: An International Journal*» видає Джон Бенджамін (<https://benjamins.com/catalog/l>). Журнал виходить з 2015 року.

⁵⁸ LL = Linguistic Landscape (анг.), тобто – мовний ландшафт.

потребі аналізувати мовний ландшафт як постійно змінне, динамічне явище [52; див. також 4]. А. Пеннікук стверджує, що для тлумачення мовного ландшафту потрібно розкрити і зрозуміти історичний контекст [53, с. 59].

Д. Гортер, розглядаючи методiku дослідження мовного ландшафту, акцентує на міждисциплінарних підходах [28, с. 86]. Науковець відзначає, що історичний підхід до вивчення мовного ландшафту не дуже поширений, але може застосовуватися як одна з різних технік аналізу [28, с. 88], водночас наголошуючи на потребі якомога точніше визначити предмет та об'єкт аналізу, з'ясувати обставини дослідження [29, с. 1–6].

Дослідження, присвячені мовному ландшафту, спрямовані насамперед на вивчення того, як проявляється мова в громадських місцях, у публічному просторі [29; 31]. Першу хвилю досліджень мовного ландшафту започаткувала праця «Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study» [44]. Її автори, використовуючи переважно квантитативну методiku, зосередилися зокрема на тому, що П. Шогами і Е. Бен-Рафаель характеризують так: дослідження мовного ландшафту не що інше, ніж «тлумачення присутності, представництва та значення мов, які з'являються в публічному просторі» [58, с. 1]. Для усунення недоліків початкових досліджень мовного ландшафту А. Яворські та К. Турлоу ввели поняття семіотичного ландшафту [37] і замість квантитативного аналізу акцентували на ширшому семіотичному аналізі знаків, що перебувають у публічному просторі [54, с. 270].

Аналізуючи мовний ландшафт, ми виходимо з того, що його елементи можуть пояснити такі чинники [див.: 8]:

- 1) владні відносини;
- 2) комунікативні цілі;
- 3) намір самовираження;
- 4) вираження колективної ідентичності.

Кожен елемент цієї моделі відображається в дослідженнях, однак іноді можуть бути одночасно різні пояснення намірів авторів чи замовників написів або їх тлумачень читачами (реципієнтами).

За спостереженням А. Павленко, дослідження мовного ландшафту сприяє кращому виявленню відносин мови й ідентичності, розкриттю мовних ідеологій [50, с. 247–248]. Науковець указує, що в дослідженнях мовного ландшафту домінують синхронні підходи, які сконцентровані на одному моменті, тому імпліцитно розглядають публічний простір як статичний [50, с. 253]. Однак дослідниця розглядає мовний ландшафт не як явище «тут і зараз», а як діахронне та динамічне. Вона тлумачить мовний ландшафт як процес, узаємопов'язаний з іншими мовними практиками, а також розглядає елементи мовного ландшафту як учасників суспільних і мовних змін [див., наприклад, 50; 52]. Інші дослідники мовного ландшафту вважають, що «зміна в публічній сфері може бути наслідком зміни у мовній політиці» [26, с. 482]. На відміну від синхронних досліджень, мовний ландшафт може стати інструментом для дослідження того, як розвиваються мовні ідеології [26, с. 499].

Упорядники міжнародного видання «*Minority Languages in the Linguistic Landscape*» висловили в передмові сподівання, що дослідження мовного ландшафту сприятиме кращому розумінню мов меншин, а також «боротьбі їх мовців зі структурними недоліками, зрештою зверне увагу на розширення можливостей національних меншин і виживання мови» [48, с. 1–2]. Упорядники збірника поділяють думку Едвардса [21], який вважає, що наявність мов меншин у мовному ландшафті свідчить про їхній статус у суспільстві.

Мовний ландшафт символічно вказує, хто проживає в цьому просторі. Під час дослідження простору, у якому проявляється мовний ландшафт, треба брати до уваги: а) вигаданий простір (яким уявляють і хотіли б бачити заповнений мовним ландшафтом простір політики та інші представники влади); б) життєвий простір (яким бачать і як інтерпретують мовний ландшафт люди, що живуть у цьому просторі); в) практику простору (як насправді проявляються мови у громадському просторі) [66, с. 237]. У такому розумінні мовний ландшафт визначають ті закони та інші нормативні акти, якими згори регулюються межі заповнення громадського простору. Однак люди, що проживають на території, не завжди задоволені тим, як регулюють мововживання центральні органи влади. У такому разі навіть можуть виникнути мовні конфлікти. Мовні конфлікти можуть стати видимими і в такий спосіб, що певні групи змінюють мовний ландшафт: зафарбують небажану мову або дофарбують ту, якої, на їхню думку, не вистачає [48, с. 7–8]. Перефарбуванням, «коригуванням» офіційних написів громадські активісти можуть показово змінити уявлений та передбачений політичними гравцями мовний простір [49; 3]. Через установлення органами влади таких покажчиків, де були відсутні написи мовою національної меншини, «мовний ландшафт перетворився в місце, де мовні конфлікти стають особливо помітними» [50, с. 254].

Є науковці, які шукають пояснення особливостей мовного ландшафту в мовних ідеологіях [37]. Н. Ферклау слушно зауважує, що «ідеології тісно пов'язані з владою» й «ідеології тісно пов'язані з мовами» [25, с. 2]; а також «ідеології живуть у текстах» [24, с. 71].

А. Яворські і К. Турлов аналізують елементи мовного ландшафту крізь призму мовних ідеологій [38, с. 11]. Уважаємо, що аналіз присутності чи відсутності мов у публічному просторі відкриває можливість з'ясувати картину, яку влада бажає транслювати про себе вітчизняній та міжнародній громадській думці.

Проте варто зазначити: зображення, яке бажають нам транслювати, не обов'язково розкриває справжні цілі мовної політики, адже трансльована загалу картинка не завжди збігається з реальними політичними мотиваціями, що залишаються прихованими [62, с. 54]. «Реальна» мовна політика може суперечити «декларованій», хоч формальна документація у сфері мовної політики, безперечно, є частиною процесу, спрямованого на створення «реальної» ситуації [55, с. 128]. Саме тому варто аналізувати мовний ландшафт як одну з можливих форм виявлення мовної політики та мовних ідеологій.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Застосовуючи вказані вище підходи, у цій публікації ми показали, що поняття «мовний ландшафт» – це не тільки аналіз вивісок у громадських місцях, його можна трактувати та досліджувати різними способами. Уважаємо, що частиною все ширше трактованого мовного ландшафту може бути й аналіз мов, які використовуються в документах і навіть на грошових одиницях [18; 2]. Погоджуючись із багатьма дослідниками цієї проблеми, відзначимо, що історичний підхід до аналізу мовного ландшафту сприяє з'ясуванню аспектів мовної політики та мовної ідеології не тільки держав, що є сусідніми в просторі, але й країн, що змінюють одна одну в часі [див., наприклад, 4; 50; 52]. При цьому замість квантитативного методу, на якому тривалий час акцентували в дослідженнях мовного ландшафту, останнім часом віддають перевагу квалітативному аналізу [15], тому і ми рекомендуємо зосередитися на розкритті семіотичних характеристик мовного ландшафту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. Соціолінгвістичне висвітлення терміна «мовний ландшафт». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2010. Вип. 23. С. 36–40.

2. Берегсасі А., Черничко С. Гроші та (мовна) політика. Візуальна конструкція мовної політики на банкнотах на території сучасного Закарпаття. Будапешт; Берегово : «Терміні», 2020. 120 с.
3. Черничко С. Роль громадських активістів у формуванні мовного ландшафту та мовної політики // *A nyelvészet műhelyeiből* / Csernicskó I., Márku A. ed. Ungvár : Autdor-Shark, 2019. С. 125–133.
4. Backhaus P. Signs of multilingualism in Tokyo: A diachronic look at the linguistic landscape. *International Journal of the Sociology of Language*. 175/176. 2005. pp. 103–121.
5. Backhaus P. Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape. *International Journal of Multilingualism* 3(1). 2006. pp. 52–66.
6. Backhaus P. *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon : Multilingual Matters. 2007. 158 p.
7. Ben-Rafael E., Shohamy E., Amara M. H., Trumper-Hecht N. Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel // *Linguistic landscape: A new approach to multilingualism* / Gorter D. ed. Clevedon : Multilingual Matters. 2006. pp. 7–30.
8. Ben-Rafael E. et al. Introduction. In. Shohamy, E. et al. eds. // *Linguistic Landscape in the City*. Bristol : Multilingual Matters. 2010. pp. XI–XXVIII.
9. Bever O. Linguistic Landscapes of Post-Soviet Ukraine: Multilingualism and Language Policy in Outdoor Media and Advertising. Tucson : University of Arizona. 2010. 235 p.
10. Bever, O. Linguistic landscapes as multimodal and multilingual phenomena // Laitinen M., Zabrodskaia A. eds. *Dimensions of Sociolinguistics Landscapes in Europe. Materials and Methodological Solutions*. Frankfurt am Main : Peter Lang. 2015. pp. 233–261.
11. Blackwood R., Lanza E., Hirut W. eds. *Negotiating and Contesting Identities in Linguistic Landscape*. London : Bloomsbury Academic. 2016. 288 p.
12. Blommaert J. Language Policy and National Identity // *An Introduction to Language Policy: Theory and Method* / Ricento T. ed. Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd. 2006. pp. 238–254.
13. Blommaert J. Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes: Chronicles of complexity. *Multilingual Matters*. Bristol, 2013. 126 p.
14. Blommaert J. Chronicles of complexity: Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes. *Tilburg Papers in Culture Studies* 29. Tilburg University, 2012. 151 p.
15. Blommaert J., Maly, I. Ethnographic linguistic landscape analysis and social change: A case study. *Tilburg Papers in Culture Studies*, paper 100. 2014. URL: http://www.researchgate.net/publication/264992781_Ethnographic_Linguistic_Landscape_Analysis_and_social_change_A_case_study (дата звернення: 20.11.2022).
16. Brubaker R. Nationalizing states revisited: projects and processes of nationalization in post-Soviet states. *Ethnic and Racial Studies* 34(11). 2011. pp. 1785–1814.
17. Burdick C. *Mobility and Language in Place: A Linguistic Landscape of Language Commodification*. Amherst : University of Massachusetts. 2012. 44 p.
18. Csernicskó I., Beregszászi, A. Different states, same practices: visual construction of language policy on banknotes in the territory of present-day Transcarpathia. *Language Policy* 18 (2). 2019. pp. 269–293. <https://doi.org/10.1007/s10993-018-9485-3>
19. Csernicskó I., Laihonon, P. Hybrid practices meet nation-state language policies: Transcarpathia in the twentieth century and today. *Multilingua* 35/1. 2016. pp. 1–30.
20. Dal Negro, S. Local policy modeling the linguistic landscape // *Linguistic landscape. Expanding the scenery*. Shohamy E. Gorter D. eds. New York ; London : Routledge. 2009. pp. 206–218.
21. Edwards J. *Minority Languages and Group Identity: Cases and Categories*. Amsterdam : John Benjamins. 2010. 231 p.
22. Erőss Á., Holányi Á., Tátrai, P. Toponymic politics and the role of heritagisation in multiethnic cities in Romania. *International Journal of Heritage Studies* 28 / 6. 2022. pp. 763–777. DOI: [10.1080/13527258.2022.2076719](https://doi.org/10.1080/13527258.2022.2076719)

23. Erőss Á. Landscape in transition in the shadow of 2022 Russia's invasion in Ukraine – notes from Hungary. *Border & Regional Studies* 10/1. 2022. pp. 71–86. DOI <https://doi.org/10.25167/brs4792>
24. Fairclough N. Critical discourse analysis: The critical study of Language. London : Longman. 1995. 268 p.
25. Fairclough N. Language and power (2nd ed.). London : Longman. 2001. 226 p.
26. Gorter D., Marten H. F., Van Mensel L. Linguistic Landscapes and Minority Languages // *The Palgrave Handbook of Minority Languages and Communities*. Hogan-Brun G., O'Rourke B. eds. London : Palgrave Macmillan. 2019. pp. 481–506.
27. Gorter D., Marten, H. F., Van Mensel, L. eds. Minority Languages in the Linguistic Landscape. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 2012. 324 p.
28. Gorter D. Further Possibilities for Linguistic Landscape Research // *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Gorter D. ed. Clevedon; Buffalo; Toronto : Multilingual Matters. 2006. pp. 81–89.
29. Gorter D. Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism // *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Gorter D. ed. Clevedon; Buffalo; Toronto : Multilingual Matters. 2006. pp. 1–6.
30. Gorter D. Linguistic Landscapes in a Multilingual World. *ARAL – Annual Review of Applied Linguistics* 33. 2013. pp. 190–212.
31. Gorter D. A nyelvi tájkép tanulmányozása: bevezetés a tudományterületbe. *Regio* 25/3. 2017. pp. 31–49.
32. Gorter D. Methods and Techniques for Linguistic Landscape Research: About Definitions, Core Issues and Technological Innovations // *Expanding the Linguistic Landscape: Linguistic Diversity, Multimodality and the Use of Space as a Semiotic Resource*. Pütz M., Mundt N. eds. Bristol; Blue Ridge Summit : Multilingual Matters, 2018. pp. 38–57. DOI [10.21832/9781788922166-005](https://doi.org/10.21832/9781788922166-005)
33. Gorter D. ed. Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism. Clevedon; Buffalo; Toronto : Multilingual Matters. 2006. 96 p.
34. Hires-László K., Horzsa G., Letenyei L. A kétnyelvűség mint üzleti érdek: Egy nyelvitájkép-kutatás eredményei a kelet-szlovák-magyar határregióban. Kérdőíves, résztvevő megfigyelésen és szakértői interjúkon alapuló kutatás eredményei. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 21/4. 2019. pp. 3–21.
35. Hires-László K. Linguistic Landscapes in a Western Ukrainian Town. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* 10 (1): 2019. pp. 87–111.
36. Ivanova O. Language situation in post-Soviet-Kyiv: Ukrainian and Russian in the linguistic landscape and communicative practices // *Sociolinguistic Transition in Former Eastern Bloc Countries: Two Decades after the Regime Change*. Sloboda M., Laihonon P., Zabrodska A. eds. Frankfurt am Main Peter Lang. 2016. pp. 379–405.
37. Jaworski A., Thurlow C. Introducing Semiotic Landscapes // *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. Jaworski A., Thurlow C. eds. London : Continuum. 2010. pp. 1–40.
38. Jaworski A., Thurlow C. eds. Semiotic landscapes: Language, image, space. London : Continuum. 2010. 298 p.
39. Kamusella T. *Creating Languages in Central Europe During the Last Millennium*. New York : Palgrave Macmillan. 2015. 168 p.
40. Kroskrity P. V. Regimenting language // *Regimes of Language: Ideologies, Politics and Identities*. Paul V. Kroskrity ed. Santa Fe : School of American Research Advanced Seminar Series. 2000. pp. 1–34.
41. Laihonon P., Csernicskó I. Expanding Marginality: Linguascaping a Transcarpathian Spa in South-Western Ukraine // *Language and Culture on the Margins: Global/Local Interactions*. Kroon S., Swanenberg J. eds. New York; London : Routledge. 2019. pp. 145–164.
42. Laihonon P. Beware of the dog! Private linguistic landscapes in two 'Hungarian' villages in South-West Slovakia. *Language Policy* 14 (1). 2015. DOI [10.1007/s10993-015-9358-y](https://doi.org/10.1007/s10993-015-9358-y). <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10993-015-9358-y#page-1> (дата звернення: 20.11.2022).

43. Laihonen, P. Linguistic landscapes of a minoritized regional majority: Language ideologies among Hungarians in South-West Slovakia // *Dimensions of Sociolinguistic Landscapes in Europe Materials and Methodological Solutions*. Mikko Laitinen, Anastassia Zabrodskaia eds. Peter Lang; Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien. 2015. pp. 171–198.
44. Landry R., Bourhis R. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology* 16. 1997. pp. 23–49.
45. Linguistic Landscape Bibliography. <https://www.zotero.org/groups/216092/-linguistic-landscape-bibliography> (дата звернення: 18.11.2022).
46. Malykhina S. Change and continuity in the urban semiosphere of post-Soviet Kharkiv. *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 7 (2020)/1. 2020. pp. 55–104. DOI: 10.21226/ewjus569
47. Mark D. M., Turk A. G., Burenhult N., Stea D. eds. *Landscape in language: Transdisciplinary perspectives*. Culture and language use 4. Amsterdam : Philadelphia John Benjamins. 2011. 499 p.
48. Marten F. H., Van Mensel L. & Gorter D. Studying Minority Languages in the Linguistic Landscape // *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Gorter D., Marten H. F., Mensel L. eds. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 2012. pp. 1–15.
49. Orosz Ö. Egy új fenomén – anyanyelvhasználati mozgalmak // Tóth K. (szerk.) *Nyelvi jogok 1. A kisebbségi és nyelvi jogok helyzete Szlovákiában. Jogsegélyszolgálat 2009–2011*. Somorja : Fórum Kisebbségkutató Intézet. 2013. pp. 311–316.
50. Pavlenko A. Language Conflict in Post-Soviet Linguistic Landscapes. *Journal of Slavic Linguistics* 17(1–2). 2009. pp. 247–274.
51. Pavlenko A. Transgression as the Norm: Russian in Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine // *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Gorter D., Marten H. F., Mensel L. eds. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 2012. pp. 36–56.
52. Pavlenko A. Why diachronicity matters in the study of linguistic landscapes. *Linguistic Landscape* 1(1/2). 2015. pp. 114–132.
53. Pennycook A. Language, ideology and hindsight: Lessons from colonial language policies // *Ideology, politics, and language policies: Focus on English*. Thomas Ricento ed. Amsterdam : John Benjamins. 2000. pp. 49–65.
54. Pennycook A. Translanguaging and semiotic assemblages. *International Journal of Multilingualism* 14(3). 2017. pp. 269–282.
55. Puzey G. Two-Way Traffic: How Linguistic Landscapes Reflect and Influence the Politics of Language // *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Gorter D., Marten H. F., Mensel L. eds. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 2012. pp. 127–147.
56. Rubdy R., Ben Said S. eds. Conflict, Exclusion and Dissent in the Linguistic Landscape. Basingstoke : Palgrave MacMillan. 2015. 306 p.
57. Scollon R., Scollon S. W. Discourses in place: Language in the material world. London, UK : Routledge. 2003. 258 p.
58. Shohamy E., Ben-Rafael E. Introduction: linguistic landscape, a new journal. *Linguistic Landscape* 1(1/2). 2015. pp. 1–5.
59. Shohamy E., Gorter D. Introduction // *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. Shohamy E., Gorter D. eds. New York : Routledge. 2009. pp. 1–10.
60. Shohamy E., Gorter D. eds. *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York : Routledge. 2009. 392 p.
61. Shohamy E., Waksman S. Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education // Shohamy E., Gorter D. eds. *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York; London : Routledge. 2009. pp. 313–331.
62. Shohamy E. Language policy: Hidden agendas and new approaches. London : Routledge. 2006. 208 p.
63. Shohamy E. Linguistic Landscapes and Multilingualism // *The Routledge Handbook of Multilingualism*. Martin-Jones M., Blackledge A., Creese A. eds. New York : Routledge. 2012. pp. 538–551.

64. Shohamy E. LL research as expanding language and language policy. *Linguistic Landscape* 1(1/2): 2015. pp. 152–171.
65. Spolsky B. *Language Policy*. Cambridge : Cambridge University Press. 2004. 250 p.
66. Trumper-Hecht N. Linguistic Landscape in Mixed Cities in Israel from the Perspective of 'Walkers': The Case of Arabic // *Linguistic landscape in the city*. Shohamy E., Ben-Rafael E., Barni M. eds. Clevedon : Multilingual Matters. 2010. pp. 235–251.
67. Tufi S., Blackwood R. Trademarks in the linguistic landscape: Methodological and theoretical challenges in qualifying brand names in the public space. *International Journal of Multilingualism* 7. 2010. pp. 197–210.
68. Vigers D. Signs of absence: language and memory in the linguistic landscape of Brittany. *International Journal of the Sociology of Language* 223. 2013. pp. 171–187.
69. Volvach N. Still Ukrainian or Already Russian? The Linguistic Landscape of Sevastopol in the Aftermath of Crimean Annexation. *Euxeinos* 9/28. 2019. pp. 93–111.

REFERENCES

1. Beley L. Sociolinguistic coverage of the term "linguistic landscape". *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social communications*. 2010. Issue 23. pp. 36–40.
2. Beregsasi A., Chernychko S. Money and (language) policy. Visual construction of language policy on banknotes in the territory of modern Transcarpathia. Budapest; Berehove: "Termini, 2020. 120 p.
3. Chernychko S. The role of public activists in shaping the linguistic landscape and language policy. In. Csernicskó I., - Márku A. ed. *From the linguistics workshops*. Ungvár: Autdor-Shark, 2019. pp. 125–133.
4. Backhaus P. Signs of multilingualism in Tokyo: A diachronic look at the linguistic landscape. *International Journal of the Sociology of Language*. 175/176. 2005. pp. 103–121.
5. Backhaus P. Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape. *International Journal of Multilingualism* 3(1). 2006. pp. 52–66.
6. Backhaus P. *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon : Multilingual Matters. 2007. 158 p.
7. Ben-Rafael E., Shohamy E., Amara M. H., Trumper-Hecht N. Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel // *Linguistic landscape: A new approach to multilingualism* / Gorter D. ed. Clevedon : Multilingual Matters. 2006. pp. 7–30.
8. Ben-Rafael E. et al. Introduction. In. Shohamy, E. et al. eds. // *Linguistic Landscape in the City*. Bristol : Multilingual Matters. 2010. pp. XI–XXVIII.
9. Bever O. Linguistic Landscapes of Post-Soviet Ukraine: Multilingualism and Language Policy in Outdoor Media and Advertising. Tucson : University of Arizona. 2010. 235 p.
10. Bever, O. Linguistic landscapes as multimodal and multilingual phenomena // Laitinen M., Zabrodska A. eds. *Dimensions of Sociolinguistics Landscapes in Europe. Materials and Methodological Solutions*. Frankfurt am Main : Peter Lang. 2015. pp. 233–261.
11. Blackwood R., Lanza E., Hirut W. eds. *Negotiating and Contesting Identities in Linguistic Landscape*. London : Bloomsbury Academic. 2016. 288 p.
12. Blommaert J. Language Policy and National Identity // *An Introduction to Language Policy: Theory and Method* / Ricento T. ed. Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd. 2006. pp. 238–254.
13. Blommaert J. Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes: Chronicles of complexity. *Multilingual Matters*. Bristol, 2013. 126 p.
14. Blommaert J. Chronicles of complexity: Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes. *Tilburg Papers in Culture Studies* 29. Tilburg University, 2012. 151 p.
15. Blommaert J., Maly, I. Ethnographic linguistic landscape analysis and social change: A case study. *Tilburg Papers in Culture Studies*, paper 100. 2014. URL: http://www.researchgate.net/publication/264992781_Ethnographic_Linguistic_Landscape_Analysis_and_social_change_A_case_study (data zvernennia: 20.11.2022).

16. Brubaker R. Nationalizing states revisited: projects and processes of nationalization in post-Soviet states. *Ethnic and Racial Studies* 34(11). 2011. pp. 1785–1814.
17. Burdick C. *Mobility and Language in Place: A Linguistic Landscape of Language Commodification*. Amherst : University of Massachusetts. 2012. 44 p.
18. Csernicskó I., Beregszászi, A. Different states, same practices: visual construction of language policy on banknotes in the territory of present-day Transcarpathia. *Language Policy* 18 (2). 2019. pp. 269–293. <https://doi.org/10.1007/s10993-018-9485-3>
19. Csernicskó I., Laihonon, P. Hybrid practices meet nation-state language policies: Transcarpathia in the twentieth century and today. *Multilingua* 35/1. 2016. pp. 1–30.
20. Dal Negro, S. Local policy modeling the linguistic landscape // *Linguistic landscape. Expanding the scenery*. Shohamy E. Gorter D. eds. New York ; London : Routledge. 2009. pp. 206–218.
21. Edwards J. *Minority Languages and Group Identity: Cases and Categories*. Amsterdam : John Benjamins. 2010. 231 p.
22. Eröss Á., Holányi Á., Tátrai, P. Toponymic politics and the role of heritagisation in multiethnic cities in Romania. *International Journal of Heritage Studies* 28 / 6. 2022. pp. 763–777. DOI: [10.1080/13527258.2022.2076719](https://doi.org/10.1080/13527258.2022.2076719)
23. Eröss Á. Landscape in transition in the shadow of 2022 Russia's invasion in Ukraine – notes from Hungary. *Border & Regional Studies* 10/1. 2022. pp. 71–86. DOI <https://doi.org/10.25167/brs4792>
24. Fairclough N. *Critical discourse analysis: The critical study of Language*. London : Longman. 1995. 268 p.
25. Fairclough N. *Language and power* (2nd ed.). London : Longman. 2001. 226 p.
26. Gorter D., Marten H. F., Van Mensel L. Linguistic Landscapes and Minority Languages // *The Palgrave Handbook of Minority Languages and Communities*. Hogan-Brun G., O'Rourke B. eds. London : Palgrave Macmillan. 2019. pp. 481–506.
27. Gorter D., Marten, H. F., Van Mensel, L. eds. *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 2012. 324 p.
28. Gorter D. Further Possibilities for Linguistic Landscape Research // *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Gorter D. ed. Clevedon; Buffalo; Toronto : Multilingual Matters. 2006. pp. 81–89.
29. Gorter D. Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism // *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Gorter D. ed. Clevedon; Buffalo; Toronto : Multilingual Matters. 2006. pp. 1–6.
30. Gorter D. Linguistic Landscapes in a Multilingual World. *ARAL – Annual Review of Applied Linguistics* 33. 2013. pp. 190–212.
31. Gorter D. A nyelvi tájkép tanulmányozása: bevezetés a tudományterületbe. *Regio* 25/3. 2017. pp. 31–49.
32. Gorter D. Methods and Techniques for Linguistic Landscape Research: About Definitions, Core Issues and Technological Innovations // *Expanding the Linguistic Landscape: Linguistic Diversity, Multimodality and the Use of Space as a Semiotic Resource*. Pütz M., Mundt N. eds. Bristol; Blue Ridge Summit : Multilingual Matters, 2018. pp. 38–57. DOI [10.21832/9781788922166-005](https://doi.org/10.21832/9781788922166-005)
33. Gorter D. ed. *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon; Buffalo; Toronto : Multilingual Matters. 2006. 96 p.
34. Hires-László K., Horzsa G., Letenyei L. A kétnyelvűség mint üzleti érdek: Egy nyelvitájkép-kutatás eredményei a kelet-szlovák-magyar határ régióban. Kérdőíves, résztvevő megfigyelésen és szakértői interjúkon alapuló kutatás eredményei. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 21/4. 2019. pp. 3–21.
35. Hires-László K. Linguistic Landscapes in a Western Ukrainian Town. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* 10 (1): 2019. pp. 87–111.
36. Ivanova O. Language situation in post-Soviet-Kyiv: Ukrainian and Russian in the linguistic landscape and communicative practices // *Sociolinguistic Transition in Former Eastern Bloc Countries: Two*

Decades after the Regime Change. Sloboda M., Laihonen P., Zabrodska A. eds. Frankfurt am Main Peter Lang. 2016. pp. 379–405.

37. Jaworski A., Thurlow C. Introducing Semiotic Landscapes // *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. Jaworski A., Thurlow C. eds. London : Continuum. 2010. pp. 1–40.

38. Jaworski A., Thurlow C. eds. *Semiotic landscapes: Language, image, space*. London : Continuum. 2010. 298 p.

39. Kamusella T. *Creating Languages in Central Europe During the Last Millennium*. New York : Palgrave Macmillan. 2015. 168 p.

40. Kroskrity P. V. Regimenting language // *Regimes of Language: Ideologies, Politics and Identities*. Paul V. Kroskrity ed. Santa Fe : School of American Research Advanced Seminar Series. 2000. pp. 1–34.

41. Laihonen P., Csernicskó I. Expanding Marginality: Linguascaping a Transcarpathian Spa in South-Western Ukraine // *Language and Culture on the Margins: Global/Local Interactions*. Kroon S., Swanenberg J. eds. New York; London : Routledge. 2019. pp. 145–164.

42. Laihonen P. Beware of the dog! Private linguistic landscapes in two ‘Hungarian’ villages in South-West Slovakia. *Language Policy* 14 (1). 2015. DOI 10.1007/s10993-015-9358-y. URL: <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10993-015-9358-y#page-1> (data zvernennia: 20.11.2022).

43. Laihonen, P. Linguistic landscapes of a minoritized regional majority: Language ideologies among Hungarians in South-West Slovakia // *Dimensions of Sociolinguistic Landscapes in Europe Materials and Methodological Solutions*. Mikko Laitinen, Anastassia Zabrodska eds. Peter Lang; Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Wien. 2015. pp. 171–198.

44. Landry R., Bourhis R. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology* 16. 1997. pp. 23–49.

45. Linguistic Landscape Bibliography. URL: <https://www.zotero.org/groups/216092/-linguistic-landscape-bibliography> (data zvernennia: 18.11.2022).

46. Malykhina S. Change and continuity in the urban semiosphere of post-Soviet Kharkiv. *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 7 (2020)/1. 2020. pp. 55–104. DOI: 10.21226/ewjus569

47. Mark D. M., Turk A. G., Burenhult N., Stea D. eds. *Landscape in language: Transdisciplinary perspectives*. Culture and language use 4. Amsterdam : Philadelphia John Benjamins. 2011. 499 p.

48. Marten F. H., Van Mensel L. & Gorter D. Studying Minority Languages in the Linguistic Landscape // *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Gorter D., Marten H. F., Mensel L. eds. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 2012. pp. 1–15.

49. Orosz Ö. Egy új fenomén – anyanyelvhasználati mozgalmak // Tóth K. (szerk.) *Nyelvi jogok 1. A kisebbségi és nyelvi jogok helyzete Szlovákiában. Jogsegélyszolgálat 2009–2011*. Somorja : Fórum Kisebbségkutató Intézet. 2013. pp. 311–316.

50. Pavlenko A. Language Conflict in Post-Soviet Linguistic Landscapes. *Journal of Slavic Linguistics* 17(1–2). 2009. pp. 247–274.

51. Pavlenko A. Transgression as the Norm: Russian in Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine // *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Gorter D., Marten H. F., Mensel L. eds. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 2012. pp. 36–56.

52. Pavlenko A. Why diachronicity matters in the study of linguistic landscapes. *Linguistic Landscape* 1(1/2). 2015. pp. 114–132.

53. Pennycook A. Language, ideology and hindsight: Lessons from colonial language policies // *Ideology, politics, and language policies: Focus on English*. Thomas Ricento ed. Amsterdam : John Benjamins. 2000. pp. 49–65.

54. Pennycook A. Translanguaging and semiotic assemblages. *International Journal of Multilingualism* 14(3). 2017. pp. 269–282.

55. Puzey G. Two-Way Traffic: How Linguistic Landscapes Reflect and Influence the Politics of Language // *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Gorter D., Marten H. F., Mensel L. eds. Basingstoke : Palgrave Macmillan. 2012. pp. 127–147.

56. Rubdy R., Ben Said S. eds. *Conflict, Exclusion and Dissent in the Linguistic Landscape*. Basingstoke : Palgrave MacMillan. 2015. 306 p.
57. Scollon R., Scollon S. W. *Discourses in place: Language in the material world*. London, UK : Routledge. 2003. 258 p.
58. Shohamy E., Ben-Rafael E. Introduction: linguistic landscape, a new journal. *Linguistic Landscape* 1(1/2). 2015. pp. 1–5.
59. Shohamy E., Gorter D. Introduction // *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. Shohamy E., Gorter D. eds. New York : Routledge. 2009. pp. 1–10.
60. Shohamy E., Gorter D. eds. *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York : Routledge. 2009. 392 p.
61. Shohamy E., Waksman S. Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education // Shohamy E., Gorter D. eds. *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York; London : Routledge. 2009. pp. 313–331.
62. Shohamy E. *Language policy: Hidden agendas and new approaches*. London : Routledge. 2006. 208 p.
63. Shohamy E. Linguistic Landscapes and Multilingualism // *The Routledge Handbook of Multilingualism*. Martin-Jones M., Blackledge A., Creese A. eds. New York : Routledge. 2012. pp. 538–551.
64. Shohamy E. LL research as expanding language and language policy. *Linguistic Landscape* 1(1/2): 2015. pp. 152–171.
65. Spolsky B. *Language Policy*. Cambridge : Cambridge University Press. 2004. 250 p.
66. Trumper-Hecht N. Linguistic Landscape in Mixed Cities in Israel from the Perspective of ‘Walkers’: The Case of Arabic // *Linguistic landscape in the city*. Shohamy E., Ben-Rafael E., Barni M. eds. Clevedon : Multilingual Matters. 2010. pp. 235–251.
67. Tufi S., Blackwood R. Trademarks in the linguistic landscape: Methodological and theoretical challenges in qualifying brand names in the public space. *International Journal of Multilingualism* 7. 2010. pp. 197–210.
68. Vigers D. Signs of absence: language and memory in the linguistic landscape of Brittany. *International Journal of the Sociology of Language* 223. 2013. pp. 171–187.
69. Volvach N. Still Ukrainian or Already Russian? The Linguistic Landscape of Sevastopol in the Aftermath of Crimean Annexation. *Euxeinos* 9/28. 2019. pp. 93–111.

Берегсасі Аніко Ференцівна, доктор габілітований, професор, завідувач кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна).

Beregszászi Anikó, Doctor of Habilitation, Professor, Head of the Department of Philology, Ferenc Rakóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine).

Черничко Степан Степанович, доктор гуманітарних наук, професор кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна).

Csernicskó István, DSc, Full Professor of Department of Philology, Ferenc Rakóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine).

Газдаг Вільмош Вільмошович, доктор філософії в галузі мовознавства, доцент, доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна).

Gazdag Vilmos, Ph.D. in Philology, associate professor, associate professor at the Department of Philology, Ferenc Rakóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine).

Стаття надійшла: 21.11.2022

Статтю прийнято до друку: 28.11.2022

УДК 811.161.2-13(477.87)

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-113-123

THE ROLE OF LINGUISTIC LANDSCAPE RESEARCH AMONG SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES OF TRANSCARPATHIA

Kornélia Hires-László

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education,
Ukraine, Berehove, Kossuth square 6
e-mail: hires.laszlo.kornelia@kmf.org.ua
ORCID: 0000-0003-2017-3999

Réka Máté

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher
Education, Ukraine, Berehove, Kossuth square 6
email: mate.reka@kmf.org.ua
ORCID: 0000-0003-3598-4057

Enikő Tóth-Orosz

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education,
Ukraine, Berehove, Kossuth square 6
email: toth.rosz.eniko@kmf.org.ua
ORCID: 0000-0002-8588-6626

The analysis of the linguistic landscape is connected to many scientific fields where the use of language in the public space, its diversity and dynamics are investigated, and it often happens that a photo of a sign appears in academic papers as an illustration of various social and political processes and events. Since its establishment, the Antal Hodinka Linguistic Research Center has been collecting and archiving photos throughout Transcarpathia, mainly focusing on Hungarian-inhabited settlements in the region. In the life of a region with such a rich history, constant changes take place, on which the linguistic landscape constantly reflects. In our paper, we present the place of the linguistic landscape among the linguistic research conducted in Transcarpathia, outlining the rich literature available on the subject.

Keywords: *linguistic landscape, sociolinguistics, Transcarpathia.*

РОЛЬ ДОСЛІДЖЕНЬ МОВНОГО ЛАНДШАФТУ В СОЦІАЛЬНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ СТУДІЯХ ЗАКАРПАТТЯ

Корнелія Гіresh-Ласлов

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Україна, м. Берегове, площа Кошута, 6
e-mail: hires.laszlo.kornelia@kmf.org.ua
ORCID: 0000-0003-2017-3999

Рейка Матей

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Україна, м. Берегове, площа Кошута, 6
email: mate.reka@kmf.org.ua
ORCID: 0000-0003-3598-4057

Еніке Товт-Орос

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Україна, м. Берегове, площа Кошута, 6
email: toth.orosz.eniko@kmf.org.ua
ORCID: 0000-0002-8588-6626

Вивчення лінгвістичного ландшафту має приблизно тридцятирічну історію. Завдяки динамічному розвитку цього напрямку досліджень розширюються форми його застосування. Аналіз мовного ландшафту пов'язаний із багатьма науковими галузями, де досліджують функціонування мови в публічному просторі, її різноманітність і динаміку. Він зміг стати таким популярним завдяки своїм мультидисциплінарним характеристикам, а також завдяки тому факту, що з розвитком сучасних технологій високоякісні фотографії можна робити будь-де в будь-якій ситуації, як додаток до результатів різних соціологічних методів (інтерв'ю, аналіз документів, статистика, карти) він став інструментом ілюстрації. Виявлено, що ці світлинки трапляються в наукових роботах як додаток до різноманітних соціальних і політичних процесів і подій. У такий спосіб лінгвістичний ландшафт може відображати фактичну чи нереальну частоту використання мови. Під час аналізу мовного ландшафту недостатньо просто інтерпретувати зовнішній вигляд мови, потрібно також побачити, з якою метою і з якої причини це відбувається насправді. Результати інтерпретують з урахуванням взаємодії між багатомовними вивісками, туризмом як важливим економічним чинником і регуляторами офіційної мовної політики.

З моменту заснування Науково-дослідного центру імені Антонія Годинки основним призначенням є збір й архівація лінгвістичних фотографій, зафіксованих на території Закарпаття, зосереджено увагу переважно на населених пунктах регіону, де проживають угорці. Наголошено на тому, що в житті регіону з великою історією відбуваються зміни, які постійно залишаються мовним ландшафтом. У статті окреслено місце лінгвістичного ландшафту серед лінгвістичних досліджень, проведених на території Закарпаття. Проблеми повсякденної двомовності вже торкалися в ході аналізу лінгвістичного ландшафту Закарпаття, але менш конкретно. Остання суспільна зміна – перевірка ознак, пов'язаних із карантинними заходами та обмеженнями, запровадженими через поширення Covid-19. Відповідно проводять усе більше і більше досліджень, у яких подано індивідуальні та інституційні написи, які відрізняються від регіону до регіону, що відображає процеси різних заходів, запроваджених для стримування поширення вірусу. Написи є геосеміотичними, вони зосереджені на оцінюванні стилю інформаційного комунікатора, на тому, чи з'являються взагалі на місцевості попереджувальні знаки та написи.

З'являється все більше сайтів, на яких публікують висновки актуальних наукових досліджень, оприєвнених у публіцистичному стилі. Кожна дисципліна має певну соціальну відповідальність, важливою частиною якої є ефективне використання результатів її досліджень.

Ключові слова: *лінгвістичний ландшафт, соціолінгвістика, соціальні та гуманітарні студії, Закарпаття.*

Problem definition. Linguistic landscape analysis began to spread as a part of sociolinguistic research [21]. In the first period, the method itself was not actually called that, since the presentation of photos of the various inscriptions started from the fact that the photos were used as an illustration of the results of questionnaire and interview research and language policy analyses [38]. The great breakthrough came from the paper of Landry and Bourhis [24], in which they demonstrated the symbolic significance of the appearance of different signs. Goffman [12] had already drawn attention to the symbolic significance of the inscriptions that appeared in the given space, who dealt with the social consequences of language use and its connections. The essence of the linguistic landscape research method is to shed light on and explain exactly what underlying motivations, ideologies, and power struggles are behind the different forms of signs that are influenced by underlying factors. In the aspect of the linguistic landscape method, the use of language in public spaces is not arbitrary and random, the linguistic landscape views them as representations that are defined socially, humanly, politically, ideologically, economically, legally, by class and identity, and by multilingualism. Thanks to this, the linguistic landscape is embedded in the analysis and investigation of several social sciences. So it is primarily used in the branches of linguistics (sociolinguistics, language policy, semiotics, etc.), but it also appears in analyses of sociology, political science, tourism, geography, economics and urban planning. The method essentially contains qualitative and quantitative elements, and their combined forms also occur. In the last few years, there has been an increasing interest in further thinking about the interpretation of the linguistic landscape, so more and more disciplines are attempting to use it. Thanks to this expansion, the analysis of images and their descriptions is not only used in the analysis of linguistic landscapes, but more and more communication tools are used to present the use of language in public spaces [35].

Two important areas of linguistic landscape studies can be distinguished. Its first and essential field, in which it examines and evaluates the use of language in public space, embedded in language policy processes. Linguistic landscape analyses evaluate the appearance of languages and their use in different positions, in addition to their symbolic significance, based on the possibilities provided by language rights. In this case, it becomes important whether the sign was initiated by a private person (bottom-up) or published by an office or organization (top-down).

Another important area of linguistic landscape analysis is where it is used to evaluate typical patterns in society. Special emphasis is given here to the investigation of economic processes wedged into social ones, through which various changes in economic activities become visible and perceptible. The most prominent in this area is tourism and its emerging trends.

Analysis of the latest research and publications. Linguistic landscape has a history of approximately thirty years, and thanks to its dynamic development, the forms of its application are expanding [1; 12]. The developers and popular researchers of the method gave the development of the research method even more space by creating their own journal⁵⁹. Its rapid development is also shown by the fact that several linguistic, sociolinguistic, language policy, sociology, and urban planning journals have published special issues on linguistic landscape (Journal of Multilingual Theories and Practices, MULTILINGUA Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication). In addition to all this, the independent and co-authored monographs of linguistic

⁵⁹ <https://benjamins.com/#catalog/journals/ll/main>

landscape analysis experts themselves have increased the popularity of the method and its applicability within various scientific fields. It was able to become so popular due to its multidisciplinary characteristics, and also due to the fact that, with the development of modern technology, high-quality photographs can be taken anywhere, in any situation, and, in addition to the results of various sociological methods (questionnaires, interviews, document analyses, statistics, maps), it has become an excellent illustration tool. Its development and the social and science popularizing effect of the method can also be seen from the fact that articles are published that take a maximum of 5-6 minutes to read⁶⁰. A webpage⁶¹ still popularizes academic papers, where many linguistic analyzes include the presentation of the results of linguistic landscape research.

Purpose of the article. Firstly, we would like to present the most important conclusions of the various linguistic landscape analyses. In the preparation of our summary, we primarily aim to present the linguistic landscape analyses of Transcarpathia, so that we can give a complete picture, what conclusions can be seen in the analyses completed so far, and what new perspectives can be given to the linguistic landscape analyzes based on international analyses.

Outline of the main research material. The analysis of the linguistic landscape is usually carried out using two different methods. During the quantitative analysis (1), the collected images are grouped according to different aspects and a ratio or frequency distribution is shown. In the case of (2) qualitative analyses, the content and the intention, on the basis of which each sign is published in public spaces, are much more important. In the case of content analyses, the symbolic significance of languages is interpreted in addition to the characteristics of the immediate social environment.

Linguistic landscape analyses are primarily used to demonstrate the multilingualism of multi-ethnic areas, in order to demonstrate the properties of language coexistence, the dominance or harmonious coexistence of individual languages; minority and state languages and the forms of appearance of the English as a world language [1]. In addition to all this, it is also suitable for mapping and illustrating dynamic changes in language use [10; 17]

Linguistic landscape as one of the tools for investigating language policy. «Language policy is a conscious activity carried out by the state or other organizations and institutions that (also) carry out political activity in order to influence the language situation» [8]. In this case, the language situation is nothing more than a set of demographic, legal, economic, educational and cultural factors, which together determine the present and future of the languages used in a given society [14; 8]. The concept of language policy is often confused with language planning through its practical application. Precisely because decisions in language planning are always made on the basis of some linguistic ideology - this ideology reflects how one community of speakers relates to another community in terms of linguistic aspects, and usually includes judgments about what is considered good or bad [7; 31].

In language policy analyses, the linguistic landscape primarily means the analysis of the signs of public spaces [2; 22; 36], through which the symbolic occupation of a language becomes perceptible and visible. In most cases, these spaces are provided and guaranteed by legal options (we have dedicated a separate chapter to the presentation of language policy options valid in Ukraine). However, nowadays, thanks to its dynamic development, linguistic landscape analyzes have spread to more and more areas, to the analysis of sub-units. It also covers the analysis of

⁶⁰ <https://www.languageonthemove.com/care-inclusion-and-resistance-in-covid-linguistic-landscapes/>

⁶¹ <https://www.languageonthemove.com>

expressions with symbolic meaning and all sign systems related to the symbolic meaning of the language in some form. So any music, video materials, internet portals, commercials, posters, etc. analysis can also be understood as the analysis of the linguistic landscape in recent years.

Shohamy [33; 34] shows how the linguistic landscape plays and can play an important role in the process of language use. It places the essence of the linguistic landscape in the language policy processes themselves. In other words, in its interpretation, the linguistic landscape makes the ideologies that influenced the various language policy steps (laws, decrees) perceptible and visible.

Linguistic landscape analysis in the evaluation of economic mechanisms. Linguistic landscape analyzes do not directly mean economic analyses. In the analysis of economic mechanisms, only an indirect and symbolic role is played by the linguistic landscape itself and the content that is conveyed to the target audience. Regarding the symbolic meaning of the linguistic landscape, the authors Scollon and Scollon [32] state that the use of a language in relation to a product or service can mark the community that uses it, but it can also be used to completely separate it from the people living in the given area. In other words, the language used in an announcement can delimit, mark or exclude people from the target audience.

In analyses with an economic aspect, linguistic landscape analyses are used to map tourism-related economic mechanisms. Dick Vigers [44], for example, in his analysis of the linguistic landscape of the public spaces of Brittany (a region of France), presents the emergence of the Breton language focusing on the economic sphere, while also evaluating the specific language policy possibilities. In his analysis, he points out that heritage can be perceived as a historical commodity in the signs of road signs, restaurants, bars, and shops. In tourism (cultural events, tourism, local products), the commercial potential inherent in the use of symbolic language is exploited [44, p. 184]. Gertrud Reershemius [29] uses a low-prestige dialect of German to illustrate that the frequency of visible and legible inscriptions does not reflect the actual use of the dialect type in reality. This kind of symbolic use of the language is primarily for the sake of creating regional identity, in order to derive economic benefit from all of this.

So, the linguistic landscape can display the actual or non-real frequency of language use itself. It is not enough to merely interpret the appearance of a language during the analysis of the linguistic landscape, it is also necessary to see for what purpose and reason this happens in reality. The results are interpreted by taking into account the interplay between multilingual signage, tourism as an important economic factor and official language policy regulators.

Analysis of the linguistic landscape of public spaces. The importance of the linguistic landscape in public spaces is part of several literary analyses. It appears in analyses where the announcement itself is evaluated in terms of language policy opportunities, and in the analyses where language use is interpreted as an economic resource. The definition of the linguistic landscape in the analysis of the signs of public spaces examines road signs, billboards, street names, place names, commercial shop signs and public signs of government buildings. In these, the linguistic landscape of a given area, region or urban agglomeration is combined; the language landscape refers to the visibility and emphasis of languages on public and commercial signs. The LL (Linguistic Landscape) is thus interpreted as a public space that enables the display of language and consists of diverse discourses and genres, typically characterized by multimodality and multilingualism [24]. Language expressions are often determined by linguistic, economic, political and other factors [30].

For a quantitative analysis of the linguistic landscape of the public spaces of a local location, Ben-Rafael and his co-authors [3] developed a category system, the essence of which is the person

or official institution that contributed to the announcement. Primarily, the authors highlight that three important factors play a role in the symbolic editing of public spaces:

- the rational consideration – the essence of which is the level at which signs become attractive to the public and customers;
- presenting oneself to the public – that is, the authors' endeavors in which they can express their identity by choosing different patterns;
- power relations – the socio-political forces that dictate the most important interests appear here [3, p. 7].

Top-down signs were coded based on their affiliation with national or local, cultural, social, educational, medical, or legal institutions. Bottom-up items were coded according to categories such as professional (legal, medical, consulting), commercial (and later sectors such as food, clothing, furniture, etc.) and service industries (agencies such as real estate, translation or labor) [3, p. 17].

At the Antal Hodinka Linguistic Research Center, the collection of linguistic landscape photos was started consciously in 2011, when as an integral part of a research investigating the official use of the Hungarian language, the monolingual and multilingual inscriptions of Hungarian-inhabited settlements were photographically documented. As a further reflection of the research results, the Visible Bilingualism project was launched in 2012, the main goal of which was to collect photos containing multilingual inscriptions that are current and also from previous decades. During the collection work, we organized fieldwork, carried out archival research, and digitized the photo and document collections of private individuals. Back in 2012, the exhibition "Visible Bilingualism: Language Policy in Pictures" was created, the material of which consisted of posters showing the multilingualism of various historical periods of Transcarpathia (from 1867 to 2012) with texts in 3 languages (Hungarian, Ukrainian, English) and rich photographic material. The collection work continued later, thanks to which the posters were updated, expanded and revised in 2018. The material of our current exhibition consists of 15 Hungarian, 15 English and 10 Ukrainian transportable molinos.

As a result of years of continuous collection, in August 2022 the photo archive of the Hodinka Institute contains approximately 4,000 images.

The literature examines the method of the linguistic landscape according to many different aspects, its characteristics, levels, official or private nature, semiotic, graphological, socioonomastic (onomastic) etc. aspects. The staff of our research center has published several articles dealing with visual language use, where, among other things, the language landscape appears as a form of language policy, as part of everyday ethnicity, as a connection between language and economy (see e.g. [8; 9; 10; 40; 41; 42; 43; 18; 19; 20; 23]). During the continuous development of linguistic landscape research, the materials collected and analyzed by the institute itself also expanded: in addition to the analyses of the inscriptions of public spaces, the analysis of the linguistic landscape of websites and Internet social portals was also included [44]. The primary goal has always been to capture and evaluate the linguistic diversity of Transcarpathia (either in real or virtual space). István Csernicskó [8; 9] presents in the historical context of Subcarpathia how the language landscape changed and developed in the region based on photos of the remaining historical events and everyday life, and supplemented his analysis with archival sources (official documents, newspaper articles). In his writing, he primarily came to the conclusion that the method of linguistic landscape analysis is the most suitable for illustrating the changes that a specific historical event brought about, which languages were used or could be used based on different laws. In his monograph published in 2019 [9], he further expanded this time-series analysis with linguistic landscape collections archived today with language policy analyses, and also reflected and presented the most

important trends in economic and social processes. In a joint article with Petteri Laihonon [23], they compared the linguistic landscape of the inhabitants of villages inhabited by Hungarian minorities living in different countries within an economic analysis. Six Ukrainian and Slovakian villages located close to the Hungarian border were presented, in which it was revealed that the presence of the minority language in the investigated settlements in southern Slovakia is much lower in the linguistic landscape than, for example, in the settlements inhabited by Hungarians in Transcarpathia. Transcarpathia's tourist attractions are well-known and have a strong driving force in the economic sector. Zoltán Karmacs [20], Kornélia Hires-László and István [8; 9; 16; 17] present an analysis of the linguistic landscape of tourism specializing primarily in receiving Ukrainian tourists. In each analysis, the Ukrainian dominance emerges, only rarely can we find inscriptions in Hungarian and Russian. English as a lingua franca is also an important language feature in the notices, but the publication of informative signs in English still falls short of international experience, as signs in the Ukrainian language dominate tourist landmarks, restaurants, hotels, and festivals. The symbolic space-occupying power of the inscriptions appearing in various spaces is first revealed in the analyses of Transcarpathians in the papers of Anikó Beregszászi [4], and then touched upon in the other studies as well. Ágnes Eröss and Katalin Kovály [11] interpret the symbolic forms of occupying space in Transcarpathia in connection with another social, political, and historical event, they examine old and new dynamic spaces in their study. Squares named after the war events in Ukraine in 2014 and the names of their war heroes are presented, as well as the memorial sites placed in honor/in memory of war victims in Transcarpathia and Kyiv. The analysis of the bilingual inscriptions of public spaces and place names can be read in the works of Enikő Tóth-Orosz [40; 41; 42; 43], which primarily presents the possibilities provided by the laws regulating language use in practice in relation to language policy analyses.

Conclusions. What can we see at the international level in terms of linguistic landscape analyses? There have not yet been many analyses of the linguistic landscape of educational institutions in Transcarpathia. It is very common to examine the elements that mark identity in the analysis of the linguistic landscape of a minority educational institution. The direct and indirect educational and illustrative message of the inscriptions can become important in increasing the sense of homeliness of the school, and can strengthen national identity in children growing up socializing in minority schools [25; 26; 27]. Based on the analysis of the linguistic landscape, everyday bilingualism is also a topic that previous analyzes have already touched upon in the course of the Transcarpathian linguistic landscape, but less specifically the deeper aspects of its community-shaping power [39].

In the analysis of the linguistic landscape as an economic one, we can see many topics that may be worth considering further in relation to Transcarpathia. At the Corvinus University (Budapest), a linguistic landscape analysis was previously carried out (in the summer of 2019), where they mainly examined the monolingual and multilingual signs of tourist destinations, attractions, restaurants, hotels, shops, and not only focused on the signs of public spaces, but also conducted a questionnaire survey. The project was carried out in the border region of Slovakia and Hungary. Their research was primarily aimed at examining multilingualism. The main motto of the project and the conclusion of the research was that multilingualism is beneficial for business – business interest [15]. In this and similar research, it is clearly visible why it is important for a business or service unit to plan and publish signs and announcements following multilingualism.

In today's global world, the constant migration of labor and the movement of the masses has completely transformed traveling abroad and staying there, and we can see that multi-ethnic spaces are only growing in the wider world. Superdiversity is analyzed at the center of these analyses. The

concept of superdiversity was coined by Vertovec [46], the essence of which is that communities are no longer defined by nationality, religion, language use, ethnicity, but by participation in labor migration itself. That is why in larger cities, where these ethnicities are concentrated, they become the subject of even more linguistic landscape analysis [5]. However, no such analysis has yet been prepared comparing the linguistic landscape of indigenous minorities with the linguistic landscape of a large city that has become multi-ethnic as a result of such a population movement. The analysis of the identity constructions of national minorities very often becomes part of linguistic landscape analyses, in which the ethnolinguistic vitality is evaluated, i.e. how the use of language itself as a force symbolizing identity appears in the linguistic landscape of an ethnic group [26].

The latest social change is the examination of signs related to the quarantine measures and restrictions introduced due to the spread of Covid-19. More and more studies are being prepared on this, in which individual and institutional inscriptions that differ from region to region are presented, reflecting on the processes of the various measures introduced to curb the spread of the virus. The inscriptions are geosemiotic, they focus on the evaluation of the style of the information communicator, and on whether warning signs and inscriptions appear at all in an area [47; 48].

More and more websites are appearing in which the conclusions of current scientific research are published for ordinary readers in a journalistic style. Every discipline has a social responsibility, an important part of which is that their research results are put to good use. With such short writings, the scientific results can really be useful - because it is not only for the profession, but for everyone.

REFERENCES

1. Barni M., Bagna C. The critical turn in LL. New methodologies and new items in LL. *Linguistic Landscape* 1:1/2, 2015. S. 6–18.
2. Backhaus P. Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape. *International Journal of Multilingualism* 2006/1. S. 52–66.
3. Ben-Rafael E., Shohamy E., Hasan A., Muhammad, Trumper-Hecht N. Linguistic Landscape as Symbolic Construction of the Public Space: The Case of Israel. *International Journal of Multilingualism*, 2006/1.
4. Beregszászi A. „Csata” a szimbolikus térért, avagy a látható/láthatatlan anyanyelv // Beregszászi Anikó és Papp Richárd szerk. Kárpátalja. *Társadalomtudományi tanulmányok*. Budapest; Beregszász : MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2005. S. 158–178.
5. Blommaert J., Rampton B. Nyelv és szuperdiverzitás. Replika, 2021. S. 193–219.
6. Borbély A. A nyelvi tájkép mint oktatási erőforrás a méhkeréki román nemzetiségi kétnyelvű általános iskolában // Borbély A. (szerk.) *Nemzetiségi nyelvi tájkép Magyarországon*. Budapest : Nyelvtudományi Intézet, 2020. S. 61–88.
7. Cobarrubias J. Ethical issues in status planning // Cobarrubias J., Fishman J. eds. *Progress in language planning: International perspectives*, 1983. S. 41–85.
8. Csernicskó I. Államok, nyelvek, államnyelvek: nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén. Budapest : Gondolat Kiadó, 2013.
9. Csernicskó I. Fények és árnyak. Kárpátalja nyelvi tájképéből. Autdor–Shark, Ungvár, 2019.
10. Csernicskó I. A változás megragadása a nyelvi tájképben: Kárpátalja példája. *Magyar Nyelv*, 2016. S. 38–50.
11. Erőss Á., Kovály K. A szimbolikus tér átalakulása az Euromajdan után: Kijev és Kárpátalja összehasonlítása. *Metszetek*. Vol. 7 (2018). No. 1. S. 142–164.
12. Goffman E. *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981.
13. Gorter D. Linguistic Landscapes in a Multilingual World. *Annual Review of Applied Linguistics*. 2013, 33. S. 190–212.
14. Haugen E. *The Ecology of Language*. Stanford University Press, Stanford, CA, 1972.

15. Hires-László K., Horzsa G., Letenyei L. A többnyelvűség jót tesz az üzletnek. Egy nyelvi tájkép kutatás eredményei a kelet-szlovák-magyar határ régióban. *JelKép*, 2020/4. S. 23–37.
16. Hires-László K. A nyelvi tájkép változása Beregszászon // Máté Réka és Karmacsi Zoltán szerk. *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból IV*. Ungvár : „RIK-U”, 2018. S. 183–196.
17. Hires-László K. Nyelvi tájkép és turizmus Beregszászon // Tódor Erika-Mária, Tankó Enikő, Dégi Zsuzsanna szerk. *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség. Első kötet: Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet*. Kolozsvár : Scientia Kiadó, 2018. S. 193–210
18. Karmacsi Z. A nyelvi tájkép változásának egy aspektusa // Márku Anita, Tóth Enikő szerk. *Többnyelvűség, Regionalitás, Nyelvoktatás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III*. Ungvár : „RIK-U”, 2017. S. 54–60.
19. Karmacsi Z. Kárpátalja turisztikai vonzerőinek nyelvi tájképe. *Metszete*. 2018/7. S. 91–118.
20. Karmacsi Z. Turizmus és nyelvi tájkép // Tódor Erika-Mária, Tankó Enikő, Dégi Zsuzsanna szerk. *NYELVI TÁJKÉP, NYELVI SOKSZÍNŰSÉG. Első kötet: Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet*. Kolozsvár : Scientia Kiadó, 2018. S. 211–220.
21. Koplewitz I. Arabic in Israel: The sociolinguistic situation of Israel's Arab minority. *International Journal of Sociology of Language* 98, 1992. S. 29–66.
22. Lainhonon P. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 2012/3. S. 27–49
23. Laihonon P., Csernicskó I. Kísérlet egy összehasonlító vizsgálatra: a nyelvi tájkép dél-szlovákiai, székelyföldi és kárpátaljai falvakban. *REGIO* 2017/3, S. 50–81.
24. Landry R., Bourhis R.Y. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology* 16 (1), 1997. S. 23–49.
25. Lőrincz G. Identitásjelölő elemek egy délnyugat-szlovákiai kisváros oktatási intézményeinek nyelvi tájképében. *ACTA Universitatis, Sectio Linguistica*, Tom. XLVII, 2021. S. 61–71.
26. Marten H. F., Van Mensel L., Gorter D. Studying Minority Languages in the Linguistic Landscape. *Minority Languages in the Linguistic Landscape*, 2012. S. 1–15.
27. Pachné Heltai B. Iskolai nyelvi tájkép: a nyelvi ideológiák szerepe a tanulás-tanítás folyamataiban // Borbély Anna (szerk.) *Nemzetiségi nyelvi tájkép Magyarországon*. Budapest : Nyelvtudományi Intézet, 2020. S. 185–208.
28. Pavlenko A. Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine: A Diachronic Study // Elana Shohamy, Eliezer Ben-Rafael and Monica Barni ed. *Linguistic Landscape in the City*, 2010.
29. Reershemius G. Reconstructing the past? Low German and the creating of regional identity in public language display. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2011/1, S. 33–54.
30. Ruzaitė J. The linguistic landscape of tourism: multilingual signs in Lithuanian and Polish resorts. *ESUKA – JEFUL* 2017, 8–1. S. 197–220.
31. Sándor K. Nyelvtervezés, nyelvpolitika, nyelvművelés // Kiefer F. (ed.) *Magyar nyelv*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2006. S. 958–995.
32. Scollon R., Scollon S. W. Discourses in place. Language is the Material World. London : Routledge, 2003.
33. Shohamy E. Language policy: Hidden agendas and new approaches. New York : Routledge. 2006.
34. Shohamy E. LL research as expanding language and language policy. *Linguistic Landscape*, 2015/1–2. pp. 152–171.
35. Shohamy E., Ben-Rafael E. Introduction. *Linguistic Landscape*. 2015/1. S. 1–5
36. Shohamy E., Waksman S. Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education // Elana Shohamy, Durk Gorter (eds.) *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York; London : Routledge, 2009. S. 131–331.
37. Sorbán A. Melyik utca? Melyik tér? Nyelvi tájkép és szóbeliség. A diszkurzív térépítésről kisebbségi nézőpontból. *Kisebbségi szemle*. 2021. S. 7–26
38. Spolsky B., Cooper, R. The Languages of Jerusalem. Oxford : Clarendon Press, 1991.

39. Tódor E. M. Hétköznapi kétnyelvűség : nyelvhasználat, iskolai nyelvi tájkép és nyelvi én a romániai magyar iskolákban. Budapest : Ráció Kiadó – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, 2019. 251 s.
40. Tóth E. A magyar nyelv megjelenése Badaló és Halábor nyelvi tájképében. *Limes – 2014. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve, I. évfolyam*. Ungvár: V. Pagyak Kiadója, 2014. S. 57–64.
41. Tóth E. Mezőegese község nyelvi tájképe: szociolingvisztikai elemzés // *Студії з філології та журналістики*. Вип. 2. Ужгород : Видавництво ФОП Бреза, 2014. С. 410–412.
42. Tóth E. A 2012-es nyelvtörvény gyakorlati alkalmazása: Mezőegese példája // Márku Anita, Hires-László Kornélia szerk. *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból I*. Ungvár : Autdor-Shark, 2015. S. 186–205.
43. Tóth E. A 2012-es nyelvtörvény adta jogok és lehetőségek gyakorlati megvalósulása Kárpátalja Beregszászi járásának önkormányzati hivatalaiban // Márku Anita, Tóth Enikő szerk. *Többynyelvűség, Regionalitás, Nyelvoktatás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III*. Ungvár : „RIK-U”, 2017. S. 45–53.
44. Tóth-Orosz E. A beregszászi járási önkormányzatok virtuális nyelvi tájképe // *Limes – 2020. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve*. VII. évfolyam, 2. kötet. S. 199–208
45. Vigers D. Signs of absence: language and memory in the linguistic landscape of Brittany. *International Journal of the Sociology of Language*. 2013.
46. Vertovec S. Super-Diversity and Its Implications. *Ethnic and Racial Studies* 2007/6. S. 1024–1054.
47. Zhang J., Li J. eds. Linguistic diversity in a time of crisis: Language challenges of the COVID-19 pandemic. *Multilingua Journal Of Cross-Cultural And Interlanguage Communication*. Special Issue, 2020.
48. Zhao M. A Mixed-methods Linguistic Landscape Study of Signs Used in France, Italy, and the Netherlands during the COVID-19 Pandemic, 2020.

Корнелія Гіresh-Ласлов, доцент кафедри історії та суспільних дисциплін, голова Науково-дослідного центру імені Антонія Годинки Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна).

Kornélia Hires-László, associate professor of the Department of History and Social Sciences, head of the Antal Hodinka Linguistic Research Center at the Ferenc Rakóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine).

Рейка Матей, аспірантка, асистент кафедри філології, науковий співробітник Науково-дослідного центру імені Антонія Годинки Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна).

Réka Máté, PhD candidate, assistant lecturer at the Department of Philology, researcher of the Antal Hodinka Linguistic Research Center at the Ferenc Rakóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine).

Еніке Товт-Орос, аспірантка, науковий співробітник Науково-дослідного центру імені Антонія Годинки Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна).

Enikő Tóth-Orosz, PhD candidate, researcher of the Antal Hodinka Linguistic Research Center at the Ferenc Rakóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine).

Стаття надійшла: 28.10.2022

Статтю прийнято до друку: 05.11.2022

УДК: 81'246.3

DOI 10.31652/2521-1307-2022-35-123-132

МОВНІ СИСТЕМИ, ВИВЧЕННЯ МОВ ТА РОЛЬ ОСОБИСТИХ НАРАТИВІВ

Матей Рейка

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Україна, м. Берегово, пл. Кошута, 6

Email: mate.reka@kmf.org.ua

ORCID: 0000-0003-3598-4057

У статті зроблено спробу представити складний процес засвоєння кількох мов з погляду кількомовного респондента, застосовуючи голістичний (цілісний) підхід. З'ясовано, наскільки складним є процес формування мовних систем окремого мовця. Окреслено, якими є з погляду особи, що вивчає мови, ті головні приватні й суспільні чинники, що впливають на результативність вивчення й збереження мов або стимулюють до вивчення нових мов.

За допомогою представленого мовного питальника на конкретних прикладах представлено історію та успіхи особи, яка вивчає мови. Респондента спонукали до вивчення мови або відновлення чи збереження наявних знань найменш очікувані ситуації. Основними блоками питань для структурованого інтерв'ю були: мовна автобіографія, знання мов і використання мови, особисті враження та суб'єктивні оцінки вивчених мов.

Доведено, що той, хто навчається, швидше торуватиме шлях оволодіння мовою, якщо середовище або життєві ситуації спонукатимуть до її вивчення.

Ключові слова: збереження мови, мовний репертуар, багатомовність.

LANGUAGE SYSTEMS, LANGUAGE LEARNING AND THE ROLE OF PERSONAL NARRATIVES

Réka Máté

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

Ukraine, Berehove, Kossuth sq. 6.

email: mate.reka@kmf.org.ua

ORCID: 0000-0003-3598-4057

Introduction. Multilingualism shows greater complexity than bilingualism, and nowadays we also know that a multilingual person uses different languages in different areas of life, and the level of language skills might be very different according to needs. The development of the multilingual system can also be interpreted as a process of adapting to a constantly changing environment. Maintaining two or more language systems is much more demanding than having only one system, because multilingual systems are less stable and require constant "correction" and activity. The DMM provides an explanation for the processes taking place in multilingual systems: neither language acquisition nor language loss can be considered as isolated processes, they must be considered as part of a dynamic and constantly changing system. The conditions for the development of multilingual systems also depend on the environment. The amount of work invested

in the preservation of language systems depends on the available language systems. The "maintenance" of several systems naturally requires several investments

Purpose. *The study presents the multilingual repertoire of a language learner, who is the inhabitant of Zhnyatino, a village in Transcarpathia, Ukraine, which is situated on the language border.*

Methods. *With our interviewee, we walked through her life path, investigating her language repertoire and how it has been changing throughout the years. The main building blocks of structured interview questions were: language autobiography, knowledge of languages and language use, personal impressions and subjective evaluations of learned languages.*

Results. *In many cases, the place of learning a particular language is not the school desk at all. As it turned out from the interview, it happens that sometimes it is something very far from an educational institution. Our respondent was encouraged to learn a certain language or restore or preserve existing knowledge by the most mundane, and sometimes the least expected situations. So, if the environment or life situations encourage someone to learn a language (be it the environment in the family or at work, the company of friends, etc.), the learner sets out on the path of language acquisition.*

Originality. *The paper discusses the life path of a language learner, by also examining the language learning processes, motivations and aspirations for future learning, applying a holistic, learner-centered approach.*

Conclusion. *In many cases, the scene of language learning is not the classroom. Sometimes the most mundane, and sometimes the most unexpected situations encourage one to learn, relearn, or keep up and maintain a language. Anyone whose environment or life situation requires learning a language can*

Keywords: *language maintenance, language repertoire, multilingualism*

Постановка проблеми. Мова є першочерговим та базовим засобом вираження наших думок. Процес засвоєння та вивчення мови відбувається в різних топосах, починаючи від теплого родинного гнізда, через шкільну парту і до нерідко зовсім несподіваних місць у дорослому житті. Напевно, нема на світі такої людини, яка за період свого навчання хоча б раз не чула дефініції такого, як часто здається, простого, а іноді – майже неохопного поняття. Якщо спробувати пов'язати асоціації з місцями вивчення мови, то перше, що одразу ж спадає нам на думку, це шкільна парта, а може, й цілий клас із рядами парт. Безперечно, що спочатку ми навряд чи згадали такі місця, як гуртожиток, товариство, що святкує Різдво, або ж коридор пологового відділення в лікарні. Проте у вивченні мов респондентом цього дослідження саме ці місця – з-поміж багатьох інших – відіграли надзвичайно важливу роль [12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трагування мовних систем як своєї екосистеми не є новим винаходом. Модель динамічної багатомовності (Dynamic Model of Multilingualism; DMM) пояснює взаємодію мовних систем за допомогою екологічних моделей. Мультилінгвальна система вміщує дві або більше мов [9]. Кількість засвоєних мов та зусилля, спрямовані на їхнє вивчення та збереження, із часом змінюються. Мови, які входять до лінгвістичної системи мовця, можуть непередбачувано вступати у взаємодію; засвоєння мов, відмінних від першої мови (L1), призводить до активізації різних процесів (наприклад, мовна свідомість). Якісна зміна мовних систем в особі, яка вивчає мови, може розглядатися як результат формування метамовної свідомості.

DMM передбачає, що в мультилінгвальній системі одночасно проходять два процеси: залежно від зусиль, вкладених у збереження мови, можуть відбуватися мовні втрати і зміна

мов, залежно від того, які «зусилля» ми докладаємо, аби підтримувати мовну систему. Брак таких «зусиль» може призвести до поділу систем: поки одна стабілізується, інша – розмивається [11].

Розвиток мультилінгвальної системи можна також трактувати і як процес пристосування до оточення, яке постійно змінюється. Підтримування двох або більше мовних систем вимагає набагато більше зусиль, ніж однієї, адже багатомовні системи є менш стабільними, потребують постійного «ремонту» й активності. ДММ дає пояснення процесів, що відбуваються в мультилінгвальних системах: ні засвоєння мови, ні втрата мови не є ізольованими процесами, їх потрібно розглядати як частинки динамічної системи, що постійно змінюється. Умови формування мультилінгвальних систем залежать і від оточення людини. Кількість роботи, вкладеної в збереження мовних систем, залежить від наявних мовних систем. «Обслуговування» більшої кількості систем, звісно, вимагає більших зусиль [10]. Мовні системи окремого мовця не просто вегетують поруч одна з одною: вони постійно взаємодіють.

Коли особа, що вивчає мову, з часом відмовляється підтримувати якусь мовну систему, це призводить до розпаду такої системи. Однак розміри цього розпаду залежать від численних чинників. Тому замість того, щоб окремо аналізувати розвиток окремих систем, нам треба дослідити також сукупність систем, якими володіє конкретна особа [11].

У науковій літературі маємо небагато таких публікацій, які повністю базувалися б на враженнях і спогадах тільки одного мовця. У книзі «The Multiple Realities of Multilingualism» (укладачі Елка Тодева і Джейсон Кеноз) своїм досвідом стосовно вивчення мов та мультлінгвізму діляться дванадцять осіб. Укладачі стверджують, що в останні кілька десятиліть у сфері вивчення та використання мов є значні досягнення, однак власне мовці, тобто основні учасники процесу вивчення мови, рідко потрапляли у фокус цих досліджень [14]. Згадана книга є яскравим прикладом того, що завдяки особистим наративам ми отримуємо детальнішу картину процесу вивчення мови / мов, оскільки пізнання життєвого шляху дає змогу виявити різні аспекти такого вивчення, а також допомагає краще відстежити ті процеси та зміни, які відбуваються в мовних системах мовця.

У пропонованій статті зроблено спробу представити нерідко складний процес засвоєння кількох мов з погляду власне кількомовного мовця, із застосуванням голістичного (цілісного) підходу. Спробуємо з'ясувати, наскільки складним є процес формування мовних систем окремого мовця. Розкриємо, якими є з погляду особи, що вивчає мови, ті головні приватні й суспільні чинники, що впливають на результативність вивчення й збереження мов, або, можливо, стимулюють до вивчення нових мов.

Особисті розповіді допомагають зрозуміти, наскільки багат шаровим є той досвід, який доводиться пережити в ході засвоєння певної мови. На мовця в житті діє безліч чинників, які впливають також і на мовні знання. Отож у центрі нашого дослідження не вивчення чи використання мов, а власне особа, що вивчає мови: її особисті переживання, мотивації, історія життя.

Мета статті – представити процес вивчення мови з погляду багатомовного носія. Її **завдання**: 1) проаналізувати життєвий шлях респондента, висвітливши його через «лінгвістичну лупу»; 2) структурувати інтерв'ю за блоками питань: мовна автобіографія; знання мов і мововживання; особисті враження і суб'єктивні оцінки стосовно засвоєних мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наша респондентка народилася 1989 року в селі Дерцен⁶², у родині, де рідною мовою батьків була угорська. Навчалася в Дерценській ЗОШ І–ІІІ ст., згодом – у ліцеї з біолого-хімічним та фізико-математичним профілем навчання с. В. Добронь⁶³, де і здобула повну загальну середню освіту⁶⁴. В обох освітніх закладах мова навчання – угорська. Респондентка продовжила навчання в Берегівському медичному коледжі за спеціальністю «фармацевт»⁶⁵. Мова навчання в коледжі – українська. Отримавши диплом фармацевта, працювала в аптеках різних населених пунктів: Дерцен, Мукачево, Горонда, Гать, Жнятино⁶⁶. Наразі зі своїм чоловіком та двома дітьми живуть у селі Жнятино.

Респондентка володіє угорською, українською, німецькою, англійською, російською мовами. З кожною із цих мов у неї пов'язані особливі, не схожі до інших, зв'язки та асоціації. Рідна мова респондентки угорська, тож ця мова нагадує їй тепло рідного дому. *«Я бачу сни угорською, молюся угорською, нею ж читаю казки своїм дітям»*, – пояснює вона свої почуття стосовно цієї мови. Другою мовою жінки є українська, якою найчастіше користується в роботі. Німецьку та англійську вивчала переважно за освітніми програмами під час навчання. Натомість знання російської мови є побічним продуктом її роботи.

Таблиця 1. Дані стосовно знання мови респондентом (за її власним зізнанням)

L1	угорська	На рівні рідної мови
L2	українська	Пишу, читаю, вільно говорю
L3	німецька	Пишу, читаю, говорю на базовому рівні
L4	англійська	Пишу, читаю
L5	російська	Пишу, розумію, але не говорю

Ми доручили респондентці оформити в таблицю ті ситуації, де вона найчастіше використовує відомі їй мови, а також визначити, з якого часу вона перебуває в контакт з певною мовою (коли і де почала вивчати цю мову).

⁶² Згідно з даними Всеукраїнського перепису 2001 року, в селі Дерцен частка угорського населення становила 97,82% [15: 138].

⁶³ Згідно з даними Всеукраїнського перепису 2001 року, в селі Велика Добронь частка угорського населення становила 97,73% [15: 136].

⁶⁴ 11-річна середня освіта в Україні має три ступені. Перший ступінь починається при досягненні 6-річного віку (початкова школа, 1–4 класи), на ньому базується другий ступінь (5–9 класи) та третій ступінь (10–11 класи). Існують школи тільки І ступеня (початкові, 1–4 класи), навчальні заклади І–ІІ ступеня (1–9 класи), І–ІІІ ступеня (1–11 класи), ІІ–ІІІ ступеня (5–11 класи, гімназії), а також тільки ІІІ ступеня (10–11 класи, ліцеї). Дерценська ЗОШ є навчальним закладом І–ІІІ ступенів, тобто навчання тут організоване з 1-го по 11-й клас. Ліцей з біолого-хімічним та фізико-математичним профілем навчання с. В.Добронь є закладом ІІІ ступеня, куди учні можуть вступити після закінчення школи І–ІІ ступенів [1].

⁶⁵ Згідно з даними Всеукраїнського перепису 2001 року, у Берегові частка угорців становила 55,87% від загальної кількості населення; у місті значною є кількість українськомовного та російськомовного населення [15: 134].

⁶⁶ У Мукачеві більшість становлять українці, частка угорців – усього 9,64%, а українців – 77,63%. У Гаті абсолютну більшість становлять угорці – 94,2% населення. У Горонді частка угорців становить 27,5%. У жнятині частка угорців, згідно з даними перепису від 2001 року, становить 63,4%, а українців – 36,16% [15: 135].

Таблиця 2. Сфери використання респонденткою відомих їй мов, тривалість вивчення мов

Мова	Форма	Де використовуєте найчастіше?	Коли (відколи) почали вивчати цю мову?
угорська	Спонтанна та інституційна	Родина, друзі, робота, телебачення й мережа «Інтернет»	З народження
українська	Інституційна та спонтанна	Робота, дитсадок, офіційні установи, актуальні новини в інтернеті	Початкова школа (з 1-го класу)
німецька	Інституційна	Курси	З 5-го класу (протягом останнього року почала повторно вивчати на курсах)
англійська	Інституційна	Вивчаю разом із дітьми	У ліцеї (з 15-ти років)
російська	Спонтанна	Тільки на роботі	3 роки (з 26-ти років)

За шкалою від 1 до 5 респондентці потрібно було вказати, якими мовами вона користується найбільш упевнено, а якими – менш упевнено або зовсім невпевнено. 1 – означає найнижчий рівень (зовсім не впевнена), а 5 – найвищий рівень упевненості (цілком упевнено користується мовою).

Таблиця 3. Наскільки впевнено користуєтеся окремими мовами

Угорська	1	2	3	4	5
Українська	1	2	3	4	5
Німецька	1	2	3	4	5
Англійська	1	2	3	4	5
Російська	1	2	3	4	5

Респондентка розпочала вивчення української мови в першому класі початкової школи. З її слів, ця мова тоді ще не залишила в її свідомості помітних слідів: за винятком правил та конспектування на уроках, майже нічого більше з того періоду й не пригадується. Перші чіткі згадки про свідоме вивчення мови пов'язані з роками, проведеними в ліцеї. Для складання іспитів з біології, хімії та математики потрібно було засвоїти чимало українськомовних термінів. Як згадує респондентка, справжнє, глибоке вивчення української мови в неї почалося порівняно зі звичайною життєвою ситуацією з точністю до навпаки: у вивченні фахової мови та термінів, пов'язаних із професією, потреба з'явилася значно раніше, ніж стосовно інших тематичних пластів. Поворотний момент настав після вступу до коледжу. Бути студенткою, у якої рідна мова угорська, в українськомовній групі – навіть попри регулярне вивчення української мови протягом 9-и років у школі – у перші місяці виявилось непростим завданням.

1) МР: – *Що викликало найбільші труднощі?*

Респондентка: – *Я не могла конспектувати. Просто не вміла розрізнити, що є важливим, тим, що треба записати. Одне слово, потім пропуск, ще два слова, знову пропуск. На перерві всі розходилися, а ми, угорські дівчата, переписували від українок. (...) Переписували з конспектів інших, потім перекладали собі зі словником, матеріал до двох*

основних дисциплін знайшли в інтернеті, роздрукували, щоби мати принаймні уявлення про те, що вивчаємо. Потім це перекладали українською, щоби вивчити і зможти з цього матеріалу відповідати. (...) Перший семестр був найважчим, згодом я вже почала розуміти власний конспект. Наприклад, якщо написала початок слова, то знала і як воно закінчується. Щоправда, із закінченнями теж було непросто...

Після пів року практики справжнім викликом стала робота – спочатку в Дерцені, а потім – у Мукачеві. Респондентці під час навчальної практики не довелося комунікувати українською мовою: її головним завданням було зчитування різних штрих-кодів, змішування кремів та очних крапель, розкладання товару. А першим справжнім місцем роботи стала аптека в селі Горонда, де більшість становлять українці. Про початкові труднощі респондентка згадує так:

2) Респондентка: – Я була єдиною угоркою, тільки головний лікар знав кілька слів по-угорськи. Спочатку я не сміла нічого говорити. Розуміла, що мені кажуть відвідувачі, та обслуговувала їх. Важко було звикати до місцевої говірки, це наче окремий світ. Ті, хто працював поруч, одного разу запитали, чому я не спілкуюся з ними. Я відповіла, що боюся сказати якусь дурницю або зробити помилку. Усі почали сміятися, мені сказали не переживати, якщо щось і скажу неправильно, вони мене виправлять.

МР: – Отже, можемо сказати, що позитивне ставлення колег було тим, що додало вам впевненості у собі?

Респондентка: – Траплялося й таке, що місцеві жителі казали мені: «Ой, звідки у Вас такий акцент?». Я відповідала, що угорка, народилася в Дерцені, на що деякі реагували незадоволено. Проте були й позитивні емоції: незважаючи на те, що минуло вже кілька років, люди мене пізнають і згадують як аптекарку-угорку з Дерцена... А це багато важить.

Як людині з рідною угорською мовою, респондентці довелося протистояти викликам не тільки в школі та коледжі, де вивчалася літературна мова, але й у щоденному житті, де панувала розмовна мова та діалектне оточення:

3) МР: – Ви згадували, що українські говірки, які використовуються в нашій місцевості, приховували в собі багато дивного. Чи могли б Ви навести якісь приклади?

Респондентка: – Зазвичай, незнайомими були слова. Звісно, я розуміла суть, але окремі слова викликали здивування. Там теж траплялися діалектизми. Наприклад, якщо хтось казав мені «на, позирай» або «поникай» [подивись], я спочатку дуже дивувалася, змушена була перепитувати, що саме від мене хочуть. Спочатку я думала, що це літературне слово, просто мені невідоме. Не завжди використовували такі слова, які б я розуміла. Наприклад, коли хотіли запитати, чи досить, тоді казали не «вистачить», а «устане». З часом я вже навчилася пов'язувати такі слова. Моя старша дитина в дитсадку ходила до української групи, часто траплялося, що пізніше подібні слова я чула вдома від неї. (...) Місцеві використовували й багато угорських слів. Мені здається, що вони вже не можуть навіть розрізнити, яке слово є українським, а яке – угорським [сміється]. Для людей з «руської околиці»⁶⁷ характерно, що й вони користуються угорськими словами, навіть не помічають цього, як один мужчина, що хотів одного разу купити «гумійовий бинт» [еластичний бинт – угор. *gumifásli*]. (...) Була ще й така анекдотична ситуація: один дядько зайшов до аптеки і почав щось пояснювати, але я його повністю не зрозуміла. Наче про те, що хтось сів на велосипед, але бідний думав, що я угорка, тому нічого не розумію. Коли він дійшов до слів

⁶⁷ Місцеві називають «руською околицею» вулиці, де переважно проживають українці. Натомість в «угорській околиці» мешкають переважно угорці.

«він пішов на біциклі» [він поїхав велосипедом], то подивився на мене й запитав: «знаєте, що то біциклі?» [знаєте, що то велосипед?]. Такі смішні речі запам'ятовуються надовго...

Після одруження респондентка зі своїм чоловіком оселилися в селі Жнятино Мукачівського району. Населення Жнятина змішане, тому новий населений пункт мав великий вплив на процес засвоєння нею української мови.

4) Респондентка: – *Цікаво було, коли вперше довелося чути, як фельдшерка говорить із моєю свекрухою. Свекруха зверталася до неї по-угорськи, а та відповідала українською. Така собі розмова пів на пів, але якось обоє легко розуміли одна одну (...). Дід мав багатьох знайомих з «руської околиці», вони протягом певного періоду часто заходили до нас у двір. Іноді приходили вітати нас із нашим Різдом, а бувало, що ми йшли вітати їх із їхнім.*

Після народження першої дитини наша респондентка працевлаштувалася в селі Гать. Як вона згадує, у цьому селі, де більшість становлять угорці, українську їй майже не доводилося використовувати. За її словами, наріжним каменем її стосунків з українською мовою стало народження другої дитини. Під час перебування в Мукачівській лікарні практичне використання української мови стало життєвою потребою, як вона сама зазначає, *«це вже не могло бути питанням сором'язливості»*⁶⁸.

Через півтора року респондентка отримала пропозицію роботи від власника аптеки в Жнятині. Відтоді вона щодня користується як угорською, так і українською мовами, паралельно почала вивчати російську. Її колегиня – росіянка, яка за роки засвоїла багато угорських слів, але дуже рідко спілкується цією мовою. Оскільки наша респондентка вільно говорить українською, труднощі комунікації колеги долають здебільшого саме завдяки використанню цієї мови.

5) Респондентка: – *Часто трапляється, що я говорю по-угорськи, а вона – по-російськи, але ми розуміємо одна одну. Якщо вона щось не розуміє, я пробую пояснити українською. Іноді я залишаю їй повідомлення, перед тим, які піти з роботи, їх пишу переважно по-українськи. Мені здається, що якщо російськомовна особа без проблем розуміє українську мову угорськомовної особи, тоді вже можливе все.*

Респондентка ще під час навчання в школі почала вивчати німецьку мову. Однак пам'ять зберегла з того часу небагато. Але зараз респондентка відвідує курси німецької, вивчає мову через мобільні додатки та інтернет. Вона вважає, що їй може знадобитися ще одна іноземна мова, адже ніколи не знаєш, які несподіванки чекають у житті. Респондентка дуже полюбила німецьку, сміливості їй додали початкові успіхи, віднаходження певного виразу, який їй зрозумілий і який вона вміє використовувати. На питання, чому ж вона вирішила ходити на мовні курси, жінка відповіла:

6) Респондентка: – *Моя подруга [ім'я] хотіла піти на такі курси, але там потрібна була ще одна людина, щоб відкрити групу. Вона подзвонила і запитала, чи пішла б я з нею. Спочатку мені не дуже хотілося, але зрештою вона мене вмовила. Курси я так і не закінчила, але вдома з того часу продовжую вивчати німецьку, коли маю час.*

Наша респондентка почала вивчати англійську ще в ліцеї. Вона відчуває, що ця мова ніколи не була близькою її серцю і це була одна з причин, чому в дорослому віці вона закинула вивчення цієї мови. Але сьогодні зв'язок із цією мовою змінив свій напрям: респондентка почала вивчати англійську разом зі своїми дітьми.

⁶⁸ У закладах та установах Мукачєва (а отже, й у лікарні) переважно необхідне знання й використання державної мови.

7) Респондентка: – *Мої знання англійської переважно вичерпуються дитячими пісеньками та віршиками. Не виключено, що через кілька років мої власні діти будуть вчити мене англійської.*

Наприкінці інтерв'ю респондентка мала виконати творче завдання [4]. Їй треба було графічно зобразити себе, а на малюнку розмістити мови, якими вона володіє.

Завдяки зображенню можемо чіткіше уявити, які ж функції виконує певна мова в житті мовця, яку роль тій чи тій мові він надає. Кожний вибір потрібно було вмотивувати.

Респондентка спочатку знайшла на малюнку місце для угорської мови. Після створення текстових підказок (прапорців) вона довго думала і, зрештою, поєднала їх із малюнком у двох напрямках. Відзначила, що угорська мова відіграє таку багатогранну роль у її житті, що не можна вмістити її тільки в одне місце / поняття. Тому респондентка вирішила намалювати стрілки і до серця, і до голови: більшість почуттів, думок, мрій, снів пов'язані саме з цією мовою. Українська мова також отримала місце біля голови: бажаючи і не бажаючи, у житті вона постійно контактує із цією мовою: це її першочерговий робочий інструмент, цією мовою вона комунікує з керівництвом, колегами, учителями своїх дітей, частиною свого оточення, це офіційна мова держави, у якій вона народилася й живе. Російська мова розташована біля рук, оскільки переважно потрібна для роботи настільки, що через це вона почала вивчати мову. Англійська та німецька мови розташовані поряд: респондент забажала розташувати їх перед собою. Це ті мови, які вона має намір краще пізнати / вивчити в майбутньому, тому важливо постійно тримати їх у полі зору.

Висновки та перспективи дослідження. Мови мають різний статус: є такі, які ми використовуємо переважно в приватному житті, а інші – у публічному просторі, на роботі чи в школі [8]. Багатомовність не є винятковим явищем, навпаки – вона трапляється частіше, ніж багато хто думає [5]. Якщо розглянути життєвий шлях тільки одної особи, уже навіть це засвідчить, що полілінгвізм – це не тільки так звана форма існування. У житті мовець, що розмовляє кількома мовами, може потрапити в найрізноманітніші ситуації, коли доведеться обстоювати себе, ухвалювати рішення. За спостереженням Б. Спольські [13], у багатомовних ситуаціях на вибір мови впливають три головні умови:

- 1) знання мов мовцем (це в певних випадках може стати на перешкоді можливості вибору);
- 2) бажання мовця обрати свою «сильнішу» мову;
- 3) намір, аби завдяки вибору мовець відчув ту перевагу, яку він може досягти шляхом підлаштування до мовних потреб слухача / слухачів.

У випадках, згаданих респонденткою, двічі трапляються приклади умов, названих Б. Спольські [13] (див. 4-й та 5-й уривок інтерв'ю). У 4-му уривку мовці не обрали в ході розмови спільну мову через свої мовні знання: обоє продовжили спілкуватися своїми рідними мовами, але оскільки обоє мали пасивні знання іншої мови, тому взаємне розуміння не викликало проблем. Л. Біланюк [3] звертає увагу, що в Україні навіть у ЗМІ часто бачимо ситуацію, коли два учасники діалогу використовують як засіб комунікації свою мову (дослідниця наводить приклад української / російської мов). Наведений вище випадок свідчить, що таке явище відбувається і в угорсько-українській реляції. У 5-му уривку мовці спільно вирішили в ролі *lingua franca* обрати мовою комунікації українську.

П. Гердіна і У. Джеснер [9] відзначають, що аналізуючи зміни, які відбуваються в мовному репертуарі окремої особи (зокрема, процесів збереження мови і втрати мови), важливо пам'ятати, що час, використаний або такий, що може бути використаний на вивчення мови та збереження наявних систем, є скінченним. Відповідно те, якою мірою

залишається мова частиною системи, залежить і від того, скільки часу мовець виділяє на комунікацію цією мовою, наскільки така мова є частиною його щоденного життя.

Періодична зміна мовного репертуару нашої респондентки та її бачення свого знання мов є яскравим прикладом сказаного вище. Тут чітко простежується, що час, затрачений на використання мови, прямо пропорційний обсягу знань мови (при цьому не можна залишати поза увагою суб'єктивний характер власних зізнань). Якщо подивитися таблицю № 2, то побачимо, що чим більша кількість сфер використання мови, тим стабільніше місце вона посідає в мовних системах індивіда. У даних третьої таблиці ми також виходимо з власних визначень респондентки. Однак тут теж можна зробити висновок, що тими мовами, які частіше використовує в щоденному житті (угорська, українська), респондентка спілкується більш упевнено.

Коли члени спільноти навішують «ярлики» на тих мовців, знання мови яких «недосконале», такі особи можуть утратити впевненість щодо подальшого практичного використання мови [2]. Під час інтерв'ю (дивись 2-й уривок) чітко простежувалося, наскільки важливі позитивні підтвердження та досвід. Стосовно української мови респондентка неодноразово згадувала, наскільки неспілкувано вона відчувала себе доти, поки оточення не підбадьорювало та не підтримувало її. Для подолання внутрішніх перепон важливими є сприймання та підтримка оточення.

Здебільшого місцем вивчення тієї чи тієї мови є зовсім не шкільна парта. Як виявилось з інтерв'ю, трапляється, що інколи це щось дуже далеке від освітнього закладу. Нашу респондентку стимулювали до вивчення певної мови або відновлення чи збереження наявних знань найбільш буденні, а іноді найменш очікувані ситуації. Отже, якщо оточення чи життєві ситуації спонукають когось до вивчення мови⁶⁹ [6] (хай це буде оточення в родині чи на роботі, товариство друзів тощо), той, бажаючи / не бажаючи, стає на шлях вивчення мови.

На перший погляд може здатися, що знак питання в одному з підрозділів нашої статті є недоречним. Однак його наявність дуже навіть умотивована. Немає двох однакових історій, як і немає двох ідентичних людей. Кожен проходить свій шлях доти, поки не дістанеться стану багатомовності, але при цьому можуть бути такі переживання чи ситуації, які є спільними для різних людей. Дитсадок, шкільна парта, сімейне гніздо: усі ми проходимо через ці етапи, у певних точках наші життєві дороги перетинаються. Але те, що відбувається на цих етапах, – у кожного індивідуально. Так з окремого життєвого шляху твориться небуденна-буденна історія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beregszászi A. Új témák, változó szemlélet: Az anyanyelvi nevelés új iránya a kárpátaljai magyar középiskolákban. *Anyanyelv-pedagógia* VII, 2014.
2. Bilaniuk L. *Contested Tongues: Language Politics and Cultural Correction in Ukraine*. Ithaca, NY and London : Cornell University Press, 2005.
3. Bilaniuk, L. Language in the balance: the politics of non-accommodation on bilingual Ukrainian–Russian television shows. *International Journal of the Sociology of Language* 210, 2010. pp. 105–133.
4. Busch B. The Linguistic Repertoire Revisited. [Переглянуто лінгвістичний репертуар] *Applied Linguistics* 33 (5), 2012. pp. 203–523.
5. Cenoz J., Genesee, F. *Beyond Bilingualism Multilingualism and Multilingual Education*. Multilingual Matters LTD. 1998.

⁶⁹ Детальніше про це читайте у праці Csernicskó, Csernicskó – Máté [6], [7].

6. Csernicskó I. Nyelv, oktatás és nyelvhasználat összefüggéseiről egy empirikus kutatás adatainak tükrében. *Közoktatás* XXII (2-3), 2017. pp. 6–10.
7. Csernicskó I., Máté R. Bilingualism in Ukraine: Value or a Challenge? *Sustainable Multilingualism* 10, 2017. pp. 14-35.
8. Fishman J. Readings in the Sociology of Language. Walter de Gruyter GmbH & Co., 1968.
9. Herdina P., Jessner U. (eds.) A Dynamic Model of Multilingualism. Perspectives of Change in Psycholinguistics. Clevedon : Multilingual Matters, 2002.
10. Jessner U. Linguistic Awareness in Multilinguals. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006.
11. Jessner U. A DST Model of Multilingualism and the Role of Metalinguistic Awareness. *The Modern Language Journal* 92(2), 2008. pp. 270–283.
12. Máté R. „Így zajlik az élet a nyelvhatáron”: egy többnyelvű kárpátaljai település bemutatása // Csernicskó István és Márku Anita szerk.: *A nyelvészet műhelyeiből. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból V*. Ungvár : Autdor-Shark, 2019.
13. Spolsky B. *Language Policy*. Cambridge : Cambridge University Press. 2004.
14. Todeva E., Cenoz J. (eds.) *The Multiple Realities of Multilingualism*. DeGruyter, 2009.
15. Tóth M., Csernicskó I. Tudományos-gyakorlati kommentár. Ukrajnának az állami nyelvpolitika alapjairól szóló Törvényéhez. Ungvár; Budapest : Intermix Kiadó, 2014.

Рейка Матей, аспірантка, асистент кафедри філології, науковий співробітник Науково-дослідного центру імені Антонія Годинки Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна).

Réka Máté, PhD candidate, assistant lecturer at the Department of Philology, researcher of the Antal Hodinka Linguistic Research Center at the Ferenc Rakóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine).

Стаття надійшла: 08.11.2022

Статтю прийнято до друку: 15.11.2022

РЕЦЕНЗІЇ

**[РЕЦЕНЗІЯ НА]: ВІЛЬМОШ ГАЗДАГ «СЛОВ'ЯНСЬКІ ЕЛЕМЕНТИ В
УГОРСЬКИХ ГОВОРАХ БЕРЕГІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ».
ТИРИКБАЛІНТ : СПІЛКА «ТЕРМІНИ», 2021. 227 с.**

Андрея Певсе

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
ORCID: 0000-0002-0564-2307
e-mail: pevse.andrea@kmf.org.ua

Аніко Чурман-Пушкеш

магістр філології, асистент, координатор кафедри філології
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
ORCID: 0000-0001-8018-621X
e-mail: csurman.aniko@kmf.org.ua

Проблема вивчення угорської мови як рідної є однією з основних в освітньому процесі Угорщини та інших країн, де угорці є нацменшиною і проживають компактно. Відповідно до реформи, яка відбулася в останні десятиліття, ефективне вивчення угорської мови може бути здійснене завдяки адитивному підходу. Однак здебільшого знання вчителів про говірки є недостатньо обґрунтованими, і тому досліджувані спільноти освітян характеризуються дистанційованим ставленням до говірок [3; 4; 8]. Важливо, щоб методичні посібники, які використовують в освітньому процесі, містили інформацію про реальну мовну ситуацію і відповідне ставлення до них [1; 2]. Тому пріоритетною метою закарпатської угорської мовознавчої спільноти є практичне використання результатів таких досліджень. Опублікована 2021 року міждисциплінарна праця, основою якої є дисертація автора на здобуття наукового ступеня доктора філософії, що була захищена в Науковому університеті імені Лоранда Етвеша (Будапешт) [6], може бути використана в освітньому процесі.

Монографія Вільмоша Газдага присвячена дослідженню східнослов'янізмів, які вкоренилися в закарпатських угорських говірках унаслідок двомовності. У передмові до видання Андраш Золтан наголошує на тому, що дослідники слов'яно-угорських міжмовних зв'язків здебільшого походять із двомовного середовища. Зрештою, «звичайно, дослідник, який живе в цьому мовному середовищі і має відповідні знання з угорської та слов'янських мов, може взятися за таку роботу» (с. 10).

Монографія складається з восьми розділів, шостий містить тлумачно-етимологічний словник, за ним слідує анотація, відтак список використаної літератури, словників, а також літературні джерела. У чотирьох додатках подано багатий мовний матеріал у формі світлин і карт.

У першому розділі Вільмош Газдаг детально описує загальні питання, пов'язані з темою дослідження: «Яке визначення поняття «білінгвізм»? Кого можна вважати двомовним?» (с. 14). Спираючись на вітчизняну та міжнародну фахову літературу, читач може ознайомитися з поняттям *прямого, непрямого та гібридного запозичення*. Ідеться про

розмежування категорій іншомовних слів і запозичень, а також про причини запозичень. Подано зіставний аналіз поглядів соціолінгвістів на двомовність.

У другому розділі подано історію славістичних досліджень в Угорщині, указано, коли розпочалися угорсько-слов'янські етнічні та міжмовні контакти, зауважено: «погляд, що угорська мова може походити від кількох предків, стає все більш прийнятним у сучасному угорському мовознавстві» (с. 29). Ми отримали цілісне уявлення про праці дослідників, їхні заслуги у вивченні угорсько-слов'янських міжмовних контактів, а також про деякі дискусійні етимологічні питання. Детально розглянуто здобутки відомих славістів: Оскара Ашбота, Яноша Меліха, Іштвана Кнежи, Ласло Хадровіча і Лайоша Кіша.

У розділі «Мовне становище угорськомовного населення Закарпаття» автор намагається пояснити, що означає термін «закарпатські угорські говірки» (с. 48). Подає характеристику закарпатських угорських говірок, зауважує відмінності між ними. «Однак найбільше ці говірки відрізняються від тих, якими розмовляють на території сучасної Угорщини, наявністю східнослов'янізмів, а саме запозичень з російської та української мов. Це можемо пояснити передусім двомовністю закарпатських угорців» (с. 51). Спираючись на праці Шандора Рота, автор подав типи угорсько-української двомовності. Водночас читач може ознайомитися з працями закарпатських мовознавців, які досліджували слов'янські запозичення в мововживанні угорців на рівні побуту, в офіційному спілкуванні, пресі та художній літературі. «Через політичні обмеження діалектні дослідження угорських мовознавців не поширювалися за межами країни. Дослідження закарпатських угорських говірок, таким чином, є завданням місцевих лінгвістів» (с. 56).

У четвертому розділі Вільмош Газдаг знайомить читачів із результатами власних досліджень. «Збір східнослов'янських лексичних елементів у рамках багаторівневого процесу, крім дослідження живомовних аудіоматеріалів, поширювався також на мовний ужиток друкованих та електронних ЗМІ, творів художньої літератури, інтернету та спостережень за носіями мови в різних сферах» (с. 62). Зібрані відомості автор підтвердив контрольним анкетним питальником, що проілюстровано і на карті. Аудіоматеріали (150 інтерв'ю, близько 86 годин аудіозапису) із виявленими в них 246 запозиченими словами послужили основою для аналізу живої угорської мови досліджуваного регіону. Він доповнив їх спостереженнями мови ЗМІ та художньої літератури, а також угорської медіа-продукції 2000-х років, проаналізував запозичення, виявлені в сучасних закарпатських угорськомовних літературних творах. Моніторячи сайти соціальних мереж, дослідник також аналізував слов'янські запозичення, які вживаються в Інтернеті. Під час спостереження за носіями мови протягом 5 років записав 150 прикладів речень, у яких трапляються східнослов'янізми. У додатку № 4 подано запозичення у вигляді окремих словникових статей без прикладів-речень.

Наступний розділ містить інформацію про структуру тлумачно-етимологічного словника. Після пояснення значення реєстрового слова, типу його запозичення, частиномовної належності подано угорський літературний відповідник. Відтак слідує етимологічна довідка із зазначенням географії слова. Далі подано приклади-речення та інформацію про те, «чи засвідчено дане запозичене слово в іншій базі даних, створеній з подібною метою» (с. 77). На основі аналізу Вільмош Газдаг виявив, що в зібраному ним корпусі є 200 слів, які зафіксовані вперше.

Після розділу «Словникова база даних» розглянуто можливості групування запозичених слів. Використання хронологічної класифікації дало підстави авторові стверджувати, що більшість поданих запозичень нові, їх почали використовувати після

1945 року. Дані етимологічної класифікації свідчать про те, що 56 лексем є гібридними запозиченнями, 223 слова слов'янського походження та 302 запозичені з іншої мови. Зазначено, що угорська спільнота часто використовує росіянізм і українізм паралельно, до прикладу: *довідка – справка, відділ – отдел, їдальня – столова, гуртожиток – общежитие, рада – совет*. Відповідно до морфологічної класифікації виявлено, що найбільше запозичень є іменниками (508 лексем), менше дієслів (27 лексем) і прикметників (23 лексеми). Аналізовані слова дослідник відніс до 26 тематичних груп.

Як відомо, угорська мова та слов'янські належать до різних мовних сімей, тому у фонетичних системах простежується значна відмінність. Більшість досліджених слов'янізмів адаптувалася до звукової системи мови-реципієнта. Частиномовна належність більшості запозичень у мові, що передає, і в мові-реципієнті збігається. Однак зафіксовано приклади, коли частиномовна належність запозиченого слова в аналізованих говірках відрізняється від мови-реципієнта. Це почасти пов'язано зі зміною значення слова.

У висновках науковець узагальнює, «що угорські говірки Берегівського району містять чимало слов'янських лексичних елементів» (с. 159). В офіційній сфері вплив східнослов'янських мов є найсильнішим.

Монографія є корисною для тих, хто цікавиться питаннями міжмовних контактів. Матеріали тлумачно-етимологічного словника можуть не лише сприяти застосуванню адитивного підходу у вивченні рідної мови в школах Закарпаття з угорською мовою навчання, а й бути ефективно використані в процесі вивчення угорської мови як іноземної, див. ще [5; 7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Beregszászi A., Dudics Lakatos K. Modern dansemacabre egy kárpátaljai középiskolai magyarnyelv-tankönyv kapcsán // Istók Béla, Lőrincz Gábor, Lőrincz Julianna, Simon Szabolcs (szerk.). *Tankönyvkutatás – fordított tankönyvek – kétnyelvűség: A Variológiai Kutatócsoport 9. nemzetközi tankönyvkutató konferenciájának tanulmányai*. Komárom, Selye János Egyetem Tanárképző Kara, 2020. S. 149–165.
2. Beregszászi A., Dudics Lakatos K. Utak és tévutak az anyanyelvi nevelésben a kárpátaljai magyar középiskolákban // Csernicskó István, Márku Anitaszerk. *A nyelvészet műhelyeiből : Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*, V. Ungvár, Autdor-Shark, 2019. S. 150–164.
3. Dudics Lakatos K. Kárpátaljai magyar pedagógusok nyelvjárási attitűdjének alakulása két felmérés eredményei alapján (2008–2018). *Magyar Nyelvjárások* 57, 2019. S. 123–134.
4. Dudics Lakatos K. Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről. *Magyar Nyelvjárások* 58, 2020. S. 165–173.
5. Gazdag V. Українсько-угорський словник лінгвістичних термінів (Ukrán-magyar nyelvészeti szakszótár). Ungvár : Autdor-Shark, 2016.
6. Gazdag V. Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban. Doktori értekezés. Budapest : ELTE. Kézirat, 2017.
7. Gazdag V. Magyar-ukrán nyelvészeti szakszótár (Угорсько-український словник лінгвістичних термінів). Beregszász; Ungvár : II. RF KMF – „RIK-U” Kft, 2021.
8. Parapatics A. A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés. Tények, problémák, javaslatok. Budapest : Tinta Könyvkiadó, 2020.

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Збірник наукових праць «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)» входить до переліку фахових видань категорії «Б», у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (наказ МОН України № 1188 від 24.09.2020 р.; додаток 5), ISSN 2521-1293, ICV 2021=67.23. Електронну версію журналу включено до наукової періодики НБУ імені В. І. Вернадського. Збірник проіндексовано в міжнародних наукометричних базах: Index Copernicus (IC), Google Scholar, the Modern Language Association of America (MLA), International Bibliography.

Збірник виходить двічі на рік – у червні та грудні.

Наукові статті, рецензії на книги, хроніки наукових подій друкуємо українською та англійською мовами.

Проблематика збірника

1. Актуальні питання теорії мови.
2. Функційна семантика лексичних одиниць. Теорія номінації.
3. Когнітивні та комунікативно-прагматичні аспекти лінгвістики.
4. Лінгвістика тексту. Стилiстичні та контекстуальні вияви лексичних і граматичних одиниць.
5. Мова сучасних ЗМІ.
6. Проблеми діалектології та ономастики.
7. Актуальні питання зіставної лінгвістики.
8. Перекладознавство та міжкультурна комунікація.

Вимоги до змісту та оформлення статті

I. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ:

1. **Обсяг** відредагрованої автором статті – від 8 сторінок основного тексту (від 15 000 друкованих знаків).

2. **Текст статті** має відповідати вимогам ДАКу України, згідно з яким обов'язковими є основні елементи: **постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті, виклад основного матеріалу дослідження, висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі** (їх виокремлюють рубриками в підрядку до тексту).

3. Статтю супроводжують **анотація** українською мовою (середній обсяг анотації українською мовою – не менше як 500 друкованих знаків) та **Abstract** англійською мовою (не менше як 3000 друкованих знаків), де висвітлено актуальність, мету, завдання, результати та висновки дослідження. Якщо стаття англійською мовою, то вона супроводжується анотацією українською мовою обсягом не менш як 1800 знаків. Анотацію та Abstract супроводжують **ключові слова** (до 7 термінів чи терміносполук).

4. Наприкінці публікації подати **References** – список використаної літератури, транслітерований латиницею (для транслітерації українського тексту варто користуватися офіційним електронним сервісом: <http://ukrlit.org/transliteratsiia>).

У статті рекомендуємо здійснювати покликання на публікації, розміщені в попередніх випусках збірника «Наукові записки ВДПУ. Серія: Філологія (мовознавство)». Архів випусків: (<https://sites.google.com/site/naukazpmovoznavstvo/arhiv-nomeriv>).

II. ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ:

1. Формат аркуша А4; усі поля – 2 см; шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14 кеглів (література, анотації, Abstract, References – 12 кеглем), стиль «нормальний» («звичайний»); міжрядковий інтервал – 1,5; абзацний відступ – 1,25 см (в автоматичному режимі); текст друкувати без переносів.

2. Ілюстративний матеріал друкувати *курсивом* без підкреслень та лапок; досліджувана одиниця – *жирним курсивом*; тлумачення окремих слів та понять подавати в лапках «...»; покликання на ілюстративне джерело – у круглих дужках (Т. Шевченко).

3. Обов'язкове розрізнення знаків тире (–) і дефіс (-); використання лапок лише такого формату – «» («текст»); скорочення на зразок *і под., та ін.*, ініціали при прізвищах (напр., О. О. Гнатюк), указівки на сторінки (с. 34), назви населених пунктів (м. Київ) друкувати через нерозривний відступ (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+пропуск). Для уникнення невинуватених інтервалів потрібно використовувати функцію «Недруковані знаки».

4. У тексті використовувати лапки «...»; якщо трапляються внутрішні й зовнішні лапки, то цитату оформлювати за зразком: «...“...”...»

5. Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумерувати в межах статті і супроводжувати підписом під ними (наприклад, Рис. 1. Базові категорії наративних речень). Таблиці теж нумерувати в межах статті і супроводжувати назвою, розміщеною над таблицею по центру.

6. Покликання на наукові джерела в тексті подавати у квадратних дужках із зазначенням порядкового номера джерела та сторінки, напр.: [4, с. 345; 7, с. 37–56].

7. Покликання на джерела ілюстративного матеріалу подавати в круглих дужках, напр. (3, с. 15).

Послідовність структурних елементів статті:

- перший рядок – шифр УДК (звичайний шрифт, ліворуч);
- наступний рядок – назва статті (великі літери, напівжирний шрифт, по центру);
- наступний рядок – ім'я та прізвище автора (напівжирний шрифт, по центру);
- наступний рядок – назва закладу освіти, де працює або навчається автор (звичайний шрифт, по центру);
- наступний рядок – адреса закладу освіти (звичайний шрифт, по центру);
- наступний рядок – електронна адреса автора (звичайний шрифт, по центру);
- наступний рядок – номер автора ORCID iD (звичайний шрифт, по центру) (отримати його можна на сайті <https://ORCID.org/register>);
- через рядок – анотація українською мовою та ключові слова (не менше ніж 500 знаків);
- через рядок – та сама інформація (назва статті, інформація про автора, Abstract) англійською мовою;
- через рядок – основний текст статті з виділеними напівжирним шрифтом у підборку до тексту обов'язковими елементами (див. п. I. 2);
- через рядок – **ЛІТЕРАТУРА**. Список літератури оформлювати з урахуванням розробленого у 2015 році Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Подавати в алфавітному порядку. Джерела ілюстративного матеріалу нумерувати окремо;
- наступний рядок – **ДЖЕРЕЛА, УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ, УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ПРАЦЬ, УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ НАЗВ**

НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ (за потреби);

- через рядок – **References**;
- через рядок – інформація про автора: ПІБ повністю, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи українською та англійською мовами.

III. ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 811.161.2373

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ЧАС» У СКЛАДІ МЕТАФОРИ
(НА МАТЕРІАЛІ МОВИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА)**

Інна Холод

Вінницький національний аграрний університет
Україна, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3
e-mail: allagor1992@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2212-6416

У статті проаналізовано елементи лексико-семантичного поля «час» ...

Ключові слова:

**LEXICAL-SEMANTIC FIELD “TIME” IN THE COMPOSITION OF
METAPHORS (AS EXEMPLIFIED IN LITERARY WORKS BY MYKHAILO
STELMAKH)**

Inna Holod

Vinnitsia National Agrarian University
Soniachna St., 3, Vinnitsia, Ukraine
e-mail: allagor1992@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2212-6416

Introduction. *The article analyzes ...*

Purpose.

Methods.

Results.

Originality.

Conclusion.

Keywords:

Текст статті ...

Постановка проблеми (у контексті сучасної філологічної науки та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор.

Мета і завдання статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурецька М. В. Лексико-семантичне поле «роздратування». *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки: Мовознавство* / редкол.: Г. Л. Аркушин та ін. Луцьк, 2011. № 3. С. 98–102.
2. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики. Київ : Вид-во Київського державного лінгвістичного ун-ту, 1996. 294 с.
3. Дрібнюк О. Т. Функції метафори у публіцистичному стилі. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14, т. 8. С. 140–144. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_8_24 (дата звернення: 10.01.2020).

REFERENCES

1. Huretska M. V. Leksyko-semantychne pole «rozdratuvannia». *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky: Movoznavstvo* / redkol.: H. L. Arkushyn ta in. Lutsk, 2011. № 3. S. 98–102.
2. Denysova S. P. Typolohiia katehorii leksychnoi semantyky. Kyiv : Vyd-vo Kyivskoho derzhavnoho linhvistychnoho un-tu, 1996. 294 s.
3. Dribniuk O. T. Funktsii metafory u publitsystychnomu styli. *Mova i kultura*. 2011. Vyp. 14, t. 8. S. 140–144. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_8_24 (data zvernennia: 10.01.2020).

Холод Інна Володимирівна, аспірантка кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, асистент кафедри української та іноземних мов Вінницького національного аграрного університету (Україна).

Holod Inna, post-graduate student of the Ukrainian Language Department at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Assistant of the Department of the Ukrainian and Foreign Languages, Vinnytsia National Agrarian University (Ukraine).

IV. УМОВИ ОПЛАТИ

Вартість друку покриває витрати, пов'язані з редагуванням статей, присвоєнням їм DOI, макетуванням та друком журналу. За пересилку збірника сплачує автор (під час отримання його у відділенні «Укрпошти» чи «Нової пошти»).

Оплата здійснюється на картку для виплат ПриватБанку лише після підтвердження редколегією прийняття статті до друку.

Одноосібні статті докторів наук друкуємо **безкоштовно**.

V. ПОРЯДОК ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ

Редакційна колегія залишає за собою право на рецензування, редагування і відхилення статей. Статті, оформлені з порушенням вимог, не будуть розглянуті.

За зміст публікації, достовірність викладеної в ній інформації, дотримання автором принципів академічної доброчесності, а також за правильність перекладу та транслітерування відповідальність покладено на автора(ів).

Передрук матеріалів журналу – тільки з дозволу автора й редакції.

Публікація статті в збірнику передбачає автоматичну згоду автора(ів) на розміщення її електронного варіанта на сайті збірника та на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського НАН України.

Для опублікування статті потрібно надіслати на e-mail: **naukovizap@gmail.com** (Раднєвич Юлія Сергіївна, тел. 067-878-62-11) такі матеріали:

- 1) оформлену відповідно зазначених вимог статтю (**petrenko.doc**);
- 2) авторську довідку **українською та англійською мовами** (**petrenko_dovidka.doc**): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, назва та адреса організації, у якій працює(ють) автор(и)), електронна адреса автора(iv)), поштова адреса чи відділення «Нової пошти», контактні телефони.
- 3) відсканований чек про оплату публікації (**petrenko_oplata.pdf**);
- 4) відскановану рецензію-рекомендацію наукового керівника, засвідчену печаткою установи, де він працює (для аспірантів і дослідників, які не мають наукового ступеня) (**petrenko_rez.doc**).

VI. КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Редакція збірника «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)»,

вул. Острозького, 32, корп. 1, каб. 313, м. Вінниця, Україна, 21001.

Телефон: (0432) 27-55-89.

<https://sites.google.com/site/naukazapmovoznavstvo/> – сайт збірника, який містить: політику (мета та завдання) наукового видання; склад редакційної колегії; процедуру рецензування та дотримання редакційної етики; порядок оформлення та подання публікації для оприлюднення; архів усіх випусків збірника;

naukovizar@gmail.com – електронна адреса редколегії для надсилання матеріалів.

Контактні телефони:

(0432) 27-55-89 (деканат);

067 878-62-11 (Раднєвич Юлія Сергіївна – технічний редактор).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
СЕРІЯ: ФІЛОЛОГІЯ (МОВОЗНАВСТВО)

Випуск 35

Збірник наукових праць

Статті подано в авторській редакції

Головний редактор – **Є. Б. Барань**
Заступник головного редактора – **С. М. Амеліна**
Відповідальний секретар – **Л. В. Прокопчук**
Літературний редактор (англійська мова) – **І. Д. Забужанська**
Технічний редактор – **Ю. С. Раднєвич**

Підписано до друку 2022 р.
Формат 60x84/8
Папір офсетний. Друк різнографічний.
Гарнітура Times New Roman.ум. др. арк.
Наклад 100 прим.

Видавець і виготівник ТОВ «фірма «Планер»
Реєстраційне свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців серія ДК № 3506 від 25.02.2009
21050, м. Вінниця, вул. Визволення, 2
Тел.: (0432) 52-08-64, 52-08-65
<http://www.planer.com.ua> E-mail: sale@planer.com.ua